
Bespiegelingen 2016-2021

Erie Merkus

Bespiegelingen 2016-2021

Erie Merkus

Vanaf 2016 schrijft Erie Merkus regelmatig een blog. Het zijn korte mijmeringen, beschouwingen, bespiegelingen over tal van zaken die hem bezighouden: kunst, cultuur, filosofie, eten, drinken, het leven zelf. In dit boek zijn de blogs verzameld. Het boek is gemaakt ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag.

Vormgeving: Tanja van Heesch

Peilstok

Als je van plan was om naar Zuid-Frankrijk of Italië op vakantie te gaan, en het is daar slecht weer, en je besluit vervolgens om je bestemming te wijzigen in Friesland omdat het daar wel goed weer is, en je hebt vervolgens een prima vakantie, dan toont dat maar weer aan dat je niet altijd aan je voornemens moet vasthouden. Flexibiliteit heeft ook zo zijn waarde.

Vakantie is voor mij altijd een goed moment om de peilstok er maar weer eens in te hangen: gaat het leven nog zoals ik wil? wil ik iets veranderen of ben ik wel tevreden met hoe het gaat?

Een periode waarin je even los komt van de dagelijkse besommingen zoals vakantie, helpt bij het stellen maar zeker ook bij het beantwoorden van deze vragen. Afstand helpt bij het bewust kijken naar je eigen leven. En dus om te beslissen of je iets wil veranderen.

Onlangs werd mijn aandacht getrokken door het boek "Rusteloosheid. Pleidooi voor een mateloos leven" van de Belgische filosoof Ignaas Devisch. Hij pleit in dit boek voor het nagaan wat je passie is en om die vervolgens voluit uit te leven. Niks stilstaan en rust zoeken, maar voluit het leven leven! En vooral zoals jij het wil!

Ik heb het boek nog niet gelezen, zoals er zoveel boeken zijn die ik nog niet heb gelezen.

Alleen de titel en het interview met de schrijver in Filosofie Magazine bracht mij ertoe de balans in mijn

leven tussen activiteit en niets doen opnieuw tegen het licht te willen houden.

Ik kan mateloos genieten van niets doen, vooral in het weekend. Het weekend begint voor mij, vanwege mijn vierdaagse werkweek al op donderdagavond. De ochtenden in mijn vrije weekend (dat zijn er dus drie!) breng ik het liefst door op de bank. Een grote pot koffie bij de hand. Afwisselend de krant en mijn i-pad ter hand nemend, om daar eigenlijk niets in te lezen en niets noemenswaardigs mee te doen. Gewoon mijn tijd een beetje zitten verlummelen. Heerlijk! Il dolce far niente!

Vooraf tijdens vakantie vertel ik graag aan medekampeerders, die vaak vol enthousiasme vertellen wat ze die dag gedaan hebben of van plan zijn om te doen, dat ik vooral niets doe. Ik heb vaak aan niet meer behoefte dan aan rust, fluitende vogeltjes en natuurlijk weer die pot koffie.

Even een zijsprongetje: Niets doen is in die zin dus ook niet niks! Zelfs het begrip niets is dus relatief. Terwijl ik niets doe, gebeurt er en doe ik van alles: geniet ik van dingen, mijmer ik een eind weg, maak plannen voor dingen die ik vervolgens niet uitvoer en vind dat niet erg.

Maar toen kwam dat boek dus langs en kwam er weer een gedachte bij me boven die zo eens in de zoveel jaar naar boven komt: haal ik uit het leven wat er voor

mij inzit? Schilder ik wel genoeg? Lees ik wel genoeg? Luister ik wel genoeg naar muziek? Weet ik hier wel voldoende van? Wil ik hierover niet meer kennis tot me nemen? Wil ik ook op andere gebieden niet meer kennis tot me nemen? Wil ik vervolgens niet iets doen met die kennis? Zit ik mijn tijd dus niet teveel te verlummelen?

Kortom, ontwikkel ik me wel genoeg? Als onderwijskundige heb ik altijd de mond vol van het begrip ontwikkeling. Ontwikkeling als kern van het mens zijn en mens worden.

Ik vraag me dus nu af of ik wel een goede balans heb tussen niets doen en het uitvoeren van allerlei activiteiten waardoor ik me verder ontwikkel. En ik kom tot de conclusie dat het antwoord nee is. Van alle hierboven genoemde dingen wil ik dus meer.

Ik neem me voor om niet meer alle drie de ochtenden van mijn weekend te verlummelen. Misschien is twee ook wel genoeg. Of één.

Maar goede voornemens zijn er om op gezette tijden opnieuw tegen het licht te worden gehouden. Om ze vervolgens misschien weer overboord te gooien. De peilstok er periodiek in hangen blijft belangrijk.

Leve de flexibiliteit.

Kwetsbaar papier

Als je in de buurt van Heerenveen bent, breng dan een bezoek aan Museum Belvédère. Ook als je niet in de buurt bent, is dit museum een bezoek meer dan waard. Het museum is gevestigd op het landgoed Oranjewoud, een landgoed dat in 1676 werd gekocht door Albertine Agnes van Nassau, de weduwe van Willem Frederik van Nassau-Dietz. Vanuit het café van het museum heb je een fantastisch uitzicht op paleis Oranjewoud. De vaste collectie van het museum bestaat vooral uit werk dat op een of andere manier een relatie heeft met Friesland of het Friese landschap.

Toen ik het museum onlangs bezocht, was er een tijdelijke tentoonstelling van een aantal hedendaagse kunstenaars die allemaal werk op of van papier hadden gemaakt. De tentoonstelling had de passende titel PaperMade.

Wat mij opviel was de kwetsbaarheid van het materiaal papier. Die kwetsbaarheid zag je terug in vrijwel alle werken, hoewel er af en te behoorlijk met houtskool en inkt tekeer was gegaan.

Die kwetsbaarheid weerspiegelde zich ook in de werken, waarbij in relatief simpele lijnen, vlakken en kleuren de essentie was weergegeven van datgene wat de kunstenaar in kwestie kwijt wilde. Het terugbrengen tot de kern van wat men wilde weergeven, of dat nu iets concreets of abstracts was, trof me.

Nu bekruipt me na het bezoeken van een tentoonstelling wel vaker de neiging om zelf te gaan schilderen. Volgens mij zeg je dan dat je geïnspireerd raakt, toch? Maar geïnspireerd zelf aan de slag gaan

door werk van anderen wil niet zeggen dat je dit werk dan moet gaan namaken. In tegendeel, je moet er je eigen draai aan geven, het vervatten in je eigen manier van denken, werken en uitdrukken. Daar wil ik dus de komende tijd mee aan de slag. Maar eens kijken wat het wordt.

Het weergeven van de essentie, het wezen van iets is een van de rode draden in mijn werk. Het weergeven van het naakt, als teken dat niet uiterlijk vertoon als kleding datgene is wat ons mens zijn bepaalt. De mens als autonoom, authentiek wezen dat zelf in belangrijke mate zijn bestaan vormgeeft. (Ik ga hier voor het gemak even voorbij aan de sociale context die uiteraard ook van een ongelofelijke invloed is, maar dat thema bewaar ik voor een volgende keer.)

Naakt ben je ook kwetsbaar: onbedekt, onbeschermd, er is niets om je achter te verschuilen. De naakte mens zegt: "dit ben ik; hier zul je het mee moeten doen."

Autonomie en authenticiteit wil dus zeggen dat je zelf voor een groot deel bepaalt wie je bent, wie je wilt zijn. Daarom moet je als kunstenaar ook geen werk van anderen namaken. Dat heeft niets met autonomie en authenticiteit te maken. Hoe je dat doet, is een gigantische zoektocht, die boeiende maar zeker ook lastige kanten heeft.

Dat streven naar authenticiteit, als mens en als kunstenaar die om bovengenoemde redenen vooral

naakten schildert, zet me ook wel voor een probleem. Want hoe authentiek is de mens die zijn kleding aflegt en zich naakt vertoont. Kleding en andere uiterlijkheden laten toch vooral zien wie en hoe we willen zijn. Dit onderscheidt ons van anderen. Naakt zijn we allemaal gelijk, volgens één van de leidende principes van het naturisme.

Gelijkheid blijkt daarmee een rekbaar begrip. Want zijn we naakt wel allemaal gelijk? Is onze kern, onze essentie wel zo uniform? Ik denk het niet. Ieder individu, hoe naakt ook, is verschillend. We gaan allemaal op onze eigen wijze om met onszelf, onze (on)hebbelijkheden, onze emoties, onze kwetsbaarheid. Dus kom ik er toch op uit dat de manier waarop we, in meer of mindere mate autonoom, met deze zaken omgaan, onze individualiteit voor een groot deel bepaalt. En dan zit juist in het onbeschermd, het naakte, de essentie, onze kracht.

Kwetsbaarheid, authenticiteit, autonomie, kracht zijn de begrippen die ik centraal wil stellen in mijn leven en in mijn kunst. Dank aan de kunstenaars in Belvédère die mij hebben bevestigd om hiermee door te gaan, maar ook aangespoord om blijvend op zoek te zijn naar manieren om dit uit te drukken.

Over naïviteit en optimisme

In mijn blog “Kwetsbaar papier” schreef ik dat ik het belang van de sociale context bij het mens worden en mens zijn zou bewaren voor een volgende keer. Ik had toen ik dat schreef niet voorzien dat de noodzaak om hier aandacht aan te schenken zich zo snel zou aandienen.

Gisteren verscheen het rapport van de commissie die de naam draagt van de Utrechtse hoogleraar pedagogiek Micha de Winter over geweld in de jeugdzorg. De uitkomst was voorspelbaar, maar daardoor niet minder schokkend. Vanaf 1945 tot heden was er sprake van ernstig fysiek en psychisch geweld ten opzichte van uit huis geplaatste kinderen, kinderen die aan de zorg van de overheid waren toevertrouwd. In feite betreft het nog slechts een vooronderzoek. Op basis hiervan heeft het kabinet besloten dat er een gedegen vervolgonderzoek moet plaatsvinden. Eén van de doelen van dit onderzoek is dat het voor slachtoffers zeer belangrijk is dat ze erkenning krijgen voor wat hen is overkomen. Ik juich dat besluit van harte toe.

Uit een aantal verhalen die de commissie heeft opgetekend, blijkt dat slachtoffers hun leven lang last houden van hun ervaringen. Ook niet verrassend natuurlijk. Hiermee wordt dus pijnlijk duidelijk hoe de sociale context, de omgang met andere mensen, zeker in opvoedsituaties van essentieel belang is voor de manier waarop het leven van mensen eruit gaat zien.

Ik had liever een verhaal geschreven waarin de nadruk ligt op het positieve effect van opvoeding en onderwijs, twee zaken die mij als pedagoog en onderwijskundige zeer aan het hart gaan. Maar misschien moet ik alweer iets uitstellen naar een volgende keer.

Micha de Winter was gisteren in het tv-programma Brandpunt. Als mogelijke verklaring voor het geweld in voorbije jaren gaf hij dat vroeger nogal eens werd uitgegaan van het principe dat de wil van het kind gebroken moest worden. Zo'n uitspraak gaat mij door merg en been. Kennelijk vond men het kind in zijn kern slecht, en moest door drastische maatregelen die kern vervangen worden door een ideaalbeeld dat de volwassene in kwestie hadden.

Ik ben redelijk allergisch voor mensen die uitgaan van het slechte in de mens. Begrijp me goed, ik ben niet naïef; ik ben ook dagelijks getuige van de ellende die mensen op tal van plekken op de wereld elkaar aandoen. Maar het is voor mij niet te doen om dan maar te denken dat mensen dus slecht zijn. Dan kunnen we wel ophouden.

Ik ben niet naïef, maar wel optimistisch. Ik vind het productiever om uit te gaan van het positieve in de mens. De mens heeft het in zich om iets moois van zijn eigen leven en dat van anderen te maken. Maar dan moet er dus op een andere manier worden opgevoed dan op de manier die naar voren komt in die situaties waar het rapport van de commissie De Winter over rept. Als we blijven geloven dat dat mogelijk is, dan kunnen we een heel eind komen.

Vergankelijkheid

Facebook heeft de onhebbelijke gewoonte om je te pas en te onpas te herinneren aan wat je in het verleden hebt geplaatst. Ook al geef je keer op keer aan dat je dit niet wil, Facebook blijft doorgaan met deze herinneringen.

Vanochtend was het weer zover. Een foto die ik een jaar geleden geplaatst had over mijn bezoek aan het Convento dei Cappuccini in Palermo op Sicilië.

Het klooster stond vroeger in hoog aanzien bij de upper class van Palermo. Men vond het een eer om op de begraafplaats bij het klooster te worden begraven. Die populariteit zorgde op een gegeven moment voor problemen: in de 16e eeuw was de begraafplaats vol. De monniken bedachten een list: ze gingen de overledenen mummificeren en sloegen ze op in de catacomben van het klooster. In een enorm gangenstelsel liggen, staan, hangen 8000 mummies! Keurig gesorteerd op geslacht, beroep, leeftijd en nog zo wat andere categorieën. De ene mummie is wat beter bewaard gebleven dan de andere.

De meest indrukwekkende mummie is die van Rosalia Lombardo, het dochtertje van een welgestelde generaal die in 1920 op tweejarige leeftijd stierf. Het is de laatste overledene die in de catacomben is bijgezet. Een nieuw toegepast procedé van mummificeren geeft je het idee dat het meisje pas zeer onlangs is overleden, of waarvan je met een beetje fantasie denkt dat ze slaapt, met een prachtige strik in haar haar.

Het mummificeren was niet alleen een praktische oplossing voor het plaatsgebrek op de begraafplaats. De monniken wilden met het bewaren van de lijken de mensheid ook confronteren met zijn sterfelijkheid, en in

het verlengde daarvan bewegen tot nederigheid.

De vakantie op Sicilië in mei vorig jaar markeerde voor mij een afsluiting van een eerste periode van rouw na het overlijden van mijn vader. Ik was sterk onder de indruk van het eiland met zijn rijke cultuur, zijn historische schatten, het lekkere eten en drinken, maar niet in de laatste plaats van de vulkaan de Etna. Vanuit

ons balkon van de bed-and-breakfast aan de voet van de vuurspuwende berg hadden we een prachtig zicht op de top. Al genietend van een wijntje uit een plastic bekertje (glazen waren in de b&b niet te vinden) waren we plotseling getuige van een kleine uitbarsting van de Etna. Als klein jongetje had ik een fascinatie voor vulkanen, dus het getuige zijn van de uitbarsting heb ik als een enorm cadeau ervaren. Wat betreft het gevaar van deze uitbarsting gingen wij maar af op de reacties van de autochtone Sicilianen. Zolang zij niet in paniek raakten (en dat deden ze niet), bleven wij ook maar rustig en genoten volop van de oranje gloed langs de flank van de Etna die, naar mate de avond vorderde, hoe langer hoe duidelijker en mooier werd.

De volgende dag spraken wij over de uitbarsting met de uitbaatster van de b&b. "You're lucky!", zei ze. Zoveel toeristen maken een uitbarsting niet mee. Uit het gesprek bleek dat de Sicilianen, uiteraard, hebben leren leven met de berg die regelmatig, voorzien en onvoorzien, uitbarst. Men neemt het zoals het komt, er

zit ook weinig anders op. De mogelijkheden om lavastromen tegen te houden zijn zeer beperkt. Het is "a fact of life".

Het uitbarsten van de vulkaan, het overlijden van mijn vader zijn "facts of life", gebeurtenissen die onontkoombaar zijn. Je hebt ermee te dealen. Ook de kapucijner monniken wijzen mij, geholpen door Facebook ook vandaag, nog eens fijntjes op de onontkoombaarheid van de dood en de vergankelijkheid van het leven.

Er zit echter een verschil in de beleving van die vergankelijkheid tussen de monniken en mij. De monniken worden er nederig van, en willen dat ook anderen dit worden. Ik word niet nederig. Ik realiseer me dat ik maar één leven heb (in tegenstelling tot wat die monniken geloven) waar ik het van moet hebben. Ik moet dit leven dus leven, mijn passies volgen, er uithalen wat erin zit, genieten van het schouwspel van de Etna, en van wijn in plastic bekertjes.

Over Denken und Sprechen en het schilderen van een naakt

Toen ik alweer heel wat jaren geleden voor het eerst ging exposeren, moest er natuurlijk enige publiciteit gegenereerd worden: een heus persbericht zou er komen. In een dappere poging om iets over mijn werk te vertellen, kwam ik erachter dat dat nog helemaal niet meeviel. Ik kwam niet verder dan dat ik gefascineerd ben door mensen, dat ik naakt mooi vind, ongeacht leeftijd, maten en andere eigenschappen die van mens tot mens kunnen verschillen, en dat ik niet uitgekeken raak op mensen.

Dat was te weinig. Al piekerend en starend naar mijn schilderijen begon mij plotseling een rode draad in mijn werk op te vallen die ik daarvoor nooit gezien had en die ik er ook niet bewust in had gelegd. Mijn figuren bleken zich in een vrij nietszeggende, desolate omgeving te bevinden. De figuren waren in zekere zin in zichzelf gekeerd, afgekeerd van en niet geïnteresseerd in de buitenwereld. En ze waren doorgaans naakt, maar dat wist ik al. De betekenis die ik er, toen ik dat zag, aan gegeven heb is dat ik de mens in zijn pure vorm wil afbeelden. De mens los van zijn omgeving. De mens die in wezen goed is.

Het frappante voor mij was dat ik die betekenis dus pas aan mijn schilderijen kon geven toen ik het onder woorden moest brengen. Het werd vervolgens best een aardig persbericht.

Woorden maken je bewust van dingen. Ik was daarna in staat om iets met dit bewustzijn te doen, om in mijn werk voort te borduren (wie had het hier over een rode draad?) op het eerst onbewuste, maar door de woorden bewust geworden thema. Een wonderlijk mechanisme.

Dit wil overigens niet zeggen dat ik bij elk schilderij dat ik daarna gemaakt heb, bewust nagestreefd heb om dit thema uit te drukken. Het thema dringt zich in zekere zin aan mij op. Het maken van een schilderij is voor mij ten dele een onbewust proces waarbij ik uiteraard ook op gezette tijden bewust probeer na te denken over waar ik in vredesnaam mee bezig ben. Het schilderij creëert zich voor een deel zelf. Er ontstaan zaken waar je niet over nagedacht hebt, waar je vervolgens al schilderend op moet reageren. Die reactie kan dan vervolgens weer niet in overeenstemming zijn met wat je bedoelde, en zo ploeter je maar voort. Tot je op een moment komt dat je beslist dat je tevreden bent over je werk of dat je constateert dat het de zoveelste verloren wedstrijd is. Maar je bent dan wel weer lekker bezig geweest, je hebt je vaardigheden geoefend enzovoorts. Het is dan toch ergens goed voor geweest.

Maar ik dwaal af. Ik had het over de woorden die behulpzaam zijn bij het je bewust worden van dingen. Dat ik dit in het schilderproces zo ervaar, boeit me. Zeker omdat dit één van de leidende principes is, die ik in de jaren tachtig in mijn studie Onderwijskunde goed heb meegekregen. Ik was toen nog niet zo intensief met

schilderen bezig. De vakgroep waar ik studeerde, baseerde zich op de zogenaamde cultuur-historische school in de Russische onderwijspsychologie waarvan ene L.S. Vygotskij in de jaren twintig van de vorige eeuw de grondlegger was. Taalontwikkeling wordt in die school gezien als een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van het denken, de cognitieve ontwikkeling, om het maar eens deftig uit te drukken. Het boek "Denken und Sprechen", de Duitse vertaling van het belangrijkste boek van Vygotskij, staat bij mij nog ongelezen in de kast. Wie mijn eerste blog heeft gelezen, zal begrijpen dat ik dit boek vast en zeker nog eens ga lezen. Het is mij dus met de paplepel ingegoten, dat verband tussen woorden en denken, bewustzijn.

En dan valt het mij op dat ik bij het nalezen van mijn tweede blog, waarin ik onder andere schrijf over de functie van het naakt in mijn schilderijen, constateer dat ik vrij warrig ben geweest in het uitleggen wat ik precies bedoel. Bij het nalezen, na een paar dagen, waardoor er enige afstand is ontstaan, zie je hoe dingen anders en beter kunnen. Je leest dan andere dingen dan in het schrijfproces zelf. Dus ook afstand creëert bewustzijn. De term reflectie komt hierbij om de hoek kijken.

Ik moet dus nog leren om een geschreven stuk even weg te leggen, er na een paar dagen nog eens naar te kijken, dingen te verbeteren enz. Een mens is nooit te oud om te leren.

Maar enige eigenwijsheid is mij ook niet vreemd. Ik plaats dit stuk dus luttele minuten nadat ik het geschreven heb. Ik ben benieuwd wat ik er over een paar dagen van vind.

Welbegrepen eigenbelang

Ik had afgelopen week een kennis aan de telefoon die het had over een andere, wederzijdse, kennis die momenteel in Portugal verblijft. Deze andere kennis zei dat er gelukkig port en bier was in Portugal, ter compensatie van de regen aldaar. Ik constateerde dat in dit rijtje van alcoholische dranken wijn ontbrak. Ik heb deze andere kennis een mail gestuurd dat hij in Portugal zeker de wijn niet moest vergeten. Port is natuurlijk absolute top in Portugal, maar qua wijn is er toch ook veel te beleven. Vooral de wijnen die de Portugezen niet of nauwelijks exporteren en vooral voor zichzelf houden. Het komt niet vaak voor dat ik het met de leus "eigen volk eerst" eens ben, maar die Portugezen hebben het wat die wijn betreft goed begrepen.

Al logerend in het prachtige vissersdorpje Ericeira (de overeenkomst met mijn voornaam is puur toeval!) heb ik jaren geleden een wijn gedronken uit het wijngebied Colares, een klein wijngebied dat vanwege de ligging vlak aan zee van oudsher beschermd is gebleven ten opzichte van de vernietigende werking van de Phylloxera, druifluus. De druiven groeien aan oude wijnstokken en geven een zeer, zeer stevige wijn. Je kunt er bij wijze van spreken iemand een gat mee in zijn hoofd slaan, maar opdrinken is beter.

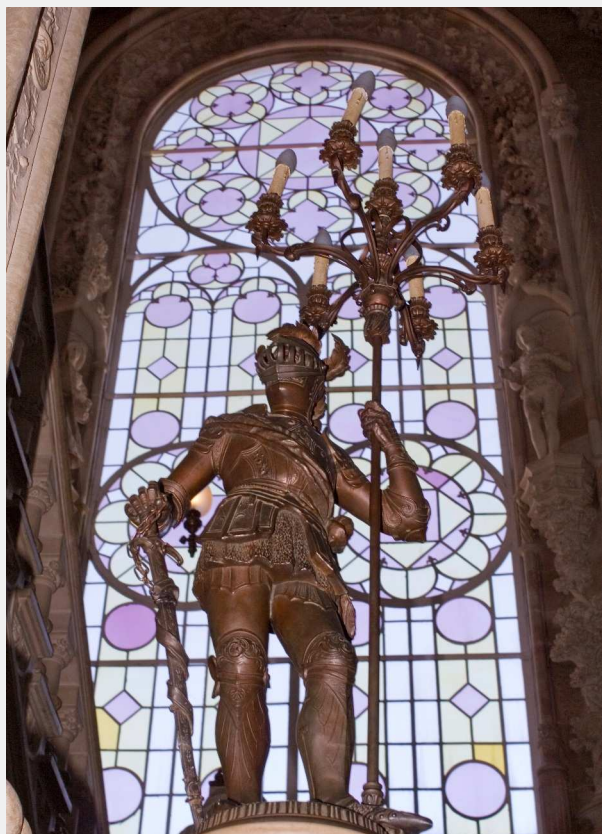
De meest bizarre ervaring, enigszins verband houdend met Portugese wijn, had ik vijf jaar geleden. Op een rondreis door het midden van Portugal waren wij in de buurt van het paleis van Bussaco, niet ver van Coimbra. Het paleis is rond 1900 gebouwd als jachtslot van de toenmalige Portugese koning Carlos I. Het is gebouwd in een bosgebied waar vanaf het begin van de 17e eeuw een klooster stond van de zogenaamde Ongeschoeide Karmelieten, een zeer spartaanse kloosterorde. In het bosgebied zijn door de monniken allerlei exotische planten- en boomsoorten aangeplant. Het is daardoor een beetje een in elkaar geknutseld bos. In het bos staat een serie kapelletjes waarin in rood steen taferelen van de kruisweg zijn afgebeeld. Zeer fascinerend. Nog fascinerender zijn de deels ondergrondse hutjes waarin de monniken, op momenten dat de eenzaamheid in het klooster nog niet groot genoeg was, zich een tijdje terugtrokken om als ware kluizenaars te leven.

Het paleis van Bussaco is gebouwd toen de monniken het klooster, en dus ook het bosgebied, allang hadden verlaten. Het is gebouwd in de zogenaamde Neo-Manuelijnse bouwstijl. Als ik de term protserig laat vallen, dan heb je een beetje een idee van deze

bouwstijl. Je gelooft je ogen niet als je alle kitscherige pracht en praal in en om dit paleis ziet. Ik ben niet deskundig op architectonisch gebied, maar ik meende een bonte mengeling van allerlei stijlen te ontdekken. Het was dus ook een beetje een in elkaar geknutseld paleis.

Carlos I heeft helaas niet lang kunnen genieten van zijn paleis. Kort na de voltooiing brak in Portugal de revolutie uit en was het gedaan met het koningshuis. Het paleis is kort daarna als hotel in gebruik genomen en mocht zeker in de eerste helft van de 20e eeuw de groten der aarde tot haar gasten rekenen.

Toen wij in de buurt van dit paleis waren konden wij de verleiding niet weerstaan om naar de prijzen van de kamers te vragen. Die varieerde nogal, maar de goedkoopste kamers waren zeer betaalbaar. De beslissing om voor een nacht een kamer te boeken was dus snel genomen. En omdat het paleis ver van de bewoonde wereld lag, zat er ook niets anders op dan 's avonds in het restaurant van het hotel het diner te

nuttigen. Toen kwam uiteraard ook de wijnkaart op de proppen. Het bleek dat het paleis zijn eigen wijn maakt. De druiven worden betrokken van omliggende boeren. En die wijn komt het paleis niet uit: je kunt hem alleen daar drinken! De bekende wijnschrijver Hugh Johnson schrijft in één van zijn boeken dat de wijn de reis meer dan waard is. En dat klopt!

Op de wijnkaart stonden veel jaargangen van de wijn, in de witte en de rode versie. Ik meen dat de oudste dateerde uit het jaar 1946. Maar zoals te verwachten: hoe ouder hoe duurder. Wij zochten dus onze toevlucht bij een wijn die nog niet zo gek oud was. Fantastisch! Ik kan me van het eten weinig herinneren; het was niet heel erg bijzonder. Portugal is sowieso geen land dat ik zou aanbevelen vanwege de culinaire belevenissen. Maar wat wijn betreft is Portugal, zeker vanwege de wijnen die vaak het land, of sterker nog, het hotel niet uitkomen, zeer aan te raden. En dat je dan een bizar hotel als het paleis van Bussaco tegenkomt, is mooi meegenomen.

De idealen van Kiki Bertens

Ik heb natuurlijk geen idee wat de idealen van Kiki Bertens waren voor dat ze aan het toernooi van Roland Garros begon: het bereiken van de vierde ronde? de halve finale? of zelfs het winnen van de finale? Als we Martina Navratilova mogen geloven dan moeten topsporters de lat zo hoog mogelijk leggen. Het omgaan met de teleurstelling van een verloren partij is dan “part of the deal”.

Het boek “Judas” van Amos Oz gaat ook over mensen met idealen. Of beter gezegd: mensen die hun idealen in duigen zien vallen. Eigenlijk gaat het boek over – de titel suggereert het al – verraad, maar de manier waarop in dit boek wordt beschreven hoe mensen omgaan met niet uitgekomen idealen is minstens zo boeiend. En dat gaat de mensen in het boek niet goed af. Het zijn stuk voor stuk mensen die gedesillusioneerd, gefrustreerd zijn, mensen die elke lust tot verder leven is vergaan.

Om nog even op het thema verraad terug te komen. Amos Oz poneert in zijn boek de interessante stelling dat wie bereid is te veranderen, de moed heeft zichzelf te veranderen, altijd als verrader zal worden beschouwd door diegenen die niet in staat zijn tot verandering, doodsbang zijn voor verandering en verandering niet begrijpen en elke verandering verafschuwen.

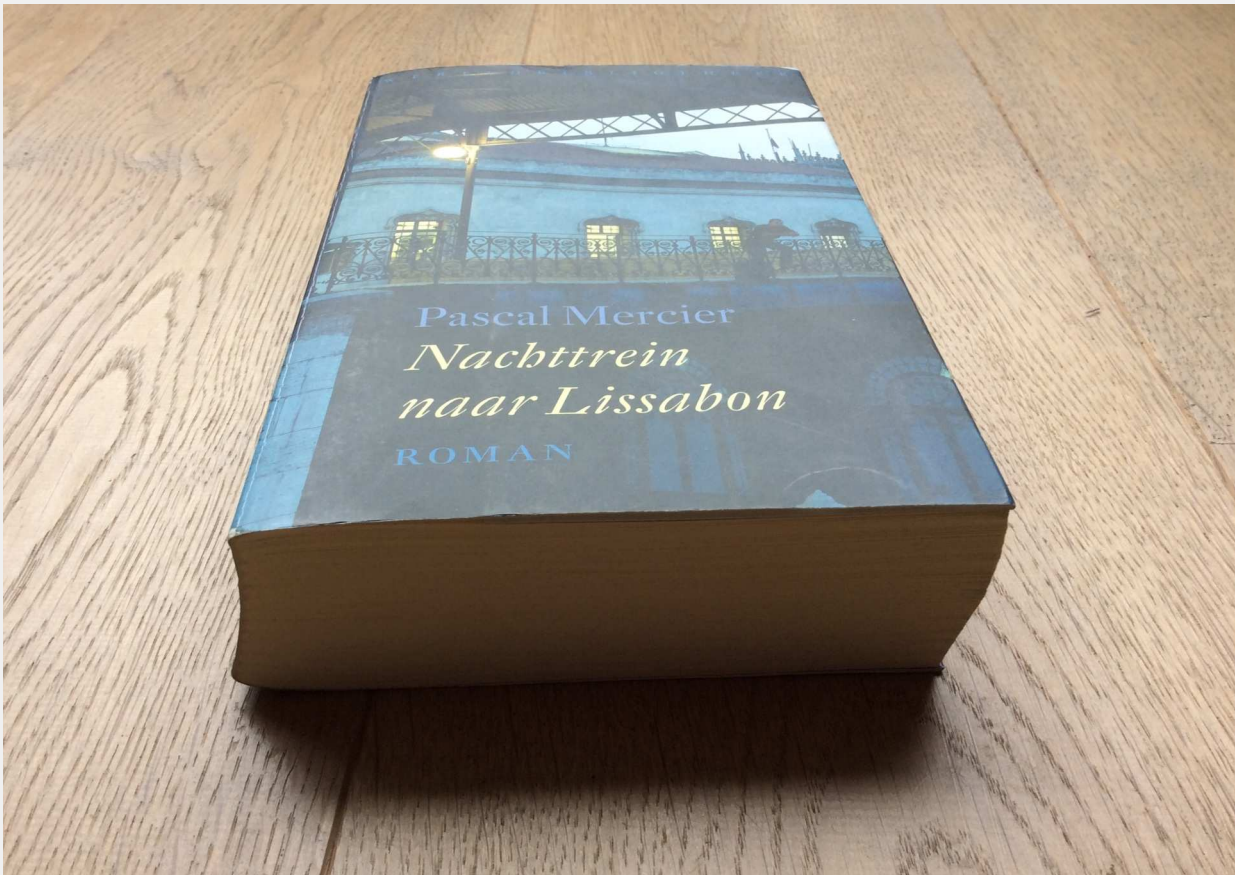
Als het over het bereiken van idealen gaat, dan heb je het al gauw over verandering. Als je het ideaal al bereikt hebt, dan is er immers geen verandering meer nodig.

Of je het nu eens bent met deze stelling of niet, het blijft interessant om over na te denken. Hoe zit het met onze

eigen wens tot verandering? Heeft een mens idealen nodig? Zijn idealen een voorwaarde om tot een interessant leven te komen? Een leven waarin wat gebeurt, waarin niet alles bij het oude blijft, waar dynamiek in zit? Als ik voor mezelf spreek is het antwoord ja.

Ook volgens Martina Navratilova heb je die idealen dus nodig, al zou je nog een onderscheid kunnen aanbrengen tussen topsporters en gewone stervelingen. Ik moet daarbij denken aan de filosoof Peter Bieri, die onder het pseudoniem Pascal Mercier het fantastische boek “Nachttrain naar Lissabon” heeft geschreven. Het verhaal gaat over de leraar klassieke talen Raimund Gregorius, die van het een op andere moment vanuit Zwitserland de nachttrein naar Lissabon pakt om aan zijn saaie leven te ontsnappen en op zoek te gaan naar de achtergronden van de schrijver van een boek dat hij toevallig in een antiquariaat vindt.

Dit boek, geschreven door een arts uit Lissabon, het alter ego van de filosoof Peter Bieri, bevat prachtige passages die her en der in “Nachttrain naar Lissabon” zijn opgenomen. Eén van die passages gaat over het koesteren van je teleurstellingen. Door je teleurstellingen kom je erachter wie je bent en wat je werkelijk belangrijk vindt in het leven. “Iemand die werkelijk wil weten wie hij is, zou een kalme, fanatieke verzamelaar van teleurstellingen moeten zijn, en het op zoek gaan naar teleurstellende ervaringen zou voor

hem een verslaving moeten zijn, de allesbepalende verslaving in zijn leven, want zo iemand zou met grote helderheid onder ogen zien dat de teleurstelling niet een brandend, verwoestend gif is, maar een koele, verzachtende balsem die ons de ogen opent voor de ware contouren van onszelf.”(Nachttrein naar Lissabon, pagina 218) Ik zie er wel wat in, hoewel je het ook weer niet moet overdrijven.

Want hoe louterend is de teleurstelling van Gersjom Wald in “Judas” over het feit dat zijn zoon is gesneuveld in de oorlog, en niet zijn ideaal heeft waar kunnen maken? Gersjom Wald wordt er geen haar beter van. Achterliggende gedachte van Amos Oz hierbij is volgens mij dat je je moet afvragen of het ideaal dat je nastreeft wel haalbaar is. Als dat namelijk niet het geval is, leidt dat slechts tot ellende.

Zou het dus niet zo kunnen zijn dat er bij het stellen van idealen ook sprake moet zijn van een zeker realisme? Ik heb zelf in mijn leven herhaalde malen ervaren dat het goed is als je ervaart dat je zelf aan het roer staat van je eigen leven, als je zelf je koers bepaalt, en het punt waar je uit wilt komen. Ik ben ervan overtuigd dat het bijdraagt aan je geluksgevoel als je zelf, naast het bepalen van je doel en je koers, ook bij machte bent om ervoor te zorgen dat je je doelen bereikt, je idealen verwezenlijkt. Daarbij is het belangrijk dat je je er rekenschap van geeft dat the sky the limit niet is. Het onmogelijke nastreven levert frustratie op. De louterende werking van teleurstellingen heeft dan zijn grenzen. Sorry, Peter Bieri.

Ik ben benieuwd hoe Kiki Bertens hier tegenaan kijkt.

Hier sta ik. Ik kan niet anders.

Ik las een interview met twee theatermakers die in hun voorstelling *Privacy* onderzoeken wat je allemaal aan de ander wilt laten zien van jezelf. In tijden van sociale media is dat een relevante vraag. Maar ook al voor het bestaan van deze media waren al andere kunstenaars met dit thema bezig: John Lennon en Yoko Ono gunden de kijker een blik in hun slaapkamer om zo de wereldvrede te bevorderen. Jeff Koons toonde zichzelf met zijn partner La Cicciolina in allerlei opwindende standjes. De theatermakers in kwestie onderzoeken of ze daar nog iets aan toe te voegen hebben. Het antwoord op die vraag weet ik niet. Ik weet ook niet of dat zo interessant is.

Wat mij wel intrigeert is dat ze die vraag aan de orde stellen, onder andere door zelf naakt op het podium te gaan staan. De vraag lijkt daarmee: ben je pas jezelf als je je van kleding ontdoet, als je je masker laat vallen? Of is dat masker onderdeel van je "ik"?

Erie Merkus: Under construction (2011)
(foto: Sander Jacobs)

Het lezen van dit interview deed me denken aan een tentoonstelling van mijn werk van een aantal jaren geleden. Ik stelde toen voor de eerste keer een zelfportret tentoon, een zelfportret waarop ik mezelf naakt heb afgebeeld.

Een bezoeker, iemand die ik vanuit mijn werk in de zorg- en welzijnssector ken, zei dat ze het dapper vond dat ik mezelf op deze manier toonde. Ik antwoordde met het cliché dat elk schilderij in feite een zelfportret is, en dat het dus, gezien het feit dat ik voornamelijk naakten schildert, maar een kleine stap is om mezelf naakt af te beelden en te laten zien.

Degenen die mij een beetje kennen, die kennen ook mijn fascinatie en voorliefde voor naakt. En niet alleen in de kunsten. Ik ben een fervent naturist, ik voel me heerlijk in mijn blootje. Ik vind het daarnaast niet echt vervelend om naar andere blote mensen te kijken, ongeacht hun leeftijd, geslacht, kleur, vorm. Ik hou van mooie kleding, maar zonder kleding vind ik mensen mooier. Het is niet anders.

Ik ervaar als naturist een pure vorm van leven, een pure vorm van contact met mezelf en met andere mensen. Naast het fysieke welbevinden is er in mijn beleving ook een sociaal en psychologisch voordeel aan het naturisme. Het contact met mede-naturisten is snel persoonlijk, direct, puur (waarmee ik uiteraard niet wil zeggen dat contact in geklede toestand niet persoonlijk, direct en puur kan zijn).

Ik wil die puurheid, die persoonlijkheid en die directheid ook in mijn kunst weergeven. Kunst is voor mij een

uitdrukkingsvorm voor datgene wat mij bezighoudt en wat ik belangrijk vind. Mijn fascinatie voor de pure, naakte mens is dus eigenlijk noodzakelijkerwijs het onderwerp van mijn kunst.

In mijn andere werk ben ik in feite ook bezig met dit onderwerp. Ik probeer me in te zetten voor een goed leven voor diegenen die het om wat voor reden dan ook wat minder hebben getroffen in het leven. Ieder mens heeft in mijn ogen recht op een zo volwaardig mogelijk bestaan. Vaak gaat het daarbij om basale dingen als een dak boven je hoofd, voldoende eten en drinken, een goede verzorging, maar ook om de elementen die wat hoger in de piramide van Maslov staan: het recht op zelfbeschikking, het baas zijn over je eigen leven, de mogelijkheden om je dromen te verwezenlijken. Dit zijn naar mijn idee elementaire zaken in een mensenleven, zaken die de kern van het menszijn bepalen.

Dit thema houdt me voortdurend bezig, zowel in mijn beleidsmatige werk als in mijn kunst. Ik ervaar daardoor meer en meer een eenheid in mijn leven; ik krijg meer en meer een idee waar mijn leven om draait. Het is een rode draad die ik bewust opzoek en creëer maar die zich ook aan mij opdringt. Ik kan op een of andere manier niet anders, en vind dat ook niet erg. Sterker nog, ik vind het goed.

Dat is ook de reden dat ik er steeds minder moeite mee heb, om mezelf te laten zien hoe ik ben, met deze rode draad. Dat geldt dus voor mijn naakte zelfportret, voor mijn voorliefde voor naturisme. Ik ervaar steeds minder

redenen om hier een geheim van te maken. Ik geef toe: een milde vorm van narcisme zal hierbij ook wel een rol spelen, maar de woorden van Maarten Luther dringen zich ook op: hier sta ik, ik kan niet anders.

De theatervoorstelling Privacy wil ik zeker gaan zien. Ik ben benieuwd wat hun naakte verschijning toevoegt aan hun verhaal. Ondanks mijn overtuiging die ik hierboven beschreven heb, en mijn steeds minder wordende schroom, ben ik benieuwd of dit theaterstuk mij helpt om mijn rode draad verder te spinnen, of te schilderen, zo u wil.

De nieuwe hoed

Ik heb een nieuwe hoed gekocht. Een hoed in mijn maat. Het vinden van die hoed viel nog niet mee. Mijn hoofd is dermate groot dat een voor mij passende hoed een zeldzaamheid is. Afgelopen maart, toen ik in Berlijn was, bezocht ik het Kaufhaus des Westens, een warenhuis van buitenaardse proporties. De timing was goed; de nieuwe collectie zomerhoeden was zojuist gearriveerd, met een aanzienlijk aandeel hoeden in mijn maat. Het besef drong snel tot mij door dat ik daar mijn slag moest slaan, en dat heb ik dus gedaan.

Ik droeg als kind vaak een hoed, pet of muts. Ik kan me enkele hoofddeksele die ik vroeger heb gedragen, nog wel herinneren. Je zou je er nu kapot voor schamen. Hoe anderen nu tegen mijn nieuwe hoed aankijken, zou ik niet weten. Ikzelf vind hem in elk geval mooi.

Behalve een esthetische kwaliteit heeft mijn hoed een beschermende functie. Vorig voorjaar bleek ik een niet goed plekje op mijn voorhoofd te hebben. Ik was er vroeg genoeg bij, het was nog geen foute boel, maar ik kreeg van de huisarts het dringende advies om me te beschermen tegen de zon, met zonnebrand en met een hoed of pet.

Er doet zich een merkwaardig fenomeen voor. Naarmate ik ouder word, wordt mijn hoofdhaar dunner, wordt mijn huid kwetsbaarder, waardoor ik mijn toevlucht moet zoeken tot beschermende elementen als een hoed.

Als kind had ik die bescherming niet nodig. Ik was gezegend met een forse bos krullen, en de zon had nauwelijks een zichtbaar effect op mijn huid. Ik verkleurde nauwelijks.

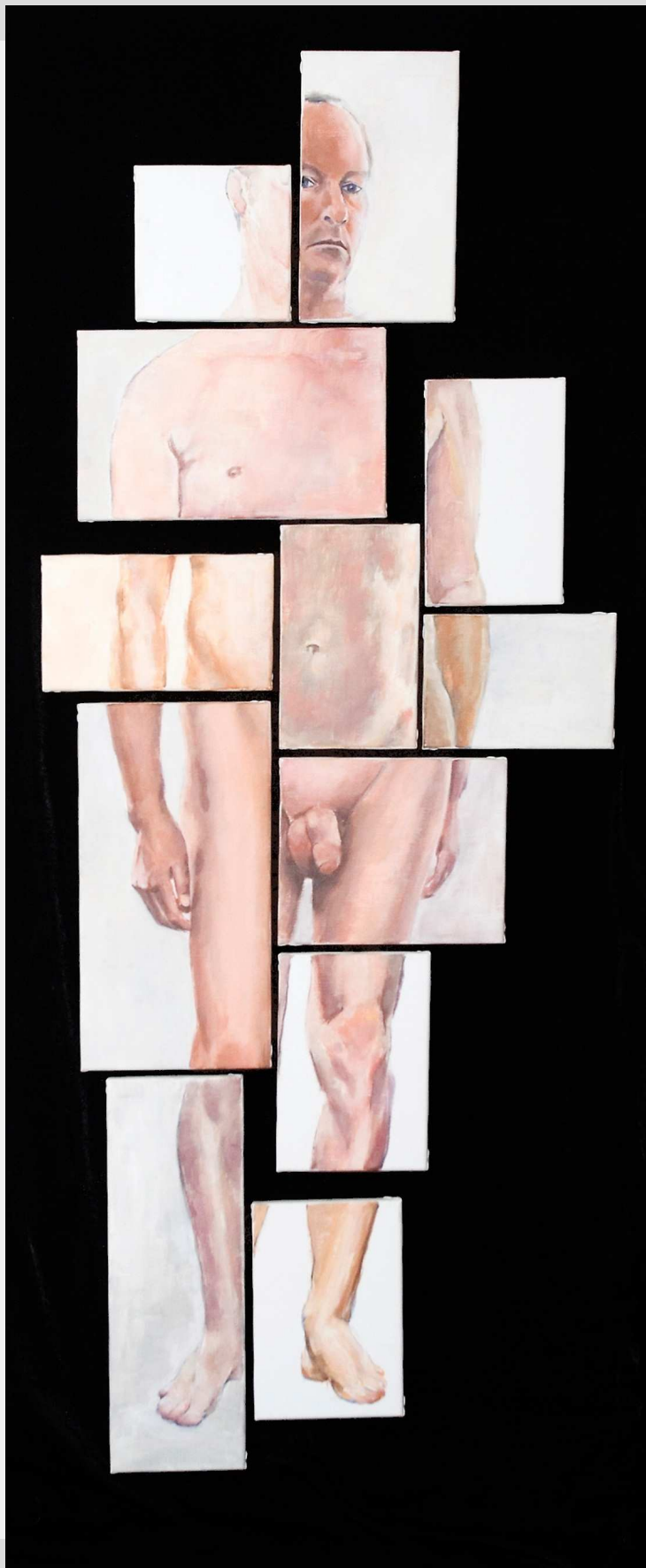
En daar sta je dan als pedagoog die graag denkt, praat over en werkt aan de bescherming van kinderen. Bescherming in de zin van kinderen die vanwege het

pure feit dat zij kind zijn, kwetsbaar zijn. Kinderen die we door opvoeding en onderwijs weerbaar willen maken om als volwassene het leven aan te kunnen.

Bescherming ook in de meer letterlijke zin in die vorm dat ik een aantal jaren werkzaam ben geweest in de jeugdzorg en jeugdbescherming. In die tijd zijn de meest vreselijke verhalen over kindermishandeling en dergelijke tot me gekomen.

Opvoeding en onderwijs moeten in mijn ogen in het teken staan van ontwikkeling in de richting van een bestaan als autonome volwassene. Een volwassene die in het ideale geval zijn eigen boontjes dopt, goed voor zichzelf kan zorgen. En in het ideale geval dus geen bescherming van anderen nodig heeft. Ik zeg bewust "in het ideale geval" omdat er ook mensen zijn waarbij dit om wat voor reden dan ook geen haalbare kaart is.

Het merkwaardige fenomeen waar ik hierboven over schreef, is dat je als volwassene, die van zichzelf het idee heeft dat hij nog elke dag stapjes zet op de autonomie-ladder, geconfronteerd wordt met het feit dat je bescherming nodig hebt. Ik werd door het feit dat ik een hoed nodig had, maar weer eens geconfronteerd met mijn kwetsbaarheid. Ook ik heb, nu ik een zekere mate van autonomie heb bereikt, bescherming nodig. De hoed werd voor mij een metafoor voor de behoefte die elk mens, hoe autonoom ook, heeft aan bescherming, aan zorg van anderen, aan vriendschap, aan empathie. Elk mens, hoe oud, hoe volwassen, hoe autonoom ook, heeft dat nodig. We hebben dus ook de plicht om anderen te laten delen in onze bescherming, in onze zorg, in onze vriendschap, in onze empathie. De moraal van dit verhaal: geef elkaar een hoed. Maar zorg wel dat die past, en dat de ander hem een beetje mooi vindt.

Hier sta ik. Ik kan best anders!

Niets is wat het lijkt. Niets is helemaal zeker, en zelfs dat niet. Zo maar wat cliché's uit de huis-tuin-en-keuken-filosofie. En toch zit er wat in. Het lijken uitspraken die op één of andere manier geïnspireerd lijken door Descartes die stelt dat we als mens aan alles kunnen twijfelen. Behalve aan het feit dat we twijfelen, dat is het enige dat vaststaat. Het feit dat hij twijfelde, dat hij dacht, was voor Descartes het bewijs voor zijn bestaan. Cogito, ergo sum. Ik denk, dus ik ben. Het denken, het rationalisme, nam vanaf dat moment een centrale plek in in het Westerse denken. Ik ben een groot voorstander van het gebruik van je verstandelijke vermogens, je kunt er een heel eind mee komen. Maar je hoeft het ook niet te overdrijven. Ik kwam enige jaren geleden tot de conclusie dat het heerlijk is om je verstand af en toe aan de kant te zetten en ook eens goed vanuit je gevoel, vanuit je impulsen te leven. Maar alles met mate!

Je verstand, je denkvermogen is een waardevol iets, zeker als je het zo opvat als Descartes, namelijk dat je (bijna) overal aan kan twijfelen, over na kunt denken. Staat er wel iets vast? Is er wel een waarheid buiten onszelf? Klopt het wel dat ik een paar blogs geleden de woorden van Maarten Luther aanhaalde: "Hier sta ik. Ik kan niet anders." waarmee ik leek te zeggen dat ik onveranderbaar ben.

Natuurlijk kan ik anders. Ik ben geen onveranderlijk iets. Ik kan veranderen, me ontwikkelen. Sterker nog: ik kan zelf nadenken over hoe en in welke richting ik me kan en wil veranderen.

Ik vind het een geruststellende gedachte dat je bestaan, de manier waarop je bent, niet vaststaat, maar dat er mogelijkheden voor verbetering, voor ontwikkeling zijn. Je moet als mens die mogelijkheden ook benutten; daarin komt pas je echte menszijn tot zijn recht.

Deze gedachte zit ook min of meer achter mijn schilderij "Under construction" dat hier al eerder ter sprake is gekomen. Ik heb mezelf hier in twaalf kleine doeken afgebeeld. Niet elk deel is even ver uitgewerkt. De delen verschillen van elkaar. Er zijn ook witte vlekken.

Ik ben dus in ontwikkeling, ik heb meerdere kanten, ik ben niet af, ik ben niet zoals het lijkt. Niets is helemaal zeker, en zeker ik niet.

Ik voel me dus beter thuis bij de woorden van Nietzsche: "Du sollst werden der du bist" dan bij de woorden van Luther. Over die woorden valt nog veel meer te zeggen. Hier ben ik nog lang niet over uitgedacht. Maar zolang ik denk, besta ik, en dat is fijn.

Levenskunst in praktijk gebracht

Ik kreeg tijdens en na mijn studie Pedagogiek/ Onderwijskunde wel eens te horen dat ik, niet werkzaam zijnde in het onderwijs, niet goed wist waarover ik het had als ik over onderwijs praatte. Kennelijk gaat men er dan vanuit dat je alleen iets zinnigs over iets kunt zeggen als je zelf met je voeten in de klei staat. Ik ben het daar maar ten dele mee eens. Ik vind dat je overal over na kunt denken en er dan iets min of meer zinnigs over kunt zeggen. Bovendien zijn we wat opvoeding en onderwijs betreft allemaal ervaringsdeskundige. We hebben allemaal als kind wel degelijk met de voeten in de klei gestaan, als is het dan een iets ander soort klei.

Maar de relatie tussen theorie en praktijk is natuurlijk wel altijd de moeite van het in de gaten houden waard. En een zekere distantie, nodig om goed over een onderwerp te kunnen reflecteren, heeft wel degelijk zijn waarde. Het is niet voor niets dat ik tijdens vakanties, als ik even uit het normale leven stap, de meest geniale invallen krijg over wat ik na de vakantie ga doen. En dan merk je na de vakantie wel dat het in praktijk brengen van die invallen lang niet altijd gesneden koek is.

Degenen die mij een beetje kennen, en die mijn stukjes een beetje volgen, die weten dat ik nogal van de filosofie van de levenskunst ben. Dit is een stroming in de filosofie die zich buigt over de vraag wat een goed leven is, hoe je als mens een goed leven leidt. De laatste jaren staat deze manier van denken erg in het teken van het wegvallen van allerlei

vanzelfsprekendheden die in vroeger tijden vaak vastigheid gaven in het leven, en een leidraad voor het leven boden. Tradities, al dan niet verbonden aan je familie, verzuiling, religie bepaalden in hoge mate het leven van veel mensen. Dit is de laatste jaren snel aan het veranderen. Tradities vallen weg, van verzuiling is nauwelijks meer sprake, de invloed van religie wordt minder. (Ik heb het nu bewust niet over de islamisering van de samenleving die veel mensen menen waar te nemen. Misschien schrijf ik daar ook nog wel eens over.)

We zijn door het wegvallen van deze zaken als mens veel meer op onszelf aangewezen, we moeten zelf maar uit zien te vinden hoe je moet leven, hoe je keuzes moet maken, hoe je met familie en vrienden omgaat, hoe je onderscheid maakt tussen goed en kwaad. En dat valt nog niet mee.

Goed, ik denk daar dus ook graag over na. Maar het in de praktijk brengen is iets anders. Ook hier is een zekere kloof tussen theorie en praktijk. Op vakantie voor je tentje met een lekker glaasje kun je hierover een eind weg filosoferen, maar hoe doe je het nou in het dagelijkse leven? Hoe word je nou een echte levenskunstenaar?

Zonder te overdrijven denk ik dat dit weekend het in praktijk brengen van de levenskunst (niet te verwarren met een bourgondische leefstijl, hoewel ik daar ook wel wat in zie) wel aardig gelukt is.

We hadden gisteren zeer goede vrienden op bezoek. Ze gaan al een hele poos mee in ons leven. Ze hebben twee dochters, inmiddels 17 en 19. We kennen die meiden al vanaf hun geboorte. De laatste jaren komen ze uiteraard niet meer mee als paps en mams bij ons op bezoek komen.

Een tijdje geleden vroegen ze ons of ze weer eens met hun ouders mee mochten komen. Ze horen uiteraard van hun ouders dat wij erg van koken houden. Ze waren (het zijn hun eigen woorden) als kind nogal lastige eters. Inmiddels kunnen ze enige culinaire geneugten wel waarderen en ze vonden het dus leuk om weer eens bij ons te komen eten.

Wat een eer, dat twee meiden ons, als generatiegenoten van hun ouders, de moeite waard vonden om zichzelf bij ons uit te nodigen. Wij hebben dit uiteraard aangegrepen om eens goed uit te pakken, wat eten en drinken betreft. Het was een fantastische avond! En wat bijzonder dat we, hier en daar een gesprekje over de generatiekloof daargelaten, er met de meiden en hun ouders zo'n mooie avond van hebben kunnen maken.

Levenskunst is niet alleen theorie. We hebben het goed in praktijk gebracht!

Sporten en het knagende geweten

Ik vind sport best leuk. Ik kijk graag naar tennis, schaatsen, wielrennen en voetbal als het een toernooi zoals nu het EK betreft. Maar aan het werkwoord sporten heb ik een bloedhekel. Tenminste als het mezelf betreft. Wat anderen doen, moeten ze vooral zelf weten, maar ikzelf vind het gewoon niet leuk. Ik heb omtrent dit standpunt ook een "image" opgebouwd, onder andere door veelvuldig de berekening aan te halen die ik eens ooit van Midas Dekkers heb gehoord. De berekening gaat als volgt. Mensen die sporten, leven langer dan mensen die niet sporten. De tijd die mensen aan sporten besteden, is gelijk aan de tijd dat ze langer leven. Dus sporten is zinloos.

Een redenering naar mijn hart. Ik ben volstrekt immuun voor tegenargumenten, zoals het feit dat door sporten de kwaliteit van je leven wordt verhoogd, dat je je na het sporten beter voelt. Ik blijf volhouden dat sporten niet leuk is omdat je er moe van wordt, je loopt de kans om blessures op te lopen. En als belangrijkste: ik vind het gewoon niet leuk. Punt!

Maar als je zo langzamerhand de middelbare leeftijd bereikt, gaan er toch andere argumenten tellen, er gaan andere motieven een rol spelen. Met een voornamelijk zittend beroep, en een werkplek die niet te befetsen is, constateerde ik dat mijn conditie tot onder het nulpunt was gedaald. Daarnaast waren mijn genotsspieren, globaal gelegen aan de voorkant van het lichaam in het gebied tussen borst en kruis, dermate gegroeid dat voor mij de kritische grens was bereikt. Het zorgvuldig opgebouwde bourgondische laagje, zoals een gewaardeerd oud-collega dit treffend placht uit te drukken, kon wel een beetje minder.

Dit alles leidde, een hele tijd geleden alweer, ertoe dat ik mij voornam om hier iets aan te gaan doen. De keus viel op hardlopen. Het duurde vervolgens ook weer een flinke tijd voordat ik dit voornemen in daden omzette. Ik heb een heuse sportoutfit gekocht, met goede schoenen, en ben gaan hardlopen! En het viel me niet eens tegen. Het bleek niet zo vervelend als ik altijd had beweerd, en ook mijn prestatie kon minder. Ik merkte ook al gauw dat mijn conditie vooruitging.

Anderhalf jaar geleden is mijn loopritme door omstandigheden verstoord geraakt. Ik heb de loopschoenen tijdelijk aan de wilgen gehangen. Vandaag vond ik het tijd om de draad maar weer op te pakken, met de intentie om het nu weer een tijdje vol te houden.

Wat een wonderlijk fenomeen weer. Je motieven om iets te doen of te laten in je leven, kunnen blijkbaar veranderen. Dit heeft te maken met het feit dat je je bewust wordt van het effect van je eigen handelen of van het nalaten van je eigen handelen. Mijn slechte conditie en mijn uit de hand gelopen "buikspieren" waren het effect van mijn eigen handelen, namelijk het niet sporten. Ook nietsdoen is een handeling, heb ik in een vorig blog beweerd. Deze bewustwording leidt tot de motivatie om hier iets aan te doen (die er dus eerst niet was, en ook niet nodig was), wat weer leidt tot handelen.

Bewustwording leidt tot motivatie, motivatie leidt tot handelen. Het is fascinerend dat in de Engelse taal de woorden voor bewustwording en geweten zoveel op elkaar lijken: consciousness en conscience. Mijn geweten knaagt al een tijdje aan me en fluistert me op luide toon toe: "Erie, ga weer hardlopen! Je conditie moet niet weer achteruit gaan. Je bourgondisch laagje moet minder!"

Je geweten is een belangrijke instantie: het geeft je een leidraad voor wat je wel en niet moet doen, wat goed is om te doen en wat slecht is. Je moet je daar bewust van zijn, je moet daarover nadenken. Het is vervolgens een kwestie van verantwoordelijkheid om volgens dat

geweten te handelen. Zie hier de relatie tussen bewustzijn, geweten en verantwoordelijkheid.

Terwijl ik eerst sporten (als werkwoord) niet leuk vond, kijk ik er nu anders tegenaan. Dit komt omdat ik mij er bewust van ben dat als ik bepaalde zaken wil laten gebeuren, ikzelf iets moet doen. Het doel dat ik met mijn handelen voor ogen heb, en dat ik dus graag wil bereiken, leidt tot een positieve houding ten opzichte van de handeling die daarvoor nodig is.

Morgen of overmorgen wordt het beter weer. Ik ga één van die ochtenden hardlopen. Daar mag u me op afrekenen. Of beter nog: daar ga ik mezelf op afrekenen.

Een wonderlijke ervaring

Ik geloof niet in wonderen. Dat maakt mij volstrekt ongeschikt als katholiek. Ook andere dingen maken mij ongeschikt als katholiek, maar dat even terzijde. Om heilig verklaard te worden, moet je minimaal twee wonderen hebben verricht. Tja, als je dan niet in wonderen gelooft, dan heb je met die heiligenverering een probleem, en dat kan natuurlijk niet als katholiek. Nu geloof ik wel meer dingen niet, waardoor ik volgens mij ongeschikt ben voor welke religie dan ook.

Dat ik niet geloof, ook niet in wonderen, neemt niet weg dat ik zo af en toe een wonderlijke ervaring kan hebben. Een ervaring die je niet kunt verklaren, niet kunt begrijpen. Omdat ik nogal gecharmeerd ben van verklaringen, noemen sommigen mij een rationalist, maar dat is wat mij betreft te kort door de bocht. Maar het is wel zo dat ik dingen graag wil begrijpen en dat is toch een eigenschap die ik wel de moeite waard vinden. Geloven en begrijpen vind ik moeilijk te verenigen.

Een wonderlijke ervaring had ik jaren geleden tijdens het lezen van het boek "De slinger van Foucault" van de dit jaar overleden schrijver Umberto Eco, één van de mooiste boeken die ik ooit heb gelezen.

Ik was al een aantal keren begonnen aan dit boek en steeds rond pagina honderd gestrand. Ik had aan de vooravond van een kampeervakantie in Frankrijk met mezelf afgesproken dat het nu maar eens moest gaan gebeuren. Ik zou het boek helemaal gaan uitlezen. En

het is gelukt. Wat een prachtig boek! Het boek gaat over het besef dat langzaam tot de hoofdpersonen doordringt dat verborgen, mysterieuze krachten een plan hebben met de wereld en dat deze krachten dat plan koste wat het kost ten uitvoer willen brengen. Nu heb ik niet veel op met duistere en mysterieuze krachten, maar het boek is erg overtuigend. Niet dat ik er nu wel in geloof, maar toch.

De eerste camping op onze kampeervakantie bevond zich in de buurt van Troyes. Ik zat lekker te lezen in het 650 pagina's tellende boek toen twee Franse jongetjes van een jaar of tien, behorend bij de caravan tegenover ons, bijna letterlijk van hun campingstoel vielen toen ze mij zo'n dik boek zagen lezen. En nog wel in het Nederlands! Ik moest wel gek zijn.

Even een tussendoortje. Wij kregen inmiddels best aardig contact met de ouders van deze jongetjes. Op een gegeven moment nodigden zij ons uit om bij hen te komen eten. Wij waren erg vereerd, lieten dat ook blijken, maar zeiden direct dat we misschien een probleem te pakken hadden omdat wij allebei vegetariër zijn. Onze ervaring leert dat Frankrijk en vegetarisch eten niet de sterkst denkbare combinatie is. Maar volgens onze nieuwe Franse vrienden was er geen sprake van een probleem. Als wij het maar niet erg vonden dat zij dan wel vlees zouden eten. Dat vonden wij dan weer "pas de problème". Tijdens het eten, waarbij onze gastheer het voor hen bedoelde vlees

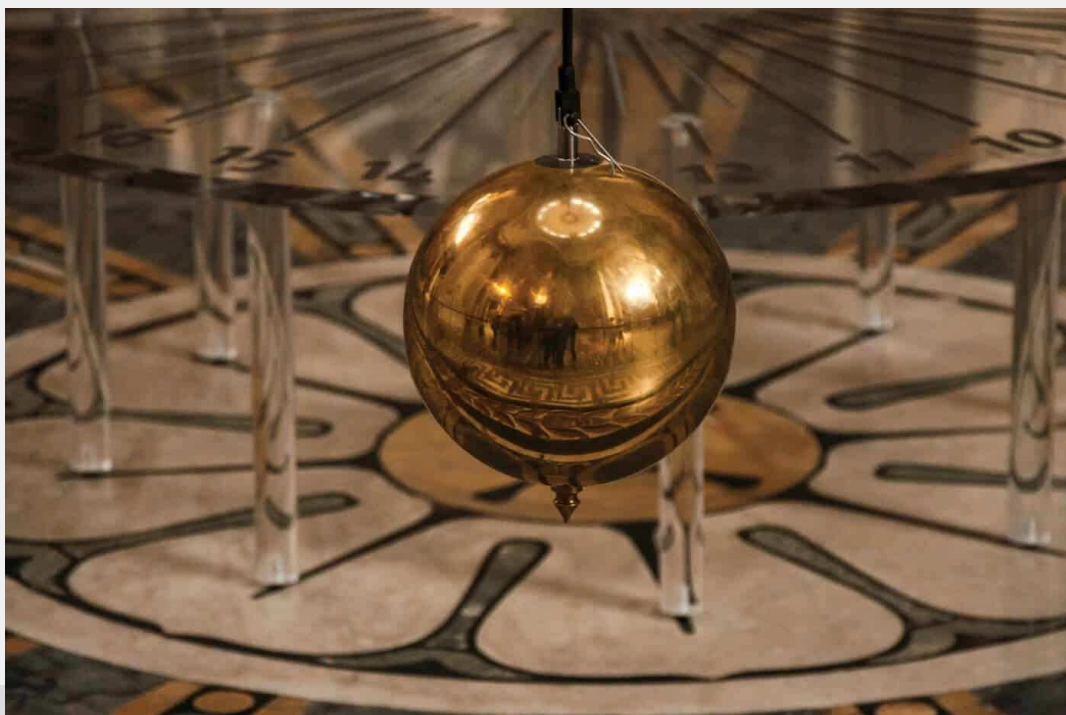
vakkundig liet aanbranden, waardoor zij noodgedwongen ook een vegetarische maaltijd nuttigden (met de nodige drank vóór, tijdens en na het eten) kwam het gesprek uiteraard op wat eenieder zoal deed in het dagelijks leven. Onze gastheer bleek slager te zijn!

Terug naar de Slinger. Er was dus een Plan. Toeval bestaat niet. Daar ging het boek zo ongeveer over. Terwijl ik daar op de camping in de bossen rond Troyes aan het lezen was, speelde het verhaal zich plotseling af in de bossen rond Troyes. Ik geloof niet dat mij dat toen direct is opgevallen.

Onze volgende stop was iets ten zuidwesten van Parijs, in de buurt van Étampes. Een camping waar wij een klein hutje hadden gehuurd, waar vanalles mis mee was, maar dat terzijde. Ook daar moest gelezen worden. Het boek moest tenslotte uit. Wat schetst mijn verbazing toen het verhaal zich met mij verplaatst had naar de streek waar ons schamele hutje zich bevond. Curieus!

Op naar onze derde en laatste camping: aan de Normandische kust, bij de plaatsen Fécamp en Étretat. In het vissersplaatsje Fécamp staat het bijzondere "paleis" van de herontdekker van de middeleeuwse likeur Bénédictine, die zichzelf Alexandre-le-Grand noemde. Als het woord grootheidswaanzin nog niet bestond, dan zou het daar zijn uitgevonden. Lekker drankje overigens.

Ik hoef denk ik niet uit te leggen waar het verhaal in mijn boek zich op dat moment afspeelde. Ik heb het boek daar uitgelezen. Toeval bestond toen niet. Een wonderlijke ervaring.

De Mannenzaal

Vanmiddag bezocht ik een bijeenkomst, georganiseerd door een instelling die zorg en ondersteuning biedt aan mensen met een beperking. De bijeenkomst ging over hoe we, met de nieuwe Participatiewet in de hand, mensen met een beperking kunnen helpen aan betaald werk. Het was een mooie bijeenkomst waar mensen vanuit zorgorganisaties, gemeenten, ondernemingen allerlei ideeën lieten opborrelen over de manier waarop we dit het beste kunnen aanpakken. Ik heb het ei van Columbus niet getraceerd, maar het was fijn dat zoveel mensen zich het hoofd braken hoe we dit belangrijke vraagstuk kunnen omgaan. Wat de bijeenkomst ook zo bijzonder maakte, was de locatie: de Mannenzaal van het Pieters en Blokland Gasthuis in Amersfoort. Aan de zijkanten van deze Middeleeuwse zaal stonden twee rijen bedsteden. (Ja, ik weet het, het staat een beetje raar, maar het meervoud van bedstee is echt bedsteden. Ik heb het opgezocht!) Deze bedsteden waren naar onze maatstaven aan de kleine kant. In vroeger tijden waren de mensen natuurlijk kleiner dan nu. Bovendien sliep men half zittend. Maar wat schetst de verbazing van de aanwezigen tijdens de bijeenkomst toen werd gezegd dat men tot ca. 1830 met zijn tweeën in zo'n bedstee verbleef. Wij kunnen ons daar nu nauwelijks een voorstelling van maken. De ideeën over zorg, over privacy, over hygiëne verschilden natuurlijk enorm van onze denkbeelden.

Het is goed dat bijeenkomsten over de manier waarop wij met mensen omgaan die aangewezen zijn op onze zorg in dit soort locaties plaatsvinden. Je realiseert je daardoor dat niets vanzelfsprekend is, dat niets voor de eeuwigheid vaststaat, dat het de moeite waard is om continu te blijven nadenken hoe het beter kan.

Ik heb de term participatiemaatschappij niet verzonnen. Ik heb moeite met het van bovenaf uitstrooien van dit soort concepten over de samenleving, waarbij de overheid ook nog eens de schijn tegen heeft dat dit een manier is om noodzakelijke bezuinigingen te verkopen.

Maar ik ben wel voorstander van een samenleving waarbij zoveel mogelijk mensen een zo zelfstandig mogelijk bestaan leiden, het liefst met een zelf verworven inkomen, met daarnaast voldoende maatregelen voor die mensen voor wie dat niet is weggelegd. Ik ben voor een overheid die daarvoor zorgt. En ik ben voor een samenleving waarin wij allemaal, naast datgene wat de overheid doet, ons steentje bijdragen om goed voor mensen te zorgen die onze steun en aandacht nodig hebben en verdienen. Het was mooi om vanmiddag zoveel bevlogen mensen te ontmoeten die allemaal dat ideaal voor ogen hebben. En dat nog wel in zo'n mooie Mannenzaal!

Goed of fout

Onlangs kwam in een gesprek met goede vrienden de kwestie op tafel of de mens nu van nature goed of slecht is. Ik ben er dan normaal gesproken als de kippen bij om te roepen dat de mens goed is. Maar nu aarzelde ik, ik weet niet waarom.

In de discussie vlogen de voorbeelden van goede en slechte mensen ons om de oren, het ene voorbeeld ontleend aan wetenschappelijk onderzoek, het andere aan concrete dagelijkse ervaringen. Ik kwam er niet uit. De wetenschappelijk onderbouwde argumenten leken toch wel hout te snijden. Aangehaald werd het beroemde experiment van Milgram waarin de proefpersonen gevraagd werden om stroomstoten uit te delen aan andere mensen die fouten maken bij het uitvoeren van bepaalde leeropdrachten. Onderwerp van het experiment zou zijn het effect van straf op leren. De stroomstootuitdelende proefpersonen wisten echter niet dat ze er ingeluisd werden. De andere proefpersonen zaten in het complot en ontvingen in werkelijkheid helemaal geen stroomstoten. Het daadwerkelijke doel van het experiment was om te onderzoeken hoever mensen zouden gaan in het opvolgen van opdrachten die tegen het eigen geweten ingingen. Het bleek dat de proefpersonen daar heel ver in gingen. Het

gehoorzamen aan autoriteit was kennelijk een sterkere drijfveer dan het eigen geweten. Een bijzonder, en moreel ook wel ietwat bedenkelijk experiment.

Je zou uit dit experiment dus ook kunnen afleiden dat de mens in staat is tot slechte dingen, maar volgens mij wisten we dat al. Mijn stelling die ik al jaren verkondig dat de mens van nature goed is, bleek toch ook wel een beetje over zijn uiterste houdbaarheidsdatum heen.

Tegenover de conclusies van dit experiment werden in het gesprek een aantal persoonlijke ervaringen gezet, waaruit de goedheid van de mens zou blijken. Mensen staan in de bus op voor andere mensen, een gevonden portemonnee wordt met inhoud en al terugbezorgd, bij een ongeluk blijken er veel hulpvaardige omstanders te zijn.

Wat moet je na deze verhalen dan met de vraag of de mens van nature goed of slecht is? Mijn antwoord is: onbeantwoord laten en tot irrelevante vraag bestempelen!

Een irrelevante vraag omdat beide antwoorden niet bevredigend zijn. Het antwoord "de mens is van nature goed" heeft geen zin omdat je veel mensen de meest verschrikkelijke dingen ziet doen. En wat heb je aan het antwoord dat de mens van nature slecht is? Dit is voor

mij een zo goed als onleefbaar antwoord. Het leven zou daardoor voor mij uitermate deprimerend zijn en elke vraag naar de zin van het leven zou een bijzonder teleurstellend antwoord opleveren. Van een leven waarin je met louter slechte mensen, inclusief jezelf, van doen hebt, is voor mij de lol snel af.

Ik kom dan maar tot de conclusie dat de mens mogelijkheden heeft: de mogelijkheid om goed te zijn, en de mogelijkheid om slecht te zijn. Het is in hoge mate een kwestie van hoe je in het leven staat, al dan niet bepaald door je opvoeding, ervaringen etc. of door je eigen keuze en verantwoordelijkheid. Als het even meezit, heb je in je ontwikkeling iets van een geweten ontwikkeld dat een leidraad vormt voor de keuze om als een goed mens door het leven te gaan. En dat is dan ook precies waar ik het accent op wil leggen: op de mogelijkheid die je als mens hebt om goed te zijn. Dat uitgangspunt, ik heb het al eerder geschreven, is naar mijn opvatting productiever dan om de nadruk te leggen op het feit dat de mens in staat is tot slechte dingen.

De Generaal

Mensenkennis is een bijzondere en goede eigenschap. Het helpt je om je te verplaatsen in een ander om zo het intermenselijke verkeer wat gemakkelijker te maken. Het vooraf, op basis van een paar met name uiterlijke eigenschappen, inschatten hoe iemand zal zijn, is ook een hachelijke onderneming. Je kunt de plank gigantisch misslaan. Bovendien loop je de kans om af te gaan op vooroordelen. En daar heb ik altijd wel moeite mee. Je plaatst mensen in hokjes, waar ze misschien niet in passen. Of je bejegt iemand met een vooringenomenheid die volkomen in strijd is met hoe iemand in werkelijkheid is. Een lastige kwestie.

Dit doet me denken aan een kampeervakantie van inmiddels alweer heel wat jaar geleden. We hadden dat jaar geen zin in het gedoe met onze eigen kampeerspullen. Onder het motto “gemak dient de mens” hadden wij op twee verschillende campings in Zuid-Frankrijk ingerichte tenten gehuurd. Een hele ervaring! Afgezien van onze eigen grote tent, goede stoelen en lekkere bedden is onze eigen kampeeruitrusting vrij primitief. We hebben een klein brandertje, een één-pitter, we eten van frisbees (waarom zou je borden meenemen als je ook van een frisbee kunt eten) en zo nog wat van die dingen.

Van primitiviteit was bij die ingerichte tenten geen sprake. Een compleet ingerichte keuken, stoelen voor een heel gezin en zoveel bestek dat je een hele week

niet hoefde af te wassen. En niet te vergeten een lamp! Die lamp deden wij natuurlijk niet aan, omdat het 's avonds in het donker natuurlijk veel gezelliger is om in het schijnsel van een paar waxinelichtjes van je wijntje te genieten.

Jammer dat onze overbuurman – wij noemde hem de Zeeuwse Brabander want dat was hij ook – de hele avond een felle lamp liet branden, terwijl hij en zijn vrouw op een ander deel van de camping de avond doorbrachten. Op een ochtend zei hij tegen ons dat hij speciaal voor ons zijn lamp had aangelaten, omdat hij ons zo zielig vond bij onze waxinelichtjes.

De twee campings verschilden enorm van elkaar. De ene camping was een saaie “straatjescamping”, met nauwelijks schaduw. En die had je met die brandende Zuid-Franse zon toch wel nodig. De sfeer werd echter goedge maakt door het beheerdersechtpaar, geweldige mensen die het je helemaal naar de zin wilden maken. Even uitleggen: de organisatie van de verhuurtenten zet op elke camping een “beheerdersechtpaar” neer dat ervoor zorgt dat alles in goede banen loopt met die tenten. Eén van hun taken was het aanbieden van een welkomstdrankje zodra er nieuwe gasten arriveren. Bij deze mensen ging dat echter zo natuurlijk en spontaan dat je geen enkel moment het idee had dat dit in hun taak- en functieomschrijving stond. Zij hadden de Franse “laissez-faire-mentaliteit” goed begrepen.

Hoe anders was het op de tweede camping, die met die Zeeuwse Brabander. Het beheerdersechtpaar kweet zich vol overgave van hun taak. Alles moest strak georganiseerd! Ook daar een welkomstdrankje, maar ik

meen me te herinneren dat de man in kwestie er direct bij zei dat dat onderdeel van hun taak was. Onder het genot van het drankje ventileerde hij onomwonden zijn ergernis over de manier waarop de Franse camping werd gerund. Hij zou dat heel anders doen! Wij vroegen ons vanaf het begin af, wat die man in Frankrijk te zoeken had. Dit land en hij pasten zo niet goed bij elkaar!

De camping was echter fantastisch! Aan de rivier de Cèze, waar je heerlijk in kon zwemmen. Wat wij niet wisten, is dat de camping alleen fantastisch is in het voorseizoen. En wij hadden het geluk dat het toen voorseizoen was. Toen wij een aantal jaren later in het hoogseizoen op diezelfde camping waren, was dit een diepe teleurstelling. Wat een drukte! Niet leuk!

Terug naar de man van het beheerdersechtpaar. Wat een discipline toonde hij. We hadden vanuit onze tent zicht op hun standplaats en waren getuige van zijn, ik noem het maar verbetering. Wij noemden hem "de generaal".

Op de dag van ons vertrek had hij de taak om de inboedel van de tent te controleren. Waar de beheerders van de eerste camping ons op onze blauwe ogen geloofden, en niets controleerden, deed de generaal dat uiteraard wel. En u raadt het al, er ontbrak iets: een vork! Wij mochten de camping niet verlaten

voordat die vork boven water was. Wij hebben al onze eigen spullen uitgepakt, op zoek naar die vork. En warempel, de vork bevond zich in ons bestekzakje.

Hij werd gelukkig niet boos; we waren allemaal oprecht opgelucht dat de vermiste vork terug was bij de rechtmatige eigenaar. Het recht had gezegevierd.

Bij vertrek zat er nog een redelijk ontspannen gesprek met het beheerderechtpaar aan. Tijdens dit gesprek bleek dat onze mensenkennis, of zo u wilt onze vooroordelen, ons niet in de steek hadden gelaten. De man was gewezen commissaris van politie.

De bal is rond

Het is me de afgelopen weken al een paar keer overkomen: mensen vallen van verbazing van hun stoel als ze horen dat ik het Europees kampioenschap voetbal actief volg en dus al menig voetbalwedstrijd heb gekeken. Het past kennelijk niet in het beeld dat deze mensen van mij hebben. Ik moet eerlijk toegeven dat ik daar dan stilletjes enorm van geniet.

Uiteraard is het fijn als mensen, zeker als ze dichtbij je staan, je een beetje kennen: weten hoe je in elkaar zit, waar je wel en absoluut niet van houdt enzovoorts. Dat is in zekere zin ook noodzakelijk voor het contact met je naasten; anders zou je immers continu als vreemden tegenover elkaar staan. En dat wil je met je naasten natuurlijk niet.

Empathisch vermogen is een groot goed. Je kunnen verplaatsen in een ander, het maken van inschattingen van hoe een ander iets zal beleven is erg belangrijk in het intermenselijk verkeer. En bij dat verplaatsen, bij dat inschatten is kennis van die ander best handig.

Maar dan blijkt toch plotseling dat die ander trekken in zijn persoonlijkheid heeft, er liefhebberijen op nahoudt, die niet passen in het beeld dat je van die ander hebt. Wordt daarmee het contact bemoeilijkt? Ik denk het niet. Vragen als: "Hè? Voetbal kijken? JIJ?" zijn een opening voor weer een goed gesprek met elkaar. Dit gesprek vereist dan wel een mate van flexibiliteit, omdat je het beeld dat je van iemand hebt, moet bijstellen. Je moet een waarheid die je dacht te hebben, aan de kant kunnen zetten voor een andere waarheid.

Maar dat beeld dat iemand van je heeft, is uiteraard wel ergens op gebaseerd. Op wat je gezien hebt hoe iemand zich in bepaalde situaties gedraagt, op de opvattingen die je die iemand hebt horen verkondigen en zo nog wat van die dingen. Je eigen interpretatie speelt daar ook een grote rol bij. Wij zien sommige mensen misschien op een manier waarop we hen graag zouden willen zien. Onze eigen wensen en voorkeuren spelen dus een rol bij hoe we anderen zien. En dat is misschien bij mensen die dichtbij ons staan, eerder aan de orde dan bij mensen die verder van ons af staan.

Ik geniet er dus stilletjes van als mensen blijken op het verkeerde been te staan, als het beeld dat ze van mij hebben niet blijkt te kloppen, als ze er achter komen dat ik van voetbal hou.

Vanzelfsprekendheden mogen van mij periodiek tegen het licht gehouden worden. Ik word onrustig als ik merk dat mijn leven zich voornamelijk voltrekt met een automatische piloot aan het stuur. Ik wil zelf de touwtjes in handen hebben als het gaat om mijn leven. Dat betekent voor mij dus ook dat ik vrijwel continu nadenk hoe mijn leven anders en beter kan. Ik wil mijzelf niet opvatten als een statische persoonlijkheid, maar als iemand die in ontwikkeling is, aan verandering onderhevig en voor verbetering vatbaar.

Dit stelt dan wel eisen aan mensen die met mij omgaan. Zij moeten mee in een veranderend beeld van mij. Zij hebben een zekere flexibiliteit nodig. Nou moeten we dat ook weer niet overdrijven. Ik draai niet elke 24 uur

compleet om mijn as, ik verander niet elke week van standpunt over bepaalde belangrijke zaken. Er zal dus best een stabiele kern in mijn persoon zitten, en het is fijn als mensen deze kern een beetje kennen.

Wat die kern betreft is het zaak om een beetje bij jezelf te blijven. Om het idee te hebben dat je een beetje vrij bent in de keuzes die je in je leven maakt. Om te ervaren dat je een autonoom en authentiek mens bent. Je moet je daarbij niet al teveel laten leiden door wat andere mensen van je verwachten, door het beeld dat anderen van je hebben. Tegen dit standpunt zou je terecht kunnen inbrengen dat het ook goed is om "ergens bij te horen", om je verbonden te voelen met gelijkgestemden, met mensen die daardoor belangrijk voor je zijn.

Ik moet dus oppassen met dat genieten, als het beeld dat anderen van mij hebben niet blijkt te kloppen. Hoewel dit genieten voortkomt uit het feit dat ik graag vanzelfsprekendheden ter discussie stel, moet dit

genieten niet de voornaamste drijfveer van mijn handelen worden. Dan zou ik me immers juist wel laten leiden door wat anderen van mij verwachten, door het beeld wat men van mij heeft, zij het in omgekeerde zin. Ik ga niet voetballen kijken omdat anderen vast van mij zullen denken dat ik daar wel niet van zou houden. Dat zou de omgekeerde wereld zijn.

Anderen moeten de draai dus wel zien te maken dat ik wel van voetbal hou, dat ik trekken heb die men niet van mij verwacht. Maar die anderen doen er goed aan om er rekening mee te houden dat het volgend jaar wel weer eens heel anders zou kunnen zijn, of dat er volgend jaar weer een ander aspect naar boven komt, waarvan niemand, inclusief ikzelf het bestaan wist. Ik hou daar zelf ook rekening mee. Mijn leven is een ontdekkingstocht waar ik nog regelmatig nieuwe dingen tegenkom. Wie weet wordt u daar ooit nog eens deelgenoot van.

Het fietspad

Hoe kun je situaties naar je hand zetten? Hoe kun je ervoor zorgen dat andere mensen doen wat jij wil? Hoe bereik je je doelen in het leven? Moet je daarbij gebruik maken van macht en allerlei manipulatieve technieken? Het antwoord is soms eenvoudiger dan je denkt.

Ik fietste vanmiddag van mijn werk naar huis. Mijn tocht werd op een gegeven moment belemmerd door een jongeman die breeduit op het fietspad liep. Om hem in te halen zou ik aan de linkerkant van het fietspad moeten gaan rijden, maar aangezien het een "tweerichtingsfietspad" was en er op de andere helft veel fietsverkeer was, was dit geen optie. Ik belde, maar hij hoorde mij niet. Tenminste, hij reageerde niet op mijn belsignaal. Uiteindelijk kon ik hem toch inhalen. Ik riep al omkijkend dat hij midden op het fietspad liep. Hij keek mij aan maar reageerde niet op wat ik zei. Hij had oortelefoontjes in. In de veronderstelling dat hij mij nog steeds niet gehoord had, riep ik nogmaals dat hij op het fietspad liep. Ik was inmiddels een eindje verder en keek nog een keer om om zijn reactie te vernemen. Hij haalde zijn oortelefoontjes uit zijn oren. Hopend dat hij mij nu wel zou verstaan – ik stond inmiddels langs de kant van het fietspad – probeerde ik hem nogmaals duidelijk te maken wat ik bedoelde. Het enige wat hij deed was mij toeroepen dat ik door moest fietsen. Ik kreeg inmiddels door dat een diepgaand gesprek over

hoe je je als mensen onderling in het algemeen en in het verkeer in het bijzonder hoort te gedragen, met deze persoon onbegonnen werk was. Ik fietste dus, hem nog een boze blik toewerpend, door. Ik deed dus uiteindelijk wat hij wilde.

Maar dat had dus gemakkelijker gekund. Als hij van meet af aan op het naast het fietspad gelegen voetpad had gelopen, was ik direct al doorgefietst. Ik zou dan dus ook precies gedaan hebben wat hij wilde. Er waren helemaal geen boze blikken, lelijke woorden voor nodig geweest.

Anderen laten doen wat jij wil – doorfietsen bijvoorbeeld – is soms gemakkelijker dan je denkt.

Trots

(Bewerking van de tekst die ik heb gesproken bij het afscheid van mijn vader)

De Merkussen lopen rechtop. Degenen die de familie Merkus een beetje kennen, weten dat. Het beste voorbeeld was mijn opa, de vader van mijn vader. Zelfs na een halfzijdige verlamming bleef hij fier rechtop lopen. De Merkussen zijn trotse mensen. Sommigen noemen ons koppig, stuurs, maar ik noem het maar trots. Als we ergens iets van vinden, dan vinden we dat ook; een knappe kop die ons daar vanaf brengt.

De laatste jaren liep mijn vader niet meer rechtop. Zijn lichaam liet hem langzaam in de steek, met kwalen aan zijn longen en aan zijn benen. In januari 2015 werd hij opgenomen met een zware longontsteking. Hij herstelde verbazingwekkend snel. In het ziekenhuis kreeg hij hulp van een fysiotherapeute bij het lopen. Ze leerde hem weer, achter een rollator, rechtop te lopen. "Een beetje trots, meneer Merkus! Buik vooruit, meneer Merkus!" En mijn vader liep weer rechtop, trots. En ik was trots op hem.

Op 21 januari, zijn 87e verjaardag, kwam hij thuis. Aanvankelijk ging het goed, maar na ruim een week ging het weer mis. Met een nieuwe longontsteking, nu aan zijn andere long, werd hij weer opgenomen. Zijn toestand was nu echt zorgelijk.

Mijn moeder, mijn broer en ik zaten om zijn bed in het ziekenhuis. Mijn vader wees naar mijn broer, twee jaar en een maand ouder dan ik, en zei: "Jij woont het dichtste bij. Als er wat geregeld moet worden, dan reken ik op jou." Daarna wees hij naar ons allebei en zei: "En als er grote dingen geregeld moeten worden, dan

moeten jullie dat samen doen." Hij nam het heft in handen. Ik was weer trots op hem. En ontroerd.

Hij zei tot op het laatst ontelbare malen tegen mijn broer en mij dat we goed voor mijn moeder moesten zorgen. Dat was in zijn laatste dagen zijn grootste zorg. Wij hebben hem ontelbare malen beloofd dat we dat zullen doen. En aan die belofte houden we ons.

Mijn vader heeft mij altijd gesteund en gestimuleerd om te worden wie ik nu ben. Maar ik ben blij dat ik, na een moeilijke periode in zijn leven, waarin hij vanwege ziekte weinig tot niets kon ondernemen, ook hem heb kunnen stimuleren om nieuwe activiteiten op te pakken. We deelden de passie voor tekenen en schilderen.

Mijn vader was altijd erg gefascineerd door mijn schilderactiviteiten. Na enige aarzeling heeft hij zich op relatief late leeftijd door mij aan de hand laten nemen en is gaan schilderen. Hij had hier onnoemelijk veel plezier in. Hij ontleende er ook weer een stuk eigenwaarde aan.

Voor zijn 86e verjaardag hebben we hem een Engelse versie van Alice in Wonderland cadeau gedaan. Hij had volgens mij in geen 45 jaar iets in het Engels gelezen. Wat was hij trots toen hij ontdekte, dat hij dit nog goed kon lezen. Hij vertelde dit aan iedereen alsof het de normaalste zaak van de wereld was. De Engelstalige boeken die we hem voor zijn 87e verjaardag cadeau hebben gedaan, heeft hij helaas niet meer kunnen lezen.

Ik ben trots op mijn vader, voor wat hij voor mij en voor zijn naasten heeft betekend.

Erie Merkus: Pap (2015)

Vakantie in het land van Rochefoucauld

Ik ben een langzame lezer. Niet zo'n handige eigenschap voor iemand die in maar liefst twee boekenclubs zit. Ik ben een tijd geleden dapper begonnen aan het tweede deel – “Liefde” – van “Mijn strijd” van de Noorse schrijver Karl Ove Knausgård, een serie van vijf vrij omvangrijke autobiografische boeken. Hij beschrijft daarin op een even indrukwekkende als niets ontziende wijze zijn eigen leven en dat van zijn familie en vrienden. Het schrijven van deze boeken is hem niet door iedereen in dank afgenomen.

In “Liefde” beschrijft hij op een gegeven moment het verschil in de manier waarop hij en zijn vriend Geir zich gedragen in gezelschappen. Geir wil in alle situaties zichzelf zijn, terwijl Karl Ove zich in verschillende situaties ook verschillend gedraagt. Hij voelt zich ontmaskerd als andere mensen dit door hebben en hij zich niet langer zus of alleen maar zo kan gedragen. Hij ervaart dan dat zaken door elkaar gaan lopen en ervaart zijn gedrag dan als onnatuurlijk.

Deze passage deed me denken aan de 17e eeuwse Franse schrijver François de la Rochefoucauld. Deze beschrijft de “honnête homme” – de oprechte man – als iemand die zich moeiteloos kan schikken in de gebruiken en manieren van doen in diverse gezelschappen. De la Rochefoucauld was zelf hertog; je ziet hem in je fantasie al in zijn mooie kleren al keuvelend – een goed woordje hier, een gevatte opmerking daar – zich een weg door de Franse adel banen. Met iedereen goede vriendjes en ondertussen zijn eigen doel nastrevend.

Knausgård is, ondanks dat hij zich in verschillende situaties ook verschillend gedraagt, het tegendeel van een honnête homme. Hij vindt gezelschappen vaak lastig en weet zich eigenlijk geen raad met zichzelf. Hij is meer het type “Einzelgänger”. De reeks Mijn strijd is eigenlijk een weergaloze beschrijving van zijn worsteling met het leven, een beschrijving van zijn zoektocht naar de mens Karl Ove.

Binnenkort begint mijn vakantie. Mijn doel is om voor de vakantie “Liefde” uit te hebben, zodat ik mij in mijn vakantie aan mijn boeken voor de twee boekenclubs kan wijden. Dat wordt nog een hele strijd voor mij als langzame lezer. Maar ik moet mij natuurlijk na mijn vakantie als een heuse honnête homme in mijn boekenclubs kunnen bewegen. Het is volstrekt tegen de heersende moraal in die clubs om daar aan te komen met de mededeling dat je het boek niet gelezen hebt.

Over honnête homme gesproken: zoals zoveel mensen zie ik uit naar de vakantie. Een periode om bij te tanken, uit te rusten, andere dingen te doen dan je normaal gesproken in je dagelijkse sleur doet, even niet met je werk bezig te zijn, enzovoorts.

Doet zich in de vakantie dan een andere Eerie voor dan buiten de vakantie? Wel en niet.

Even uit je dagelijkse omgeving, uit de sleur (wat heb ik een hekel aan sleur!) werkt louterend. Je hebt tijd voor

reflectie, tijd om na te denken, bijvoorbeeld over of je niet een groot of klein roer wilt omgooien. Vakantie heeft zo de functie van de Nachttrein naar Lissabon uit het onvolprezen boek van Pascal Mercier.

Maar het zou anderzijds verbazingwekkend zijn als je er in de vakantie achter komt dat je inderdaad het roer wilt omgooien. Had je hier dan niet eerder achter kunnen komen? Had je hier echt die vakantie voor nodig? Ik heb jaren geleden geleerd dat je eigenlijk continu bij jezelf moet nagaan of het leven nog wel gaat zoals je wil. Sta je nog wel zelf aan het roer? Ik ben de mensen die mij dat hebben bijgebracht eeuwige dank verschuldigd.

Dat geldt bijvoorbeeld voor werk. Als het goed is, doe je werk dat bij je past, dat je helpt je doelen in het leven te bereiken, dat je voldoening geeft, waar je levensvreugde aan ontleent. Mijn ervaring is dat veel mensen hun eigen mogelijkheden onderschatten om werk te vinden dat die functie voor je heeft. Mensen hebben vaak meer mogelijkheden dan ze denken om zelf aan dat roer te staan.

Maar als je werk hebt dat die functie voor je heeft, dan heb je toch geen vakantie nodig? Dan is je werk toch een grote bron van vreugde?

Mis. Hoe leuk je je werk ook vindt, hoe belangrijk dat ook voor je is, een mens moet er af en toe tussenuit, nietwaar. Een kleintje Nachttrein naar Lissabon. Zo roest je niet vast, blijf je nieuwe wegen zoeken, blijf je op zoek naar ontwikkeling, ook van onontgonnen gebieden in jezelf. Ik ben voor de meerdimensionale mens, die zich niet monomaan op één ding richt. En waarom zou een mens niet zijn werk en vakantie allebei kunnen waarderen? Als een ware honnête homme beweeg ik mij nu in mijn werk en straks in mijn vakantie.

Maar eerst nog kijken of Knausgård mij met zijn worsteling en zoektocht nog naar nieuwe inzichten leidt.

De troost van muziek

Ik stond vanochtend op met het idee om een blog te schrijven. Waarover wist ik nog niet, maar ik heb een klein groslijstje van onderwerpen waar ik ooit nog over wil schrijven. Een blik op die groslijst en enig nadenken zou vast leiden tot een idee voor een nieuw schrijfsel.

Maar de gebeurtenissen in Nice gisteravond dringen nu pas tot mij door. Gisteravond heb ik wel meegekregen dat er een aanslag gepleegd is, maar de vermoeidheid van de voorbije werkweek zorgde ervoor dat het nog niet helemaal binnenkwam. Nu komt het dus wel binnen.

Heeft mijn groslijst dan wel zin? Hoe zou het in vredesnaam kunnen dat je je nog ergens anders druk om maakt dan over de afschuwelijke aanslag in Nice?

Er is volgens mij nog onvoldoende bekend over de achtergrond van de dader om te kunnen spreken over een aanslag die past in de golf van moslimterrorisme die ons in de greep houdt. Als we dat wel zouden weten, zou dat de aanslag niet erger of minder erg maken. Maar het noopt wel weer tot nadenken in wat voor tijd we terechtgekomen zijn. Een tijd waarin voor sommige mensen een mensenleven ondergeschikt is aan het bereiken van bepaalde doelen. Een tijd waarin op sommige momenten de angst de boventoon voert. Je hoort velen al zeggen: "We moeten ons niet laten leiden door angst. Want dan winnen de terroristen!" Dit is inmiddels een cliché geworden, maar zoals met veel clichés zit er wel een kern van waarheid in.

Ik ga dus door met waar ik mee bezig ben. Een blogje schrijven. Van mijn weekend genieten. Een etentje met vrienden zaterdag a.s. voorbereiden.

Gisteravond, zo ongeveer tijdens de aanslag in Nice,

maar waar we toen nog niets van wisten, ging er een aantal berichten met deze vrienden heen en weer over hoe laat we hen zaterdag kunnen verwachten. Dit berichtenverkeer werd behoorlijk komisch. We hadden veel digitale lol met zijn vieren. Het is altijd goed om lol te maken, en ik hoop dat dat zaterdag ook gaat lukken.

Vanochtend, op hetzelfde moment dat ik via social media en de radio het nieuws tot mij nam, ontwaarde ik op Facebook een muziekestafette. Als je een geplaatste muzieklink liket, dan krijg je een letter van degene die die link geplaatst heeft. Dit is de beginletter van een artiest of band, waar jij vervolgens een muzieklink van moet plaatsen. Ik kreeg de letter E. Ik plaatste My Immortal van de band Evanescence. Ik plaatste dit omdat ik zo gauw geen andere band dan Evanescence kon verzinnen, en omdat ik My Immortal een prachtig nummer vind.

Ik luister zelden naar teksten. Ik doe ook bijna nooit mijn best om te begrijpen waar teksten over gaan. Ik weet vaag dat dit nummer gaat over een gestorven geliefde. Maar hoe wonderlijk is het dat ik, een paar uur na Nice, niet nadenkend over het verband, een nummer plaats met deze titel. My Immortal, mijn onsterfelijke. Muziek biedt troost, muziek is balsem voor mijn ziel, ook als er niet net iets vreselijks is gebeurd. Met muziek gaat het leven door, My Immortal!

We draaien zaterdagavond muziek bij ons etentje. We gaan er een mooie avond van maken. We gaan door met leven. Met mensen die naast ons staan. Met lekker eten en drinken. Met plezier maken. En met naar mooie muziek luisteren. Op de radio klinkt nu Mozart.

Pokémon, ofwel het leven is een gedoetje

Ik las vanochtend het bericht dat er in Nijmegen 40 verkeersborden gestolen zijn die de burger waarschuwen voor Pokémon-jagers. Door de organisatie van de Nijmeegse Vierdaagse wordt overlast verwacht van mensen die zich door deze rage laten meeslepen. De organisatie doet niet moeilijk over de diefstal en bestelt gewoon nieuwe borden.

Afgelopen zaterdag heeft een vriend een dappere poging gedaan om mij uit te leggen wat Pokémon eigenlijk is. Ik snapte er eerlijk gezegd niets van. Naar aanleiding van het nieuwsbericht van vanmorgen deed ik een nieuwe poging om via Wikipedia iets meer kennis rond dit fenomeen tot mij te nemen, maar ik haakte al na vier regels af. Het wil er niet in bij mij.

Ik troost mij met de gedachte dat ik ook niet alles moet willen begrijpen. Over het feit dat ik niets begrijp van Pokémon ben ik niet rouwig.

Ik kwam op internet een foto tegen van een trotse tuinenbezitter die Pokémon-jagers uit zijn tuin wil weren. Hij roept deze mensen op zijn tuin te mijden en om iets nuttigs met hun leven te gaan doen.

De wijnkenner Hubrecht Duijker zei jaren geleden al dat het leven te kort is om slechte wijn te drinken. Zo vind ik ook dat het leven te kort is om je met nutteloze zaken bezig te houden. Ik zie dus wel wat in de oproep van de man met de tuin.

Zeker in tijden van heftige gebeurtenissen dringt het besef zich aan je op dat je je tijd niet moet verdoen met onbelangrijke zaken. Je leven kan immers zo voorbij zijn. Het is ook heel goed om je druk te maken over de aanslagen die de wereld teisteren, over de gevolgen van de mislukte staatsgreep in Turkije, waar men overweegt om de doodstraf weer in te voeren. We moeten deze trends met alles wat we in ons hebben zien te bestrijden en zien te keren.

En toch is er ook een andere kant. De vorig jaar overleden denker des vaderlands, de filosoof René Gude noemde het leven "een gedoetje". Hij wilde hiermee zeggen dat het gewone leven nog helemaal

niet meevalt. We houden ons bezig met schijnbaar onbelangrijke zaken, waarmee we eindeloos kunnen worstelen. Dat is wat hem betreft één van de kenmerken van het leven.

Een oproep om je niet meer druk te maken om deze zaken is aan de ene kant waardevol, aan de andere kant komt het gevaarlijk dichtbij de oproep om dan maar helemaal met het leven te stoppen. Het leven bestaat immers voor een zeer groot gedeelte om schijnbare futiliteiten. Wat blijft er van je leven over als je deze uit je leven bant?

Ik heb in mijn vorige blog opgeroepen om, na de heftige gebeurtenissen in Nice, door te gaan met leven, aan de hand van het cliché “als we dat niet doen, dan hebben ze gewonnen”.

Ik roep dus nu iedereen op om door te gaan met Pokémon, om nutteloze verkeersborden te stelen, om je druk te maken om niets, om niet alleen maar groots en meeslepend te willen leven. Koester uw gedoetjes!

Ik ga mij nu echt verdiepen in Pokémon. Het zal me lukken dat ik dit begrijp.

Consequent vliegjes doodmaken

Nou vind ik mezelf een nogal diervriendelijk type. Ik eet in ieder geval geen dieren. En verder zorg ik op mijn manier best wel dat ik een beetje milieuvriendelijk bezig ben, niet in de laatste plaats om dieren in de vrije natuur ook wat te gunnen.

Ik heb ook geen huisdieren. Ik vind – maar iedereen mag daar uiteraard anders over denken – dieren niet iets om in huis te hebben. Ik heb sinds een aantal jaren een vijver in de tuin, uiteraard zonder vissen, om dezelfde beweegreden als in de vorige zin.

Er komen, geheel uit vrije wil, kikkers in onze vijver. Ik begrijp die beesten niet. Tegenover ons huis is een prachtige sloot, waar je als kikker een prachtig leven zou kunnen hebben. En toch verkiezen de kikkers onze kunstmatige vijver boven de sloot in de vrije natuur. Als ik kikker was, dan zou ik het wel weten. Maar ja, ik ben geen kikker en kan me kennelijk ook niet verplaatsten in het doen en laten van deze dieren. Hoewel ik ze niet begrijp, vind ik het erg gezellig dat ze er zijn. Zolang ze 's nachts maar niet kwaken, maar dat doen ze gelukkig niet.

Ik ben, zoals gezegd, vegetariër, en dat al heel wat jaren. Als mensen deze eigenschap vernemen, overkomt het mij nogal eens dat ik erop wordt aangesproken dat ik niet consequent zou zijn. Ik draag immers leren schoenen, en in de winter ook een leren jas. Met die schoenen kun je nog beargumenteren dat er nauwelijks beter materiaal is om schoenen van te maken, maar voor jassen gaat dit argument al zeker niet op.

Ik vind dat ik mijn steentje wel bijdraag, maar kennelijk wordt van mensen die steentjes bijdragen verwacht dat ze meer of grotere stenen op hun nek nemen. Ik trek ergens een grens, volgens mij ontkom je daar niet aan als je willekeurig welke principes aanhangt.

Nu wordt mijn huis sinds een paar dagen geteisterd door hordes kleine vliegjes. Onderzoek naar waar die vandaan komen, of door kieren of door een open keukendeur, heeft tot nu toe niets opgeleverd. Kieren dichtkitten heeft weinig zin als je niet weet welke kieren je moet aanpakken. De keukendeur consequent dichthouden is met dit weer ook geen optie. Bovendien zou ik dan veel minder van het gezelschap van de kikkers kunnen genieten.

Ik kies dus voor een andere methode: gif. Ik geef toe, het is rigoureuus, maar het is wel effectief.

Hoe rijm ik het gebruik van gif met mijn diervriendelijkheid? Niet!

Hier komt de kwestie van het al dan niet consequent zijn weer om de hoek kijken. Ik ben redelijk gastvrij. Ik mag graag gasten ontvangen, en als dat zo uitkomt, zijn gasten ook altijd welkom om te blijven logeren. Ik ben de eerste die mijn gasten in de watten wil leggen.

Maar ik bepaal wel graag zelf wie mijn gasten zijn, wanneer ze komen, met hoeveel ze zijn, en wanneer ze weer weggaan. Ik ben daar behoorlijk consequent in.

Het is me tot nu toe niet gelukt om dat met de ongenode gasten te bespreken.

Ik ben nu dus ook redelijk consequent in het doden van de vliegjes.

Vleermuizen en oude muziek

Sinds enkele dagen zie ik, op mooie avonden waarop het nog lekker zitten is in de tuin, in de schemering vleermuizen overvliegen. Ik had ze een aantal jaren niet meer gezien. Ik ben blij dat ze weer terug zijn, of, als ze niet zijn weggeweest, dat ik ze in ieder geval weer zie.

Over een paar dagen heb ik vakantie. Eén van de bestemmingen is een mooie kleine camping in de buurt van Bordeaux waar ik zeer graag kom. Behalve van goede wijn, valt er op die camping ook veel van vleermuizen te genieten. 's Avonds voor mijn tent, de stoel een beetje in een luie stand, een glaasje wijn of iets anders alcoholisch binnen handbereik, kijk ik naar de vliegende beestjes, die op zoek zijn naar iets anders vliënds dat als voedsel voor hen kan dienen. Deze momenten benaderen het ultieme genot.

Na de vakantie ga ik in vliegende vaart door naar het Festival Oude Muziek, een evenement waar ik ieder jaar reikhalzend naar uitkijk. De wereldtop qua musici en ensembles die zich hebben gespecialiseerd in oude muziek verzamelt zich elk jaar eind augustus/begin september in Utrecht en geeft daar de meest fantastische concerten. Alweer zo'n moment van intens genieten.

Maar bij dit festival is er niet veel van vleermuizen te merken, behalve dat de duistere middeleeuwen onmiskenbaar postuum een soort van gothic sfeertje hebben meegekregen. Hoe anders is dat als mijn jeugdliefde The Cure in november na jaren weer een concert in Nederland geeft. Robert Smith, de frontman van The Cure, heeft zich altijd verzet tegen het in hokjes stoppen van zijn muziek. Hij vond en vindt zichzelf geen goth, en zijn muziek is volgens hem niet gothic. Ik weet niet of hij wel van vleermuizen houdt.

Uiteraard kan ik zijn verzet tegen het in hokjes stoppen wel waarderen. Ikzelf verzet me ook met alles wat in mij zit als anderen mij in een hokje willen stoppen. Maar toch is de muziek van The Cure voor mij verbonden met de zwarte jaren tachtig waarin doemmuziek, geïllustreerd met allerlei duistere zaken en ook met vleermuizen, bon ton was.

Ik weet nog goed dat ik The Cure voor het eerst zag bij het onvolprezen programma Toppop. Het zal in 1979 geweest zijn. Hun beste nummer A Forest klonk uit mijn kleine tv. Ik was meteen verkocht, niet alleen door de fantastische muziek, maar ook door de fascinerende verschijning van Robert Smith. Er sloeg een vonk over die nooit meer is uitgedoofd.

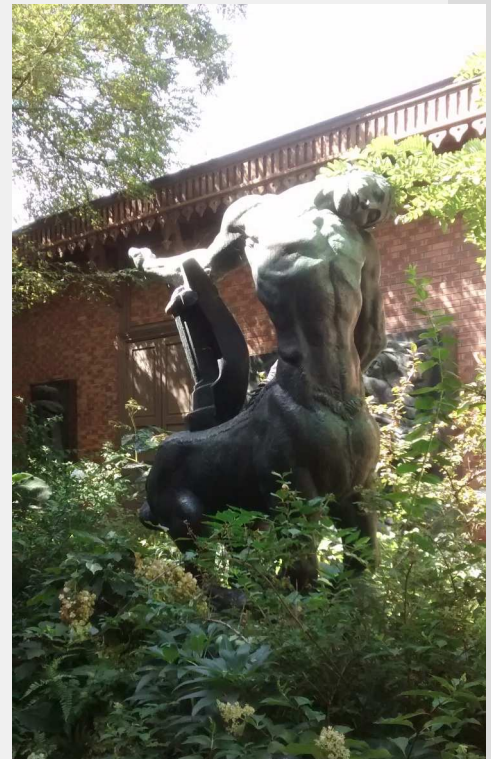
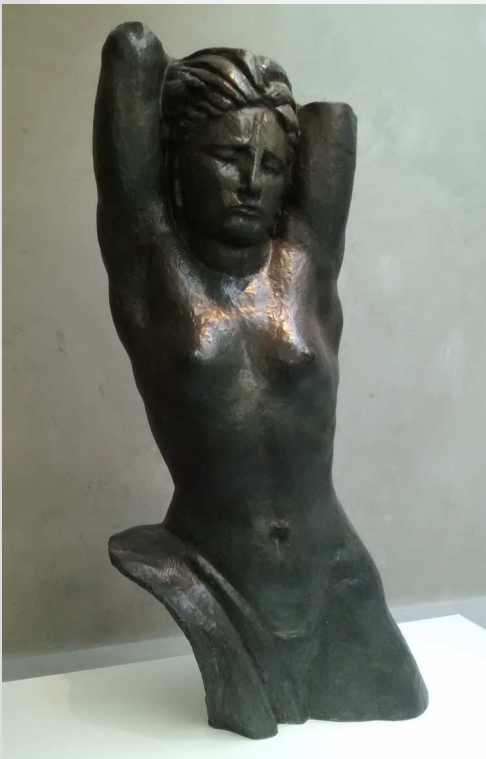
Ik kijk uit naar al het vleermuis- en muziekgenot dat mij in de komende vakantie en in de maanden daarna te wachten staat.

Musée Bourdelle

Zondag, aan het begin van de middag, na een wandeling over het Cimétière du Montparnasse, waar de nodige schrijvers, filosofen, kunstenaars en andere voorname mensen begraven liggen, stond ik voor de aan mezelf opgelegde keuze om een bezoek te brengen aan Musée Bourdelle of Musée Zadkine. Een aantal overwegingen leidde tot de beslissing om Musée Bourdelle te gaan opzoeken.

Ossip Zadkine kennen we natuurlijk van de Verwoeste Stad in Rotterdam. Bovendien was ik jaren geleden in Zuid-Frankrijk in het plaatsje Les Arques, waar het zomerverblijf van Zadkine als museum is ingericht. Verspreid over het dorp is een aantal van zijn werken te zien. Voor wie in de buurt van Cahors is: een bezoek aan Les Arques is zeer de moeite waard.

Bourdelle kende ik niet. In Frankrijk is hij echter zeer bekend. Bovendien was het Musée Bourdelle dichterbij. Twee redenen om voor dit museum te kiezen. Het bleek een zeer goede keuze te zijn.

Antoine Bourdelle was een leerling van Auguste Rodin. In zijn voormalige woonhuis en atelier is een prachtig, gratis toegankelijk (!) museum ingericht. Hij maakte voornamelijk monumentale beeldhouwwerken die in de tuinen rond het museum maar nauwelijks tot hun recht komen. Gelukkig is er aan het woonhuis en atelier een stuk bijgebouwd waar de werken wel voldoende ruimte hebben.

De collectie geeft een goed beeld van de totstandkoming van een aantal grote kunstwerken. Bourdelle maakte, alvorens aan het uiteindelijke werk te beginnen, een uitgebreide serie voorstudies in allerlei materialen en afmetingen. Wat mooi om zo postuum getuige te zijn van het proces dat het creëren van kunst eigenlijk is. Dit proces is net zo belangrijk, of misschien wel belangrijker dan het kunstwerk zelf. Zijn zoektocht naar de juiste anatomie, houdingen, uitdrukkingen en de weergave van bepaalde ideeën was goed zichtbaar. Het was Bourdelle onder andere ook te doen om het verbeelden van ideeën die hij had. Zo wordt een

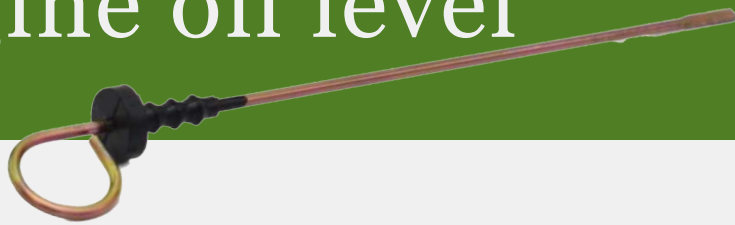
standbeeld van de Argentijnse generaal Alvear, gezeten op een gigantisch paard, vergezeld van vier beelden die achtereenvolgens Kracht, Overwinning, Vrijheid en Welsprekendheid verbeelden.

Voor mij, als schilder van voornamelijk naakten, was het ook interessant om te zien dat hij voorstudies van beelden met en zonder draperieën maakte. Dat bevestigt de stelling dat voor het vervaardigen van een schilderij of beeld van een gekleed figuur het essentieel is om te weten hoe het lichaam dat zich onder de kleding bevindt, in elkaar zit.

In het atelier wordt ook in een mooie film het proces weergegeven van het maken van een beeld tot en met het gieten in brons. Kunst en ambacht prachtig verenigd.

Bourdelle en Zadkine zijn trouwens beiden begraven op het Cimétière du Montparnasse.

Check engine oil level

‘Check engine oil level’, zegt het display in mijn auto terwijl ik met volle bepakking door Frankrijk rijd. Als ik ergens niet op zit te wachten, en zeker niet midden in Frankrijk, dan is het wel op dat bericht. De fles olie bevindt zich helemaal onder in de auto, onder de kampeeruitrusting en een paar dozen wijn die we in Frankrijk al gekocht hebben. Het vooruitzicht om de hele auto leeg te halen om zo bij de olie te kunnen, is niet erg aantrekkelijk. Mijn reisgenote komt op het geniale idee om ergens een nieuwe fles olie te kopen en de fles die reeds in ons bezit is, rustig te laten liggen op de plek waar hij ligt.

Een aantal jaren geleden heb ik deze auto gekocht. De verkoper verzekerde mij dat het tussen de onderhoudsbeurten checken en bijvullen van de olie bij deze auto niet nodig was. Voor mij als leek op het gebied van alles wat met de techniek van de auto van doen heeft, was dit een zeer geruststellende mededeling. Een paar maanden geleden al bleek de betrekkelijkheid van de verzekering van de autoverkoper toen de auto voor het eerst het gevreesde signaal afgaf. Ik was één zekerheid in mijn leven armer. Het checken van het oliepeil gebeurt, de meeste lezers weten dit uiteraard, aan de hand van de beroemde peilstok. Het was dan ook een soort van cynisch om tijdens mijn vakantie van mijn auto de opdracht te krijgen om de peilstok te hanteren. Trouwe lezers van mijn blog weten dat ik tijdens de vakantie graag de peilstok mag hanteren in de zin van dat ik wil nagaan of mijn leven nog zo verloopt zoals ik graag zou zien of dat enige bijsturing of een radicale koerswijziging nodig is. Ik mag graag de touwtjes in handen houden als het mijn eigen leven betreft, en die peilstok helpt daarbij. Hoe anders is de peilstok die ik nu moest hanteren; een

peilstok die aangeeft dat er iets gebeurt dat je niet verwacht en dat volgens je eigen levensplan (lees: het uitkiezen van uitgerekend deze auto) uitdrukkelijk niet de bedoeling is. Deze peilstok gaf duidelijk het signaal dat niet alles planbaar is volgens je eigen bedoelingen. Er gebeuren in het leven onverwachte dingen, waarmee je maar hebt te dealen. Het uit de weg gaan van deze dingen is meestal onmogelijk. Zo ook het lage oliepeil van mijn auto.

“Amor fati” heet dit in sommige filosofische stromingen: omarm je lot. Dat er weinig anders opzit dan je lot te omarmen, is in het geval van het lage oliepeil overduidelijk. Maar toch is de houding “dat er weinig anders opzit” voor mij te negatief. Hoe je omgaat met datgene wat je niet verwacht, heb je helemaal zelf in de hand. Onverwachte dingen doen dus geen afbreuk aan de touwtjes die je in handen wil hebben en houden. Je zou kunnen zeggen dat onverwachte dingen een soort van test zijn van hoe je je als mens gedraagt, hoe je je verhoudt tot deze dingen. Het geeft je ook de mogelijkheid om weer andere talenten aan te spreken en te ontwikkelen.

Ik weet het, ik moet dit verhaal niet te positief maken. Sommige onverwachte zaken, zoals ziekte, het verlies van een dierbare en andere onaangename gebeurtenissen, zijn uiterst onverkwikkelijk. Een te laag oliepeil valt hierbij in het niet. Maar dit doet niets af aan het feit dat je je te verhouden hebt tot deze zaken, hoe vervelend ze ook zijn. En hoe je dit doet, ligt in hoge mate aan jezelf. Ook de manier waarop je je bij onverwachte en onaangename zaken eventueel laat bijstaan door je naasten, heb je zelf in de hand. Ik was in ieder geval blij met het advies van degene die naast me zat om op zoek te gaan naar een nieuwe fles olie.

Oude muziek en de vegetarische slager

Zoals elk jaar rond deze tijd dompel ik mijzelf redelijk onder in het Festival Oude Muziek in Utrecht. Wat een fantastisch festival is dat elk jaar! Ik ben een groot liefhebber van de muziek van de vroege middeleeuwen tot pak 'm beet halverwege de 18e eeuw. De muziek van Johann Sebastian Bach staat daarbij voor mij op eenzame hoogte. Ondanks dat er dit jaar weinig Bach te beluisteren valt, geniet ik met volle teugen. Oude muziek komt doorgaans in een rechte lijn bij mij binnen en raakt alles wat ik in me heb. Ik weet niet of dat iets met de puurheid van de muziek te maken heeft, voor zover daar sprake van kan zijn, maar zo ervaar ik de meeste muziek uit die periode in ieder geval.

Doorgaans wordt oude muziek, zo ook tijdens het festival, uitgevoerd volgens de principes van de authentieke uitvoeringspraktijk. In musicologenland woeden sinds jaar en dag verhitte discussies over wat hieronder verstaan moet worden, maar wat hierbij belangrijk is is dat de muziek zoveel mogelijk wordt uitgevoerd zoals die in de tijd van zijn ontstaan geklonken moet hebben. En zo langzamerhand zijn mijn oren eraan gewend geraakt: een barokviool klinkt echt anders dan een moderne viool, een zangstem die zich heeft gespecialiseerd in 16e eeuwse vocale muziek klinkt echt anders dan een stem die een 19e eeuwse aria van Verdi ten gehore brengt. De authentieke uitvoeringspraktijk raakt bij mij een snaar, om maar eens in muziektermen te blijven. Ik noem het nog maar een keer puurheid.

Gisteren streken we, na afloop van een concert waarop op fenomenale wijze een aantal motetten van Andrea Gabrieli ten gehore werd gebracht, neer op een terras in de Utrechtse binnenstad voor een lekker biertje. Vanwege het tijdstip diende de vraag wat we zouden doen met eten zich al snel aan. Mijn partner had zin in frietjes. Ik ook wel, maar niet in alléén frietjes. Een gang naar een frietkot was dus uitgesloten. De kaart van het terras waar we zaten, had geen ruime keus voor de vegetarische medemens. De keuze was, of een geitenkaassalade, of een hamburger van de vegetarische slager, met frietjes!

Nu hebben wij het niet zo op imitatievlees, maar de frietjes en het gebrek aan zin om te verhuizen naar een

ander terras leidden tot een bestelling van twee maal de vleesloze hamburger. Het was niet vies, maar om te zeggen dat we ervan gesmuld hebben, is overdreven.

Ik heb me al vaker afgevraagd waar de behoefte vandaan komt van mensen die, al dan niet permanent, geen vlees eten, om hun toevlucht te zoeken tot nepvlees. Je hoort geluiden dat de structuur en de smaak een zekere aantrekkingskracht hebben en de behoefte aan echt vlees doen verminderen. Ik geloof daar niet zo in. Niet dat ik iets te zeggen heb over de behoeften van andere mensen en hoe die eventueel verminderd zouden moeten worden, maar voor mij geldt dat in ieder geval niet. Je kunt als vegetariër een prima leven hebben zonder imitatie: met heerlijke groenten, granen, noten, fruit, kaas, eieren etc.

Nu zullen er mensen zijn die hamburgers van de vegetarische slager als voorbeeld zien van technologische vernieuwing. En voor je het weet kom je dan als vegetariër die daar eigenlijk niets van moet hebben, als conservatief te boek te staan. En als je dan van oude muziek houdt, die ook nog eens uitgevoerd wordt op instrumenten die zich niets aantrekken van vernieuwing, pleit dat natuurlijk niet in je voordeel.

Ik vond het een vreemde gewaarwording dat ik tijdens het Festival Oude Muziek, met zijn pure klanken, een maaltijd tot me nam met een hoog nepgehalte. Maar het was gezellig, het bier was lekker en Gabrieli klonk nog na in mijn hoofd. Niets mis met zo'n avond.

Goed voor jezelf zorgen, of: hoe waar is een cliché?

Het kenmerkende van cliché's is dat er vaak een kern van waarheid in zit. Als dat niet het geval zou zijn, dan was het nooit een cliché geworden. Een cliché drukt vaak iets uit met een hoog common sense gehalte, en dan in die zin dat veel mensen zich zullen kunnen vinden in het cliché. Het gevaar van cliché's is vervolgens dat het klakkeloos voor waar wordt aangenomen. In ben van mening dat je overal kritisch tegenover moet staan (ook tegenover de inhoud van dit blog overigens!) en dat je alles ter discussie moet kunnen stellen. Ook cliché's dus. Een cliché dat mij te binnen schiet is dat je eerst goed voor jezelf moet kunnen zorgen, voordat je goed voor andere mensen kunt zorgen. Ook in dit cliché zit een kern van waarheid, hoewel veel mensen het, vanwege het vleugje egoïsme dat in dit uitgangspunt zit, hier niet mee eens zullen zijn. Maar dit cliché is wel de moeite van een kritische beschouwing waard.

De afgelopen jaren is er een flinke verandering ingezet in het zorgbeleid. Veel verantwoordelijkheid is bij de lokale overheid neergelegd, onder andere met als doel dat de zorg "dicht bij de burger" zou moeten plaatsvinden, dat er samenhang kan worden aangebracht tussen allerlei beleidsterreinen die het dagelijks leven van mensen direct aangaan (werk & inkomen, huisvesting, zorg & ondersteuning etc.). Eén van de uitgangspunten bij veel van dit nieuwe beleid is dat mensen vooral "mee moeten kunnen doen" in de samenleving; we willen naar een

participatiemaatschappij. Mensen moeten daarbij hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Alvorens allerlei hulp en ondersteuning van buitenaf in te zetten, wordt eerst gekeken wat mensen zelf (nog) kunnen, al dan niet met hulp van hun eigen netwerk. Ook hier moeten mensen dus eerst voor zichzelf zorgen. Het beroep dat wordt gedaan op het eigen netwerk, zorgt ervoor dat we niet helemaal vervallen in een individualistische benadering. Het vleugje egoïsme ligt wel op de loer, maar dan precies andersom: dat je tegen de hulpbehoevende zegt: probeer het eerst zelf maar voordat ik in actie kom.

In bovengenoemd cliché gaat het er nu juist om dat je zorgt voor de goede randvoorwaarden die nodig zijn om goed voor de ander te kunnen zorgen. Het zorgen voor de ander is het doel. Om dit doel te kunnen bereiken moet je zorgen dat aan de noodzakelijke condities is voldaan, dat je zelf goed "in conditie bent".

In elk hulpverleningsproces, of het nu in een professionele setting is of dat het gaat om de zorg voor je naasten, gaat het er om dat je degene die hulp nodig heeft, niet onnodig de regie over dit proces uit handen slaat. Het zelfbeschikkingsrecht, de autonomie van de

individuele persoon moet met hand en tand worden verdedigd en beschermd. Degene die hulp nodig heeft, bepaalt waar die hulp uit bestaat, wie die uitvoert, hoe die wordt uitgevoerd, etc. mits diegene een adequaat beeld heeft van hoe hij of zij er zelf aan toe is. Wie daarbij bepaalt wat adequaat is, is een zeer interessante kwestie.

Overleg en communicatie zijn daarbij toverwoorden. Regie bij de hulpvrager moet niet ontaarden in “u vraagt, wij draaien”. Degene die hulp verleent heeft ook zo zijn ideeën, heeft sommige vaardigheden wel en andere niet, heeft bepaalde karaktertrekken die niet perse in dit verband ter discussie moeten worden gesteld of gewijzigd, bepaalde affiniteiten en attitudes. Kortom, de hulpverlener is ook maar een mens van vlees en bloed. Hulpvrager en hulpverlener moeten dus een goed gesprek voeren. Bij hulpverlening ten opzichte van je naaste speelt dit mijns inziens nog sterker dan bij een professionele hulpverleningsrelatie. Of het heeft daarbij op zijn minst nog een andere dimensie: het gaat hierbij immers in de eerste plaats om een relatie op basis van vriendschap, liefde, familie. Dat moet voorop blijven staan en mag als gevolg van het “hulpverleningsproces” niet in gevaar komen.

Overleg en communicatie dus. Degene die hulp nodig heeft, geeft dit zo goed mogelijk aan. (En dit valt voor veel mensen nog niet mee!) Degene op wie een beroep wordt gedaan, kijkt of en op welke wijze hij deze hulpvraag kan beantwoorden en is hier eerlijk over. (Iets beloven en het vervolgens niet kunnen waarmaken, daar schiet niemand wat mee op.) Zodoende kan er een situatie ontstaan waarbij de “regie” bij de hulpvrager ligt en de “hulpbieder” zijn eigen mogelijkheden en grenzen aangeeft en bewaakt. Beiden zorgen zodoende goed voor zichzelf en zoeken de verbinding met de ander.

Goed voor jezelf zorgen en goed voor anderen zorgen, zijn dus geen twee gescheiden zaken die altijd in die volgorde moeten plaatsvinden. Het zijn twee kanten van dezelfde medaille. Het cliché klopt dus niet helemaal.

Nothing ever happens

Lezers van mijn blogs weten dat ik er veel waarde aan hecht als mensen zelf iets van hun leven maken.

Mensen kunnen zaken die niet goed gaan vaak zelf ten goede laten keren. Ik ben er van overtuigd dat veel mensen hun eigen mogelijkheden hiertoe onderschatten.

Op een recente reis door Schotland begon ik aan deze overtuiging te twijfelen. In een onooglijk provinciestadje waren we neergestreken in de plaatselijke pub, als het

etablissement waarin we terecht waren gekomen deze naam überhaupt verdiende. Een inrichting van lik-mijn-vestje en aan de bar een gezelschap heren waarvan een aanzienlijk deel al de nodige pints achterover had geslagen. Ik denk dat de veronderstelling gerechtvaardigd is dat zich in dit lokaal iedere dag ongeveer hetzelfde tafereel afspeelt, met globaal dezelfde hoofdrolspelers. Uit antropologisch oogpunt was het interessant om hier een biertje te drinken, een

soort van participerend onderzoek. We sloegen het schouwspel geboeid gade en vroegen ons af hoe interessant hun levens waren.

Na ongeveer een kwartier raakten we zowaar in gesprek met één van de gasten. Hoewel, het begrip “gesprek” is misschien wat overdreven. We verstonden meer dan de helft niet van wat onze gesprekspartner zei. Het zou aan zijn zwaar Schots accent gelegen kunnen hebben. Ook de term “bier” is ietwat misplaatst. Ik ben er niet van overtuigd geraakt dat Schotten lekker bier kunnen maken. Sommige Schotten die we ontmoet hebben, waren hier zelf ook niet van overtuigd, en zeiden dat ze hun “bier” daarom distilleerden tot whisky. Maar dat terzijde.

Dit tafereel aanschouwende twijfelde ik of deze mensen in staat waren om meer van hun leven te maken dan ze op dit moment deden. Ik vroeg me zelfs af of ze hier wel behoefte aan hadden of dat ze gewoonweg gelukkig waren met hun dagelijkse routine. Het was voor mij nauwelijks voor te stellen, ook omdat ik niets van geluk waarnam. Maar ik sta niet in hun schoenen. Ik ga niet over hun levens.

Frappant was de uitspraak van mijn reisgenote: “Als je hier wat van je leven wil maken, dan moet dat helemaal uit jezelf komen, want van je omgeving moet je het hier niet hebben!”

Tradities, daar zijn de Schotten goed in. Wat betreft hun muziek, hun eten en drinken en nog vele andere zaken. De diverse whisky-distilleerderijen die we hebben bezocht, bevestigden dit beeld. Ze maakten hun whisky op die-en-die-manier, omdat ze dat nou eenmaal zo deden. En natuurlijk ook omdat ze ervan overtuigd waren dat hun manier de beste was.

Ook het ruige en vaak lege land, met alleen een kudde schapen die ik onderweg af en toe tegenkwam, wekte de indruk dat hier nooit iets verandert.

Op één van onze overnachtingsplekken speelden we muziek vanaf onze telefoon. Onverwacht klonk het nummer “Nothing ever happens” van de band Del Amitri. Ik kende dit nummer wel, maar de band kende ik eigenlijk niet. Ik zocht op internet naar meer informatie en kwam erachter dat de band uit Schotland komt.

Afscheid nemen

Een mens heeft behoefte aan bepaalde zekerheden. Het zou ondoenlijk zijn om elke ochtend wakker te worden en te moeten constateren dat de hele wereld veranderd is. We zouden alles opnieuw moeten leren, en ook onszelf opnieuw moeten ontdekken. Wij zijn dan zelf immers ook veranderd.

Het andere uiterste is om te denken dat altijd alles hetzelfde blijft. Om hiermee om te gaan, lijkt me minstens zo ondoenlijk. Als alles onveranderlijk is, wil dat immers zeggen dat je als mens daar geen enkele invloed op hebt.

We moeten er in ons leven rekening mee houden dat sommige zaken hetzelfde blijven en dat andere dingen aan verandering onderhevig zijn. Soms ligt ons eigen handelen ten grondslag aan die verandering, op andere momenten overkomt die verandering ons. Hetzelfde geldt overigens bij de dingen die niet veranderen. Ook daar hebben we zelf soms invloed op. En soms niet.

Ik heb wel eens iemand horen zeggen dat de mens veel op een varken lijkt: als je aan de achterkant duwt, duwt hij terug naar achteren, en als je aan de voorkant duwt, duwt hij terug naar voren. En als je eraan trekt, trekt hij de andere kant op.

In alle gevallen wil het varken blijven staan, waar hij staat. Ook mensen schijnen vaak zo te reageren op verandering: met weerstand. En vaak zijn we ook letterlijk van ons stuk gebracht als zaken waarvan we zeker dachten te zijn, waarvan we dachten dat die altijd hetzelfde zouden blijven, ineens (of geleidelijk) aan verandering onderhevig zijn.

Een vaste baan kan plotseling om allerlei redenen op de tocht komen te staan. Een buurt waarin je prettig woont, kan zich ontwikkelen tot een omgeving waarin je je minder prettig voelt. Vriendschappen kunnen geleidelijk of plotseling worden beëindigd. Je kunt geconfronteerd worden met ziekte, van jezelf of van je naasten.

Dierbaren kunnen overlijden. Om maar eens een paar onaangename veranderingen te noemen waar je vroeg of laat op één of andere manier mee te maken kunt krijgen, en waar je eigen invloed beperkt is.

Bij alle genoemde veranderingen blijft er één ding in stand, namelijk je eigen leven. Je hebt, of je het nou wilt of niet met deze veranderingen te dealen. Je eigen leven gaat immers door. Hoe dit leven doorgaat, zal per persoon verschillend zijn. Het zal afhangen van tal van zaken: hoe ingrijpend de verandering is; hoe sterk je in je schoenen staat; of je al eerder met een dergelijk bijltje hebt gehakt, waardoor het omgaan met deze verandering gemakkelijker wordt; of juist moeilijker omdat het ook wel eens teveel van het goede kan zijn, enzovoorts.

Al deze ongewilde veranderingen maken dat we afscheid moeten nemen van zaken die ons vertrouwd en dierbaar zijn. Zaken die we om die redenen ook gaan missen.

Afscheid nemen is belangrijk om deze zaken “een plekje te geven”, hoewel ik eigenlijk geen idee heb wat dat dan is, of waar dat plekje zich bevindt. Maar volgens dit cliché is er kennelijk ergens een plekje waar je deze

ervaring of gebeurtenis neer kunt zetten, waar je deze kwijt kunt. En ongetwijfeld is dat plekje dicht in de buurt van andere gebeurtenissen die belangrijk zijn in je leven. Die plekjes bij elkaar vormen zodoende een belangrijk onderdeel van je levensverhaal, van je biografie, samen met ontelbare andere ervaringen, negatieve maar zeker ook positieve.

Het is belangrijk om te weten welke zaken zich allemaal op die plekjes bevinden, hoe je leven, je biografie er uitziet, om van daaruit te kunnen bepalen hoe je je leven zelf wilt leiden, hoe je jezelf wilt ontwikkelen, en ook hoe je dus omgaat met al die niet gewilde veranderingen. Van hieruit kun je bepalen welke veranderingen je zelf teweeg wilt brengen, je dus realiserend dat een heleboel zaken wel veranderbaar zijn, en wel door jouw toedoen.

Afscheid nemen is belangrijk omdat je daarmee een activiteit, een eigen handeling toevoegt aan iets waar je wellicht geen invloed op hebt. Je wordt je bewust van de invloed die gebeurtenissen hebben op je leven, maar ook op je eigen aandeel in het verloop van die gebeurtenissen. Je wordt je bewust van de invloed die je die gebeurtenissen wilt laten hebben op het verdere verloop van je leven.

Afscheid nemen is zo een belangrijk onderdeel van het heft in handen nemen, van zelf weer de baas worden over je eigen leven.

Ik heb zelf vaak ervaren hoe louterend een goed afscheid kan werken.

Erie Merkus: Anne (2015)

De tuin van Confucius

“Geef een man een vis en hij heeft een dag te eten. Leer een man vissen en hij heeft zijn hele leven te eten.” Treffender had good old Confucius het nut van opvoeding en onderwijs niet kunnen beschrijven. Opvoeding en onderwijs dat tot doel heeft dat mensen voor zichzelf kunnen zorgen, zo min mogelijk afhankelijk zijn van anderen. Een emancipatorische kwestie!

Ik kan me ook nog wel één van mijn eerste colleges in mijn studie pedagogiek herinneren waarin de docent zei dat de opvoeder zich zo snel mogelijk overbodig moet maken. Deze man had Confucius naar mijn idee goed begrepen.

Nu is het leven ongelijk verdeeld. Niet iedereen beschikt over dezelfde talenten. Sommigen groeien op in een meer stimulerend milieu dan anderen. Het is zaak om ervoor te zorgen dat iedereen binnen zijn of haar mogelijkheden de verantwoordelijkheid kan nemen voor zijn of haar eigen leven. (Vergeef me dat ik in de rest van dit stukje alleen nog maar over “zijn” zal spreken als ik “zijn of haar” bedoel.) Verantwoordelijkheid om een huishouden te runnen, om een zelfstandig inkomen te verwerven, en voor mijn part ook om een gezond leven te leiden, en om goed te zorgen voor zijn naasten. Ik wil er direct bijzeggen dat mijn Bourgondische inslag het mij verbiedt dat die verantwoordelijkheid voor een gezond leven extremistische vormen gaat aannemen. Het leven moet immers wel leuk blijven. Ik wijs in dit verband op Hubrecht Duijker die zei dat het leven te kort is om slechte wijn te drinken. Een man naar mijn hart!

Maar waar zouden we zijn zonder Epicurus die ons erop wijst dat we, ondanks dat we van het leven moeten genieten, moeten denken aan de dag van morgen. We moeten morgen immers geen spijt hebben dat we vandaag teveel goede wijn gedronken hebben. Dit heeft ook alles te maken met het nemen van verantwoordelijkheid voor je eigen leven, met goed voor jezelf zorgen.

Ik denk dat je als mens er beter van wordt als je ervaart dat je goed voor jezelf kunt zorgen. Het is goed voor je gevoel van eigenwaarde als je je eigen boontjes kunt doppen.

We hebben een hoge mate van solidariteit nodig om als gemeenschap voorzieningen in stand te houden voor mensen die om wat voor reden niet in staat zijn om niet in hun eigen onderhoud te voorzien, die aangewezen zijn op hulp en ondersteuning van anderen. We moeten dat samen kunnen opbrengen, zoals we het ook samen moeten opbrengen om een goed onderwijsstelsel in de lucht te houden. Een onderwijsstelsel dat mensen moet afleveren die, binnen hun mogelijkheden, op eigen benen kunnen staan.

Voor mij gaan verantwoordelijkheid nemen voor je eigen leven en solidair zijn met mensen die het wat minder getroffen hebben, hand in hand.

Er is niet veel fantasie nodig om een vegetarische variant van de uitspraak van Confucius te verzinnen. Er

zullen dan wel harken en schoffels aan te pas komen in plaats van vishengels. Nu ben ik de laatste die een eigen moestuin zal beginnen, maar het valt me op dat mensen met een eigen moestuin vaak veel meer groenten verbouwen dan ze zelf aankunnen, en hun omgeving daarvan mee laten profiteren. Ik wil in ruil daarvoor best een goed glas wijn schenken. Dan hebben we Confucius en Duijker goed begrepen. En passant trouwens ook Voltaire die zijn romanfiguur Pangloss laat zeggen: "Il faut cultiver notre jardin!"

En als we dan ook nog aan Epicurus denken, gaat de wereld er een stuk rooskleuriger uitzien.

Ik heb niets met kerst

Een mens kan zo af en toe het idee krijgen dat hij er niet bij hoort, “er buiten staat”. Ik heb daar doorgaans niet zo’n moeite mee. Ik hou er wel van als ik net niet met de mainstream meega, net even van de gebaande paden afwijk. Ik hou dan ook wel van de verbaasde blikken die mij in deze tijd af en toe ten deel vallen als ik laat blijken dat ik niet van kerst hou. Veel mensen kunnen zich daar niet veel bij voorstellen, of denken dan dat ik niet van gezelligheid hou. Ik merk op dat soort momenten dat er niet veel mensen zijn die hetzelfde tegen kerst aankijken als ik.

Al weer veel jaren geleden kwam een dierbare vriendin op mijn verjaardag, begin december, en had als cadeau een kerstboom bij zich. Ik heb hem dankbaar in ontvangst genomen, maar ik ben bang dat ik niet helemaal verborgen heb kunnen houden wat ik van dit cadeau vond. Nou ben ik erg van de gegeven paarden die je in geen geval in de bek mag kijken, dus cadeaus die mensen mij met de beste bedoelingen geven, vind ik per definitie goed. Ik waardeer het zeer als mensen mij met wat dan ook willen verrassen. Ik vind het dan ook maar niks dat ik reageerde zoals ik reageerde bij het in ontvangst nemen van de boom. De vriendschap met de gulle geefster heeft hier trouwens niet onder geleden, integendeel. Maar ik vond toch dat ik naderhand moest vertellen wat ik vind van kerstbomen, op zijn minst om te voorkomen dat er rond mijn verjaardag een traditie zou ontstaan wat het geven van dit soort cadeaus betreft.

Een oud-collega vertelde mij enige tijd terug dat hij eten met kerst zo gezellig vond. Zijn gezin at dan niet in de keuken maar in de woonkamer, de tafel werd mooi

gedekt en er kwam een lekkere fles wijn op tafel. Ik kon het niet laten om hem te vragen waarom hij dan telkens een heel jaar wacht met het organiseren van een dergelijke gezellige happening. Als hij het zo gezellig vond, waarom deed hij dat dan niet vaker? En waarom uitgerekend met kerst, wetende dat de man niet gelovig was? Bij het stellen van deze vragen, maakten de blikken van hem en mijn andere collega’s mij duidelijk dat mijn vragen het midden hielden tussen ongepastheid en het raken van een spijker op zijn kop. Een bevredigend antwoord kreeg ik echter niet.

Degenen die mij een beetje kennen, weten dat aversie tegen gezelligheid bij mij niet aan de orde is. Het omgekeerde is eerder waar. Ik moet er niet aan denken om telkens een jaar te moeten wachten om met dierbaren samen te eten en te drinken aan een mooi gedekte en goed gevulde tafel.

Ook de voorbereidingen van zo’n maal kosten mij weinig moeite. Daarom ben ik verbaasd als mensen het hebben over “kerst-menu-stress”. Mijn reactie is volgens mij redelijk eenvoudig. Als de voorbereiding van het kerstmaal stress oplevert, doe het dan niet!

Maar dat is te simpel gedacht volgens velen. Het hoort er nou eenmaal bij, net zo goed als dat het erbij hoort dat je op eerste kerstdag naar de ouders van de “warme kant” gaat en op tweede kerstdag naar de ouders van de “koude kant”, of andersom. Ik kom weinig mensen tegen die hier echt naar uitzien, maar hele volksstammen doen het zo. Ik moet er zelf niet aan

denken om me te moeten houden aan zo'n traditie. Nu mag iedereen natuurlijk zelf weten wat hij doet, maar als je er geen zin in hebt.... (de rest van de zin mag u zelf invullen).

Nog even over die kerstboom: ik las afgelopen week ergens dat er jaarlijks twee miljoen (!) kerstbomen gekapt worden. Bomen die men in de woonkamer zet! Veel gekker moet het niet worden. Wie zet er nou een boom in de kamer?! Ik weet het, het is een kleine stap van een boom naar een kamerplant of snijbloemen. Maar die kamerplant staat mooi in een pot, wordt vertroeteld en heeft als het goed gaat een onbekommerd leven. Voor snijbloemen en kerstbomen geldt dat niet: die gaan dood! Het zal wel iets met de aaibaarheidsfactor te maken hebben, maar bij snijbloemen heb ik daar minder moeite mee dan bij bomen. Daarbij komt ook nog dat voor veel mensen het

niet snel genoeg Nieuwjaar kan zijn, omdat het moment dan nadert dat die boom het pand weer kan verlaten. Dat is bij snijbloemen anders; we vinden het jammer als ze uitgebloeid zijn. Menigeen is de boom na een beperkt aantal weken echter spuugzat! Je zal maar zo'n boom zijn en zo snel afgedankt worden.

Nee, voor mij nooit meer een boom. Voor mij geen kerstmenu. Maar omdat ik nooit te beroerd ben om lekker te koken en te eten, doe ik dat ook met kerst. Waarom niet?

Vroeger, in het katholieke Limburg waar ik mijn jeugd heb doorgebracht, zag je met kerst hele volksstammen naar de kerk gaan, waarvan je wist dat die "er niets meer aan deden". Dat weet men in Limburg nu eenmaal van elkaar. Waarom ga je met kerst dan in vredesnaam naar de kerk, als het geloof je niets (meer) zegt? Dat is toch de hypocrisie ten top.

Ik heb niets met kerst, dat moge nu wel duidelijk zijn. U denkt natuurlijk dat ik mij bij het schrijven van dit stukje vreselijk zit op te winden. Ik kan u geruststellen: mijn bloeddruk en hartslag zitten nog binnen de aanvaardbare norm. Maar ik maak me wel een beetje druk over die hele volksstammen die:

- opzien tegen de kerst en het toch gaan vieren
- stress hebben voor het klaarmaken van lekker eten
- een boom in de woonkamer zetten en niet weten hoe snel ze hem weer het huis uit kunnen krijgen
- een religieus feest vieren terwijl ze niet gelovig zijn.

Zo, dat moest er even uit. Ik wens jullie nu alvast een fijne jaarwisseling!

We zijn een zwerm spreeuwen

Een magnifiek gezicht: een zwerm ontelbare spreeuwen die in de lucht, als een organisch geheel, fantastische figuren maakt in de lucht. Net alsof de patronen van te voren zijn bedacht en iedere spreeuw doet wat hij doen moet. Een mooier staaltje van teamwork kan ik niet verzinnen.

Elke spreeuw doet wat hij moet doen. Daar zit direct al een kern van wat ik met dit stukje wil zeggen: elke spreeuw heeft een actief aandeel in het groepsgebeuren. Er is een onlosmakelijk verband tussen de vliegbewegingen van elke individuele spreeuw en de vliegbeweging van de groep. De individuele spreeuw is verbonden met de groep.

Het is volgens mij meer dan “go with the flow” wat de spreeuwen doen. “The flow” is niet iets wat buiten de groep bedacht is, en waaraan de individuele spreeuw zich naar schikt, waar hij in mee gaat. “The flow” wordt door de spreeuwen in gezamenlijkheid gemaakt, met een actieve inbreng van elke spreeuw.

De analogie met de menselijke cultuur ligt op de loer. Onze cultuur is ook niet iets wat zich autonoom voltrekt maar is het wonderlijke product van ons individuele handelen, in relatie tot het handelen van diegenen waar

we ons mee verbonden voelen. Of waar we ons niet mee verbonden voelen natuurlijk. In een samenleving is sprake van meerdere krachten die elkaar deels tegenwerken. Het spel van deze krachten bepaalt de loop van de geschiedenis en de ontwikkeling van onze cultuur.

Spreeuwen zijn verbonden aan elkaar. Wij mensen voelen ons verbonden met andere mensen. In het huidige tijdsgewricht dat deels gekenmerkt wordt door groepen mensen die tegenover elkaar staan, waar veel mensen louter vanuit eigen belang lijken te redeneren en te handelen, klinkt van diverse zijden de roep om verbinding. De tijd van het jaar leidt ook tot bespiegelingen over waar het volgend jaar naar toe moet met ons. De term verbinding klinkt daarbij volop.

Ik vind die term erg waardevol. Deze term moet wel nader worden ingevuld, om te voorkomen dat we er van alles onder verstaan, en er dus als geheel niets mee opschieten.

Eerlijk gezegd ben ik totaal vergeten om op eerste kerstdag de toespraak van onze koning te bekijken of te beluisteren. Dat zal wel iets zeggen over mijn sympathie voor het fenomeen monarchie, maar dat bewaar ik wellicht voor een ander stukje. Vanochtend las ik in de krant een aantal treffende citaten uit die toespraak, zoals “Wie twijfelt over de toekomst, idealiseert vaak het verleden” en “Beleving is werkelijkheid, hoor je vaak. Maar het fundament van het dagelijks leven wordt drijfzand als beleving het zicht op de werkelijkheid verdringt”. Onze koning is opgestaan als de nieuwe denker des vaderlands! Dat is goed nieuws, hoewel de

analyse en de waardering van deze uitspraken voldoende stof geven voor nog minstens tien blogs. Ik waardeer zijn reflectie op de huidige tijdgeest en zijn kritische beschouwing daarvan. Als we willen dat er iets verandert, dan zullen we daarmee moeten beginnen: met reflectie en kritische beschouwing. Pas dan kunnen we stappen zetten in de richting van een betere toekomst, zoals we die voor ogen hebben.

Stappen zetten, daar gaat het om. Actief iets doen, niet lijdzaam toekijken en afwachten tot het beter gaat, en mopperend aan de zijlijn staan. Actief zijn, verbinding zoeken met gelijkgestemden om die stappen daadwerkelijk met elkaar vorm te geven. Verbinding zoeken met niet gelijkgestemden, om te verkennen waar ons gezamenlijk doel ligt en hoe we daarin samen optrekken, zonder onze soms verschillende achtergronden en opvattingen te verloochenen. Vaak zijn deze verschillen kleiner dan ze van een afstand lijken. Die afstand moeten we zien te overbruggen. We hebben behoefte aan mensen die bruggen bouwen om de verbinding te maken tussen de beide zijden van vaak slechts ogenschijnlijke kloven.

Laten we niet afwachten tot die bruggenbouwers zich aandienen. Die bruggenbouwers zijn we zelf. Laten we niet wachten totdat zich een architectonisch en bouwkundig helemaal doordacht plan wordt aangereikt. De spreekwoorden wachten ook niet op een plan voor hun fantastische patronen. Ze doen het gewoon.

We moeten aan de slag, we moeten ieder ons steentje bijdragen. Dan ontstaan die bruggen, ontstaan die patronen en gaan we een betere toekomst tegemoet. We moeten er wel wat voor doen!

Narcissus

Een aantal maanden geleden bezocht ik een wetenschapsfestival. Er waren tal van lezingen over uiteenlopende onderwerpen. Eén van de lezingen ging over narcisme. Het festival vond plaats nadat Donald Trump officieel de Republikeinse kandidaat was geworden voor het Amerikaanse presidentschap. Donald Trump was volgens degene die de lezing gaf het schoolvoorbeeld van iemand met een narcistische persoonlijkheid. Of hij het woord persoonlijkheidsstoornis in de mond heeft genomen weet ik niet meer, maar ik weet wel dat hij Trump beschreef als iemand waarbij wel één of meer steekjes loszaten.

Het is altijd een hachelijke onderneming om bij iemand die je niet persoonlijk kent, en als je er niet de juiste papieren als diagnosticus voor hebt, diagnoses te stellen. Toch kon ik me van alles voorstellen bij de wijze waarop hij Trump beschreef om duidelijk te maken wat narcisme is.

Sinds vorige week vrijdag wordt met de dag en met het uur duidelijker dat we de meest merkwaardige Amerikaanse president in de geschiedenis hebben.

Ik wil even geen vraagtekens stellen bij het Amerikaanse kiessysteem en ga er dus maar vanuit dat de man op een democratische manier aan de macht is gekomen. Dat brengt dan de verleiding wel heel erg dichtbij om allerlei uitspraken te doen over de geestelijke gezondheidstoestand van een groot deel van het Amerikaanse electoraat. Maar laat ik dat maar niet doen. Het stellen van diagnoses op afstand, bij mensen die je niet kent, en als je er niet voor bent toegerust, is een “no-go-area”.

Ik broedde de afgelopen weken op een nieuw schilderij. Een schilderij waarbij ik mijzelf afbeeld naast een ander zelfportret. Het schilderij heeft onlangs het levenslicht gezien. Beide schilderijen laten niets verborgen van mijn uiterlijke kant.

Het schilderij heet “The study”. Ik zit voor een aantal boekenplanken waarop voornamelijk boeken uit mijn studietijd staan. Het schilderij symboliseert de zoektocht naar mezelf, naar mijn diepste wezen: de studie van mijn eigen persoonlijkheid.

Maar het geeft ook iets weer van mijn eigen ontwikkeling. Er zijn immers al behoorlijk wat jaren verstreken tussen mijn studie en de totstandkoming van dit schilderij.

Zoals wel vaker, of beter gezegd meestal, heb ik pas na de voltooiing van dit schilderij er deze betekenis in gezien en aan kunnen geven. Schilderen is voor mij geen proces waarbij van te voren helemaal vaststaat wat ik met een schilderij wil zeggen. Het ontstaat redelijk intuïtief en na afloop openbaart zich een betekenis. Of niet.

Dit schilderij begon met een dulle bui waarin ik mezelf op deze wijze gefotografeerd heb. U vraagt zich misschien af waarom. Ik vraag me dat zelf ook af. Maar tegelijkertijd ben ik niet geïnteresseerd in het antwoord daarop. Het is gegaan zoals het is gegaan.

Narcissus zag zichzelf weerspiegeld in het wateroppervlak, werd verliefd op zichzelf, kukelde vervolgens in het water en verdrong.

Ik keek via de gemaakte foto in de spiegel en wilde dit schilderij maken. Ben ik dan hetzelfde als Narcissus? Ik weet het niet. Ik ken mezelf wel een beetje, maar niet goed genoeg. Ik ben geen diagnosticus. Ik waag me dus niet aan een diagnose.

Ik heb geschilderd wat ik wilde schilderen. Of het een goed schilderij is, weet ik niet. Dat maak ik over een tijdje wel uit. Intussen blijf ik naar mezelf kijken, probeer ik te begrijpen wat ik zie, probeer ik het beste van mijn leven te maken.

Ik weet niet of Trump ook zo naar zichzelf kijkt. Ik ben bang dat hij al erg tevreden is met zichzelf.

Erie Merkus: The study (2017)

Ken uzelf

Het is onbekend van wie de uitspraak “Ken uzelf” is. Er wordt een aantal Griekse filosofen genoemd die deze uitspraak als eerste gebezigd zouden hebben. Dat de uitspraak aan meerdere filosofen wordt toegeschreven, doet mij deugd. Het lijkt immers iets te zeggen over het brede draagvlak onder filosofen voor de uitspraak. Met het woord “deugd” zijn we aanbeland bij Aristoteles, uitgerekend een filosoof die niet in het rijtje wordt genoemd. Aristoteles, de “uitvinder” van de deugdenleer, pleit wel voor een levenslange oefening in het mens zijn. Voor deze oefening heb je wel een beeld nodig van wat een mens dan is en wat die zou moeten doen. Door te oefenen kom je hier achter en ontdek je ook wat mens zijn betekent en wat het voor jou betekent: wat voor mens zou jij willen zijn?

Het is oefenen geblazen dus. Maar ook studeren, en niet alleen studeren op wat anderen hebben gezegd of gedaan, maar ook op wat jezelf denkt te zijn of denkt te willen worden. Nietzsche verwoordt deze paradox met de woorden: “Du sollst werden der du bist”. Dit is een paradox omdat je iets moet worden (wat impliceert dat je het nog niet bent) wat je eigenlijk wel al bent. Deze zin is op zich al een hele studie waard.

Zo af en toe schilder ik een zelfportret. Het schilderen van een zelfportret is zowel een oefening in het schilderen als een oefening in het kijken naar jezelf. Wat zie ik als ik naar mezelf kijk? Wie zie ik? Ben ik degene die ik wil zijn? Waar zitten “verbeterpunten” (en dit bedoel ik uiteraard niet op het gebied van het uiterlijk)? Hoe kan en wil ik mezelf verder ontwikkelen.

In het zelfportret “The study II” zit ik voor de kast met mijn oude studieboeken. Mijn studie heeft een behoorlijke invloed gehad op mijn kijk op de mens en dus ook op mezelf. En in zijn algemeenheid geldt dat alles wat je meemaakt op een of andere manier invloed heeft op de manier waarop je je ontwikkelt. Je bepaalt uiteindelijk zelf hoe je je verhoudt tot al deze zaken en gebeurtenissen. Die manier van “verhouden”, van het “omgaan met”, ontwikkel je in de loop van je leven. Dit bepaalt voor een groot gedeelte je individualiteit, je authenticiteit.

Ik vraag me bij het portrettschilderen altijd af of je in het portret iets van die individualiteit, die authenticiteit kunt weergeven. Die zit immers van binnen en niet van buiten. Je schildert echter alleen de buitenkant.

En dan zijn we weer terug bij mijn stokpaardje: het naakt. Je zou kunnen zeggen dat je naakte lichaam ook maar alleen de buitenkant is. Naakt is voor mij het symbool voor de “binnenkant” van de mens, ontdaan van de “buitenkant” van je kleding. Het naakt als symbool van je authenticiteit, je binnenste ik.

Maar om er achter te komen wat die authenticiteit, die individualiteit is, heb je wel een levenslange zoektocht, en een levenslange studie nodig. Een zoektocht naar, een studie van jezelf. “Ken uzelf” is dus een opdracht, een proces en geen eindstation.

Erie Merkus: The Study II (2017)

Over zere tenen en het eerlijk delen van appeltaart

Een jonge vrouw zit in de wachtkamer van het ziekenhuis. Ze is in de weer met haar mobiele telefoon, ondanks de duidelijk zichtbare bordjes waarop staat dat het gebruik van mobiele telefoons niet is toegestaan omdat dat een storende invloed heeft op de medische apparatuur. Ik vermoed dat ze aan het appen is. Even later komt een man uit één van de onderzoeksruimtes. Hij begint tegen haar te praten. Ik vang het gesprek maar half en half op. Hij zegt iets over het halen van een auto, over zijn of haar moeder die voor het eten zal zorgen, en iets over een afstervende teen. De vrouw gaat onverstoorbaar door met – waarschijnlijk – appen. Ze mompelt wel iets terug. Weer hoor ik de man praten over een auto, over een moeder, over eten en een teen. De vrouw kijkt niet op van haar telefoon en appt verder. Plotseling hoor ik de man zeggen: “Hé, ik ben nu jouw prioriteit!” De man heeft wat mij betreft een punt. De vrouw raakt enigszins geïrriteerd. Ze staat op. Beiden verlaten ietwat kibbelend de wachtruimte. De man loopt een beetje moeilijk, waarschijnlijk vanwege zijn teen.

Later drink ik koffie in de buurt van het ziekenhuis. In het etablissement zit een moeder met haar twee dochters. Ik schat ze op zeven en negen. De ober loopt met een vol dienblad hun kant op. Op het dienblad staan een latte macchiato, twee warme chocolademelk met slagroom en één groot stuk appeltaart, ook met slagroom.

De ober zet als eerste het stuk appeltaart in het midden van het gezelschap en begint daarna aan de verdeling van de drankjes. Het stuk appeltaart staat nog maar nauwelijks op tafel of de oudste dochter grist het vorkje van het bordje en valt aan op de appeltaart. Ik zit te ver af om te horen of er sprake is van enige conversatie aan de tafel. Maar ik neem niets waar wat op ingrijpen van de kant van de moeder duidt. De ober loopt weg en komt even later terug met nog twee vorkjes. Het is kennelijk de bedoeling dat de appeltaart gedeeld wordt. De moeder en de jongste dochter beginnen met een achterstand.

Het zijn rare tijden. Er komen verkiezingen aan. Veel mensen maken zich zorgen over de teloorgang van onze normen en waarden. Niet zelden wordt dat verlies in verband gebracht met de komst van mensen uit andere oorden. Ik krijg daar altijd een erg ongemakkelijk gevoel bij. Laten wij Nederlanders dan zoveel zien van die normen en waarden? De eerlijkheid gebiedt mij te vermelden dat het stel in het ziekenhuis een niet autochtoon (sorry, dat woord mag niet meer, maar ik kan met de alternatieven nog niet goed uit de voeten) uiterlijk had. De moeder en dochters waren duidelijk van West-Europese makelij.

Bij beide taferelen was sprake van overduidelijke gevallen van individualisme, van gebrek aan empathie, van jezelf op de eerste plaats zetten. Ik was er een beetje door van mijn stuk. Wat mij trof was dat de man in het ziekenhuis zijn wederhelft aansprak op haar gedrag, terwijl de moeder in de koffiebar niets van pedagogische vaardigheden liet zien. Wat mij betreft had ze haar dochter duidelijk mogen maken dat, als je samen ergens iets eet of drinkt, even wacht totdat iedereen zijn of haar versnapering voor zich heeft staan. En als je iets deelt, zou dat helemaal moeten gelden. Tja, het bloed in mijn pedagogenhart kruipt waar het niet gaan kan.

Ik hoop vurig dat we na 15 maart kunnen zeggen dat het grootste deel van de kiesgerechtigde Nederlanders zich in hun stemgedrag heeft laten leiden door waarden als saamhorigheid, eerlijk delen, empathie, zeker richting mensen die het minder hebben getroffen dat jijzelf. En dat niet het eigenbelang de doorslaggevende factor is.

Het delen van geluk

Volgende week wordt mijn moeder 85. Dat gaan we komend weekend groots vieren. Het leven is geen vanzelfsprekendheid, en zeker niet als je in dit soort leeftijden terecht bent gekomen. We gaan vieren dat ze nog in zeer goede gezondheid in ons midden is, en dat ze zelf ook nog volop van het leven geniet. Zoals mijn moeder het richting haar generatiegenoten uitdrukt: “We staan allemaal in de rij, maar ik kruip niet voor!” That’s the spirit!

Gisteren werd bekend dat Nederland is gestegen van plaats zeven naar plaats zes op de lijst van landen waar de mensen het gelukkigst zijn. Dat is goed nieuws. Maar zoals het met dit soort lijsten gaat, het zijn gemiddelden met uitschieters naar boven en naar beneden. Er zullen dus mensen zijn die er maar geen genoeg van krijgen om de hele dag door van de daken te schreeuwen hoe gelukkig ze wel niet zijn. Die mensen moeten zich realiseren dat dat natuurlijk niet zo leuk is voor de mensen die het wat minder getroffen hebben. Het uiten van geluk van de één zou wel eens een neerwaarts effect kunnen hebben op het geluk van de ander. Vreemd fenomeen.

Die laatste drie zinnen zijn natuurlijk niet helemaal serieus bedoeld. Natuurlijk moet je kunnen laten blijken dat je gelukkig bent, dat je plezier hebt in het leven. Mijn moeder mag wat mij betreft bovenstaande uitspraak herhalen zo vaak ze wil. Ik ben ervan overtuigd dat ook dat kan bijdragen aan je geluk.

Maar toch, je kunt, als gelukkig mens zijnde, ook oog hebben voor degenen die aan de onderkant van het geluksspectrum mede het gemiddelde bepalen. Het is echt de moeite waard om te onderzoeken hoe jij

anderen in jouw geluk kunt laten delen. Op microniveau, in het contact van mens tot mens, kan het per persoon verschillen wat je daarin kunt doen. Op een wat groter niveau kun je anderen in jouw geluk laten delen door politieke keuzes die je maakt. Keuzes op het gebied van eerlijk delen van de welvaart die we met zijn allen hebben. Die welvaart is oneerlijk verdeeld. Politieke stromingen verschillen van elkaar in de wijze waarop ze met die verdeling omgaan. Het is mij afgelopen weken in de aanloop naar de verkiezingen opgevallen dat veel mensen zich in hun stemgedrag hebben laten leiden door hun eigen belang. Die houding is niet de mijne.

Ik word er gelukkig van als ik, in welke vorm dan ook, kan bijdragen aan het geluk van anderen. Zo snijdt het mes aan twee kanten. Dat betekent uiteraard niet dat ik de hele dag alleen maar bezig ben om aan anderen te denken, om te zorgen dat anderen het beter krijgen. Een gezonde dosis egocentrisme is mij gelukkig ook niet vreemd.

Volgens Søren Kierkegaard moet je dromen alsof je het eeuwige leven hebt, en leven alsof het je laatste dag is. Er uit halen wat er in zit, is het motto. Daar word je gelukkig van. Niet wachten tot het te laat is. Daar word je ongetwijfeld niet gelukkig van. Ik heb de stellige overtuiging dat we vaak meer mogelijkheden hebben dan we denken te hebben, om zelf ons leven aangenaamer te maken, om gelukkiger te worden dus.

Er uit halen wat er in zit. Het leven leven, het leven vieren. Komend weekend gaan we het leven vieren. Het leven van mijn moeder, en het leven van iedereen die dat samen met haar komt vieren.

Zomaar een zondag

In de inleidende tekst bij de tentoonstelling van foto's van Desiree Dolron in het Singer Museum in Laren schrijft Wim Pijbes dat hij eigenlijk geen woorden kan vinden om het werk van Dolron te beschrijven en dat hij dat eigenlijk juist goed vindt. Ik ga hier dan ook geen serieuze poging doen om die woorden wel te vinden. Sinds de aankondiging van de tentoonstelling en het zien van één van haar foto's wist ik zeker dat ik deze tentoonstelling moest zien. Aan de hand van de redelijk gevulde agenda werd een paar weken geleden min of meer bepaald dat het vandaag zou gaan gebeuren. We hadden toen buiten de weersverwachting gerekend. Wie haalt het in zijn hoofd om op zo'n prachtige dag als

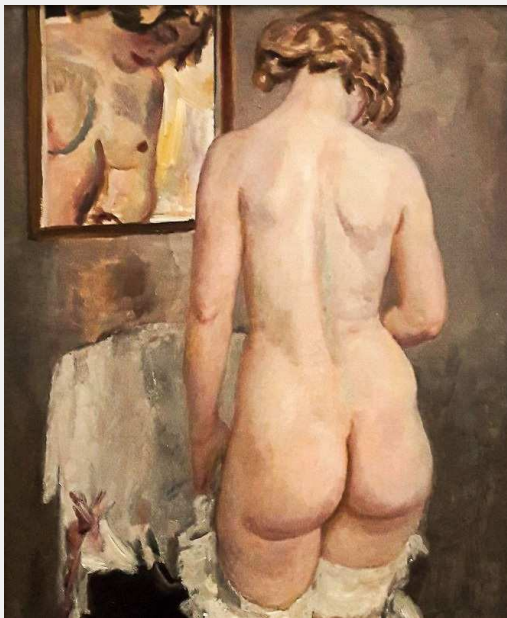
vandaag een museum te gaan bezoeken?! Alles afwegende besloten we om vanochtend voor ons doen vroeg op pad te gaan richting Laren, de tentoonstelling te bezoeken, en daarna van het mooie weer te gaan genieten.

Wat een goede keuze! Want het was een overweldigende tentoonstelling! En wat was het toen we rond één uur het museum verlieten een fantastisch weer!

Dolron weet met haar foto's een wereld te creëren die enorme indruk op mij maakt. Verstilde beelden met een indrukwekkende verbinding tussen fotografie en schilderkunst, die mij raken. De afgebeelde mensen die deels zodanig zijn gefotoshopt dat alle individualiteit eruit lijkt te zijn verdwenen, terwijl aan de andere kant de individualiteit en de afstand tot de buitenwereld er vanaf druipt. Tegelijkertijd is er bij veel foto's, zeker de foto's die zijn gemaakt in het landhuis Oud Amelisweerd, juist wel een sterke verbinding met de buitenwereld. De blikken van de afgebeelde mensen kijken echter verder dan het interieur van dat landhuis. Maar de blik is ook naar binnen gericht.

Wim Pijbes heeft gelijk: er zijn geen goede woorden om de foto's van Dolron te beschrijven. Bij elke beschrijving is het tegendeel ook waar. Dat maakt het zo bijzonder.

Als cadeautje voor de museumbezoeker heeft Desiree Dolron in de tuinzaal van het museum haar eigen selectie gemaakt van voornamelijk naakten van Jan Sluijters en Leo Gestel, twee schilders die ik mateloos

Jan Sluijters: Vrouwelijk naakt voor de spiegel

bewonder voor de manier waarop zij het vrouwelijk naakt weergeven. Nadat ik de tentoonstelling van Dolron gezien had, verbaasde mij de waardering van Dolron voor Sluifjters en Gestel totaal niet.

Wat was het fijn om na de tentoonstelling die tot nadenken stemt, dit denkproces te vervolgen en te laten vergezellen door een lekker glas op een mooi terras in Laren. Laren is altijd een mooie plek om je gedachten over de mens en de wereld te laten gaan. Al is het maar alleen omdat mijn favoriete spelletjes in Laren is: "degene die het eerst iemand ziet met een migratie-achtergrond, trakteert".

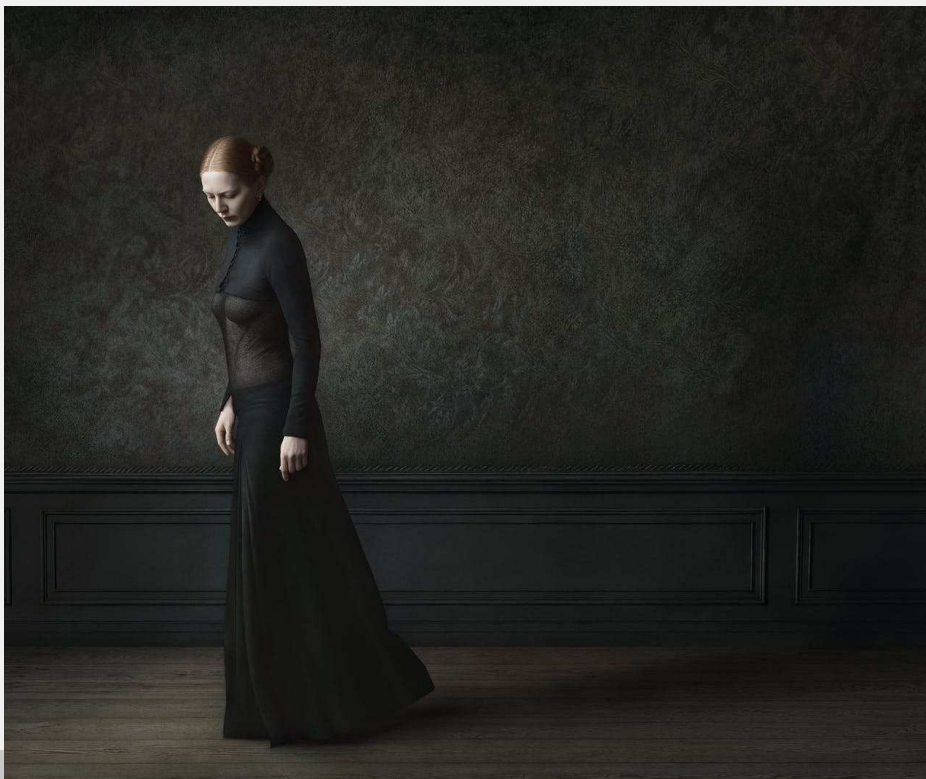
Thuisgekomen zocht ik mijn dakterras op waar ik verder ging in het boek dat ik op dit moment lees: "Het bezoek

van de lijfarts" van Per Olov Enquist. Dit boek beschrijft de opkomst van het Verlichtingsdenken aan het Deense hof in de 18e eeuw; het Verlichtingsdenken waarbij de rede en het zelfstandig denken van de mens centraal staat. Een boeiend boek.

Laren, de Verlichting, het comtemplatieve van de foto's van Dolron, het mooie weer, het lekkere glas, zowel in Laren als op ons dakterras, terwijl ik verder denk over het schilderij waar ik mee bezig ben. Een schilderij waar ik ook zoek naar de verbinding tussen buiten- en binnenkant, tussen individualiteit en contact met anderen. Wat een mooie dag!

En dan het achtuurjournaal: een aanslag in Egypte, de nasleep van de aanslag in Stockholm, de Amerikaanse vloot richting Noord-Korea. Ook stof tot nadenken. Ik heb geen antwoorden.

Desiree Dolron: Xteriors XVII

Schoenveters

Sinds gisteren is het vrijwel zeker wie de winnaars worden van de volgende, gecombineerde Nobelprijzen voor de vrede, economie en natuurkunde. Wat mij betreft stellen we ook een Nobelprijs voor opvoedkunde in, en voegen we die er meteen aan toe.

Ik las namelijk het bericht dat onderzoekers van de universiteit van Californië een verklaring hebben gevonden voor het fenomeen dat schoenveters een tijdje na het strikken vanzelf weer losraken. De resultaten van hun onderzoek zijn gepubliceerd in een niet te onderschatten wetenschappelijk tijdschrift.

Uit het onderzoek is gebleken dat er tijdens het lopen subtiele krachten worden uitgeoefend op de gestrikte schoenveters waardoor deze na verloop van tijd steeds losser komen te zitten.

Na het bekend worden van deze resultaten raakte ik verstrikt in een zeer interessante discussie met mijn kamergenote op mijn werk, een gerenommeerd orthopedagoge, over de impact van dit onderzoek. Die kan niet worden overschat!

Mijn collega was net terug van een korte vakantie waarop ze ook een boottocht had gemaakt. Aangekomen op de plaats van bestemming, had de schipper de boot aan de kade vastgelegd met een touw. Het hoeft geen betoog dat er ook op deze knoop meer dan subtiele krachten worden uitgeoefend. Extrapolatie van de resultaten van het schoenveteronderzoek naar het met knopen vastleggen van boten, zou inzichten kunnen opleveren hoe de funeste krachten konden worden tegengegaan waardoor boten beter vast komen te liggen aan welke kade dan ook.

Ook heeft het onderzoek een groot economisch belang, omdat de bedrijfstak van de schoenveterindustrie in stabiel vaarwater terechtkomt. Het zal niemand ontgaan zijn dat het fenomeen van de losrakende

schoenveters een funest effect had op de concurrentiepositie van deze bedrijfstak ten opzichte van producenten van klittenband en drukknopen. Die concurrentiepositie is met de nieuw verworven kennis een stuk beter geworden.

Maar verreweg het belangrijkste aspect aan dit onderzoek is de impact op opgroeien en opvoeden. Dat legde mijn collega, de orthopedagoge, haarfijn uit. We kennen immers allemaal het fenomeen dat het behalen van het schoenstrikdiploma een ongelooflijk effect heeft op het gevoel van eigenwaarde van opgroeiende kinderen. Het vertrouwen in het eigen kunnen, dat met het behalen van dit diploma bevorderd wordt, heeft een levenslang effect op iedereen die dat diploma behaalt.

Het losraken van de veters heeft echter een ondermijnend effect op dit vertrouwen in eigen kunnen. Het zal een kleine stap zijn om vanuit de nu bekend geworden onderzoeksresultaten te gaan werken aan de ontwikkeling van een effectievere manier om je veters te strikken. Het leren veters strikken, als niet te onderschatten proces bij het opgroeien, is daarmee veiliggesteld.

Grote-mensen-dingen

Ik zal ergens halverwege de twintig zijn geweest toen ik met mijn partner een weekend in Gent was. We wilden 's avonds graag een theatervoorstelling bezoeken en maakten een keuze uit het aanbod dat in dat weekend in de Gentse theaters voorhanden was. De beschrijving van het stuk wat we wilden bezoeken, sprak ons aan. Toen we eenmaal de theaterzaal hadden betreden, en de zaal zich verder vulde met grijze koppen, begrepen we wat de aanduiding bij de beschrijving van de voorstelling 'Voor de derde leeftijd' betekende. Daar zaten we dan! Maar we hadden toch een leuke avond.

Ik fietste deze week langs een eetgelegenheid dat zichzelf aanpreeft met "55+ restaurant". Ik realiseerde me dat ik nu wel tot de doelgroep behoorde, in tegenstelling tot destijds in Gent.

Maar niets in mij zegt dat ik dat restaurant ook een keer moet bezoeken. Ik behoor weliswaar tot de doelgroep, maar ik identificeer me daar niet mee.

Een paar maanden geleden wilde ik een nieuw kostuum kopen. Ik liep een winkel binnen, een vriendelijke winkelbediende vroeg of hij mij kon helpen. Natuurlijk, dat kon hij wel. Hij nam mij van top tot teen op, zag mijn zaterdagse kleding en mijn weekendbaard en vroeg of ik wel eens een kostuum droeg. Ik was een tikje beledigd. Mijn garderobe switcht al jaren heen en weer tussen casual, jongensachtig en datgene wat mannen van mijn leeftijd zoal dragen, zoals pakken.

Ik was enigszins beledigd, maar ik kon me zijn inschatting ook wel voorstellen. Ik voel me nog steeds ongemakkelijk als ik "grote-mensen-kleren" ga kopen. Ik ben daar niet goed in, ik vind het ook niet leuk. En mijn

outfit op die bewuste zaterdag wees ook niet op andere kledinggewoonten op andere momenten.

Ik ga niet vaak naar de kapper. Ik vind het vreselijk als er iemand een tijdje aan mijn hoofd aan het klooiën is en dan de obligate vraag stelt of ik nog vakantieplannen heb. Ik kan met dit soort conversaties met mensen die ik niet ken, niet goed uit de voeten.

Maar dit is slechts één van de redenen waarom ik niet vaak een kapper bezoek. Ik constateer wel op een gegeven moment dat de toestand van mijn kapsel een bezoek aan een coiffeur meer dan rechtvaardigt, maar de tijd tussen die constatering en dat ik tot actie overga, is vaak te lang, met als gevolg dat de zaak af toe danig uit de hand loopt. Het lukt mij niet om een vast ritme in mijn kappersbezoeken aan te brengen, iets waarvan ik vermoed dat andere mensen dat wel kunnen.

Nog even over die kostuums: andere mensen brengen hun kostuums volgens mij met enige regelmaat naar de stomerij. Ik heb dat één keer gedaan toen ik over een nieuw licht zomerkostuum tijdens een receptie een half glas rode wijn had gemorst. Ik moest toen wel. Helaas is de vlek er niet geheel uitgegaan en moest ik het kostuum aan de wilgen hangen.

Als er geen sprake is van een dwingende reden, zoals een in het oog springende wijnvlek, zal ik niet gauw een kostuum naar de stomerij brengen. Ik weet simpelweg niet hoe dat moet en het komt ook niet in me op. Dat klinkt misschien een beetje raar, ik geef het toe, maar

het is wel zo. U hoeft zich echter geen zorgen te maken. U hoeft niet ver uit mijn buurt te blijven omdat mijn kleding er niet uitziet of een uur in de wind stinkt. Op één of andere manier slaag ik er wel in om mijn kleding netjes te houden, ondanks het feit dat stomerijen geen rode cent aan mij verdienen.

Een aantal van de grote-mensen-dingen die ik hierboven beschrijf, heb ik in mijn leven nooit echt geleerd. Ik heb ook weinig innerlijke drive ervaren om mij die dan maar zelf eigen te maken.

Er bestaat een naam voor het verschijnsel dat mensen niet echt volwassen willen worden: het Peter-Pan-syndroom. Ik zie regelmatig mensen, vaak mannen, die krampachtig jong proberen te blijven, zaken doen die volstrekt niet meer bij hen en hun leeftijd passen, zichzelf veel jonger inschatten dan dat de buitenwereld hen inschat.

Volgens mij lijd ik niet aan dit syndroom. Ik realiseer me terdege dat ik inmiddels 55 ben en geen 22 meer. Maar het conformeren aan datgene wat volgens maatschappelijke conventies bij mijn leeftijd hoort, vind ik een lastig punt. Ik doe het liefst waar ik zin in heb en waar ik me lekker bij voel, en dat komt niet noodzakelijkerwijs overeen met datgene wat volgens die conventies bij mijn leeftijd zou passen.

Dat ik nooit geleerd heb om kostuums te kopen en om tijdig naar de kapper te gaan, levert mij genante vragen op van kledingverkopers en meewarige blikken van kapsters als ik de zaak weer eens heb laten ontaarden. Op momenten dat dat gebeurt, vind ik het vervelend maar ben daarna toch blij dat ik ook in deze dingen mijn eigen gang ga.

Paradise lost

Op tv was de afgelopen weken het programma Adam zoekt Eva VIPS te zien. In het programma is een bekende Nederlander op zoek naar een nieuwe liefde. Dit is een vervolg op de eerdere serie waar nog geen sprake was van BN'ers maar slechts van gewone stervelingen.

De BN'er en twee potentiële liefdespartners ontmoeten elkaar op een tropisch eiland, in de toestand waarin de schepper hen gemaakt heeft. De veronderstelling daarbij is dat, wanneer mensen elkaar bloot ontmoeten, zij sneller ontdekken wat voor vlees zij in de kuip hebben.

Ik heb geen idee welke motieven mensen hebben om aan een dergelijk programma mee te doen, waarbij je je intieme momenten met de hele wereld deelt. De scheiding tussen publiek en privé is de laatste jaren natuurlijk danig opgeschoven met de opkomst van reality-tv en social media. Ik deel zelf ook meer van mijn leven met jan-en-alleman dan voor het tijdperk van facebook en blogpagina's. Ik heb daar al eerder over geschreven.

Ik las vandaag in de krant dat er een financiële tegemoetkoming klaarlag voor elke deelnemer. Er was dus zeker geen sprake van slechts een intrinsieke motivatie, maar dat had ik ook wel zelf kunnen bedenken.

Als naturist was ik toch wel nieuwsgierig hoe die blote ontmoetingen in zijn werk zouden gaan en in beeld zouden worden gebracht. Natuurlijk wordt er spannend gedaan over het feit dat men elkaar voor het eerst ziet in de hoedanigheid waarin ze ter wereld zijn gekomen.

De eerste momenten zijn dan ook behoorlijk onwennig. Men weet zich zowel figuurlijk als letterlijk geen houding te geven. Dat is natuurlijk ook precies de bedoeling van de tv-makers: zonder die ongemakkelijkheid zou het geen interessante tv opleveren.

De hele entourage – het tropische eiland, het prachtige strand, de azuurblauwe zee – moet de sfeer oproepen van het paradijs waarin Adam en Eva op een natuurlijke manier met elkaar omgingen.

Maar van die natuurlijke omgang is niets te merken. De naaktheid van de deelnemers is enorm gekunsteld. Hun naaktheid zorgt voor een ongemakkelijke situatie die een echte ontmoeting tussen deze mensen danig in de weg staat. Althans in de eerste ogenblikken van de ontmoeting.

Bovendien is de gesuggereerde intimiteit van twee of drie mensen, naakt, op een onbewoond eiland, slechts schijn vanwege de onvermijdelijke cameraploeg die uiteraard ook aanwezig is.

Mensen die zich naturist noemen, zullen hun naaktheid eerder als een vanzelfsprekendheid beschouwen, waardoor deze niet belemmerend is voor de ontmoeting tussen mensen. In eerste instantie dacht ik zelf ook dat het uitgangspunt van het programma – een mooie, directe ontmoeting tussen mensen, die niet alleen door hun naaktheid ook de rest van hun ziel- en zaligheid blootgeven – mij wel zou aanspreken, maar dat was een desillusie. Het programma staat door de gekunsteldheid van het naakt-zijn haaks op mijn idee van naturisme.

Lucas Cranach de Oudere: Adam en Eva

Wat mij verder opviel, is dat aan het tv-programma alleen maar mensen meedoen met nagenoeg perfecte lichamen of wat daar volgens de maatschappelijke conventies voor door moet gaan. Naar de laatste aflevering heb ik niet eens durven kijken omdat hier een "reality-ster", waarvan ik overigens nog nooit had gehoord, aan mee zou doen die zo ongeveer alles aan haar lichaam heeft laten verbouwen wat maar enigszins mogelijk is. Nu mag zij natuurlijk zelf weten hoe rond zij haar borsten en billen wil hebben, maar dit staat voor mij wel heel ver af van de natuurlijke staat van zijn die het programma pretendeert uit te beelden.

Het programma bevestigt hiermee de norm waar vrijwel niemand aan kan voldoen en staat daarmee ver af van wat ik in het naturisme ervaar, namelijk dat elk mens goed is zoals hij/zij is, ongeacht zijn of haar uiterlijke toestand. Ook in mijn schilderkunst probeer ik dit idee uit te dragen.

Ik geef toe, ik vind het niet heel erg vervelend om naar mooie lichamen te kijken, maar het zijn niet alleen maar deze lichamen die mooi zijn. Nogmaals, iedereen is op zijn eigen wijze mooi. Althans, dat vind ik.

En dan de gesprekken die zich tijdens de blote ontmoetingen ontwikkelen. We zien uiteraard maar een fractie van wat zich tijdens het verblijf op het eiland afspeelt. En af en toe zien we mooie gesprekken ontstaan. Maar doorgaans hebben die gesprekken niet meer diepgang dan de vloten waarmee de kandidaten naar het eiland varen. Ook hier slaat het programma de plank wat mij betreft dus mis. Maar met de reeds genoemde cameraploeg om je heen, is het ook nauwelijks voorstelbaar dat het programma wel laat zien wat het pretendeert.

Ik zie er dus maar vanaf om ooit aan dit programma mee te doen. Ik zoek op andere manieren naar de ervaringen die men in het programma probeert uit te lokken. En die vind ik ook.

Het isolement doorbroken

Ik wissel nogal eens van baan, soms vrijwillig, dan weer door de omstandigheden gedwongen. Toen jaren geleden mijn functie werd opgeheven bij de organisatie waar ik werkte, kreeg ik van mijn werkgever ondersteuning aangeboden bij het vinden van een nieuwe baan. Het outplacementtraject dat ik toen heb doorlopen, heeft mij veel geleerd. Ik heb van het geleerde nog dagelijks profijt.

Het traject was er op gericht om opnieuw bij jezelf na te gaan wat je belangrijk vindt in het leven, en wat je graag zou willen doen, en om dat vervolgens in de praktijk te brengen. Niet alleen door het zoeken en vinden van een baan die daarbij past, maar ook hoe je met je familie en je vrienden wilt omgaan, wat je in je vrije tijd doet etc., kortom hoe je je leven leeft.

Veel mensen die in een dergelijk traject terechtkomen, voelen zich slachtoffer van de omstandigheden. Het ligt natuurlijk nooit aan jezelf dat je je baan verloren hebt, maar het is de schuld van deze of gene onverlaat!

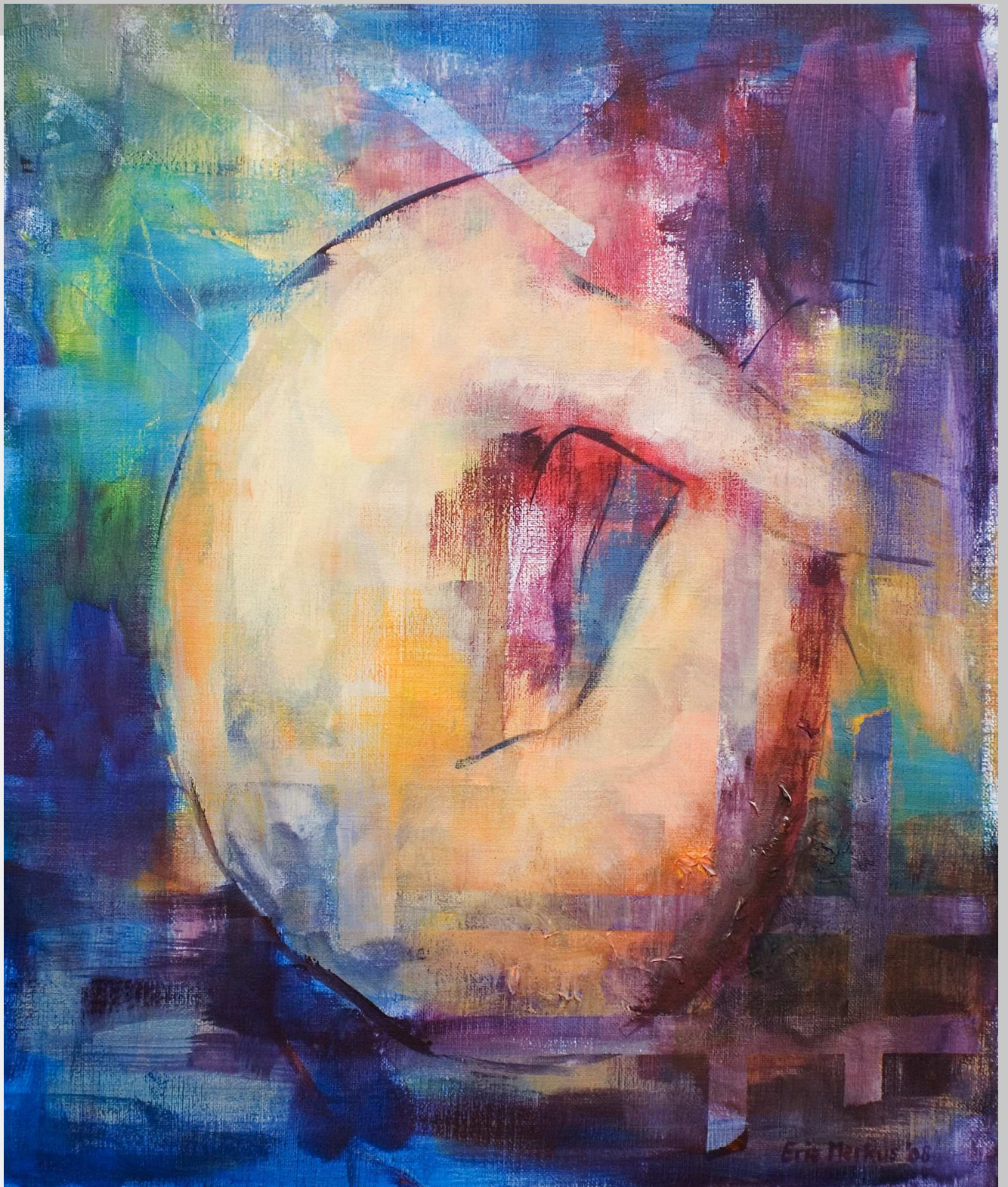
Het is niet goed voor een mens om al te lang in deze slachtofferrol te zitten, hoewel je ook de tijd moet nemen om het "onrecht" dat jou is aangedaan te verwerken en om over je woede heen te komen. Het is zaak om daarna zo snel mogelijk het heft van je leven weer in eigen handen te nemen en om het gevoel te krijgen dat jij bepaalt wat er gebeurt. Het kost enige moeite om die omslag te maken, maar uiteindelijk is het mij gelukt en juist daar pluk ik nog dagelijks de vruchten van. Ik zal het niet meer gauw laten gebeuren dat de omstandigheden met mij op de loop gaan en dat ik lang in een situatie blijf zitten die mij niet zint.

De keerzijde van het in eigen hand nemen van dat heft, is dat je er zelf verantwoordelijk voor bent. Je zult het zelf moeten doen. Natuurlijk kun je in je omgeving allerlei steun organiseren en vinden, maar uiteindelijk sta je zelf aan de lat.

Ik noem die verantwoordelijkheid een keerzijde, omdat het nemen van je verantwoordelijkheid niet alleen maar leuk is. Ook niet alleen maar ellende, begrijp me goed. Ik ervaar dat het hebben van die verantwoordelijkheid voornamelijk goed voor me is. Ik wil zelf "in charge" zijn, het is immers mijn leven, daar heeft niemand anders iets over te zeggen.

Maar, zoals gezegd, het is niet alleen maar leuk. Je staat er uiteindelijk alleen voor, je zult het zelf uit moeten zoeken. Ga er maar aan staan!

Vorige week las ik een citaat van de Duitse wiskundige en filosoof Helmuth Kaiser: "De rijpe volwassenheid brengt een volledig, een fundamenteel, een eeuwig en onoverkomelijk isolement met zich mee". Kaiser werd ook opgeleid als psychoanalyticus. Centraal in zijn therapieën stond de inzet om de patiënt (of zeggen we tegenwoordig "cliënt"?) de verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven weer op zich te laten nemen. Hij voerde dit radicaal door en gaf de patiënt ook de verantwoordelijkheid voor zowel de inhoud als de procedure voor de therapie. Ik kan me voorstellen hoe eenzaam menig patiënt zich moet hebben gevoeld als

Erie Merkus: Jongen aan zee (naar Flandrin) (2008)

hij deze verantwoordelijkheid in zijn schoenen geschoven kreeg!. In de ogen van Kaiser was dit gevoel van eenzaamheid, dit isolement een consequentie van die verantwoordelijkheid en bepalend voor de genezing.

Gezien mijn ervaring met het outplacementtraject dat ik hiervoor beschreef, kan ik hier een heel eind in meegaan. Ik doel hier op het gevoel er uiteindelijk alleen voor te staan.

De radicaliteit van Kaiser gaat mij echter te ver. Voor mij is er, naast verantwoordelijkheid voor je eigen leven, ook nog zoiets als verantwoordelijkheid voor je naaste, zeker als het gaat om mensen die om wat voor reden dan ook niet in staat zijn om de verantwoordelijkheid voor hun leven zelf helemaal waar te maken. Die mensen verdienen onze steun, onze zorg, onze aandacht. Die mensen zouden er dus niet alleen voor hoeven te staan. Die verantwoordelijkheid voor anderen doorbreekt het isolement dat Kaiser als een onvermijdelijk gegeven beschouwt en zorgt voor verbinding tussen mensen.

Het goede gevoel dat je krijgt als jezelf bepaalt hoe je leven verloopt, is veel waard. Maar de wetenschap dat er, als de nood aan de man is, mensen zijn waar je op terug kunt vallen, die je steunen, helpen en voor je zorgen, is minstens even veel waard. En de wetenschap dat je zelf die steun, hulp en zorg kunt bieden, evenzeer.

Bijzondere ervaringen (1)

Mensen die mij een beetje kennen of die mijn blogs een beetje volgen, weten van mijn voorliefde voor het naturisme en weten ook dat ik in mijn kunst blijk geef van een waardering van het naakte bestaan.

Het verblijf op naturistenterreinen levert nogal eens bijzondere ontmoetingen en ervaringen op.

Ontmoetingen en ervaringen die soms meer, soms minder met het naturisme te maken hebben, maar die ik dermate bijzonder vind dat ik er een paar stukjes aan ga wijden.

Vandaag deel 1.

Bent u hier al eens eerder geweest? Het is hier fantastisch!

Onderweg naar de Provence maakten wij voor één nacht een tussenstop op het terrein van een naturistenvereniging vlakbij Vienne, iets onder Lyon.

Het weer was niet best: het was dertien graden en het regende. Vol goede moed en in de verwachting dat het weer wel zou opknappen, zetten wij onze tent op.

Vanwege de belabberde weersomstandigheden was het erg rustig op het terrein.

Na het opzetten van onze tent hadden wij, ondanks de lage temperatuur, wel een douche verdiend. Er bleken in het sanitairgebouw twee soorten douches te zijn: binnen en buiten. De douches buiten boden een machtig uitzicht over een dal waardoor een rivier zijn weg zocht. Door het dal zweefden enkele exemplaren van de rode wouw. Ik maakte hier kennis met deze prachtige roofvogel. Een douche met een dergelijk schouwspel maak je zelden mee.

Later die middag ging ik water halen bij de afwasplek van het terrein. Een oudere man was bezig groenten te wassen. Hij sprak mij aan. Hij trotseerde in zijn blote bast de regen en de kou. Ondanks zijn kledingloze toestand had ik, dankzij zijn opmerkelijke dictie, snel in de gaten dat het om een man van gegoede komaf ging. "Bent u hier al eens eerder geweest", vroeg hij mij. (Het helpt als u zich een zeer geaffecteerde stem inbeeldt die deze zin uitsprak.)

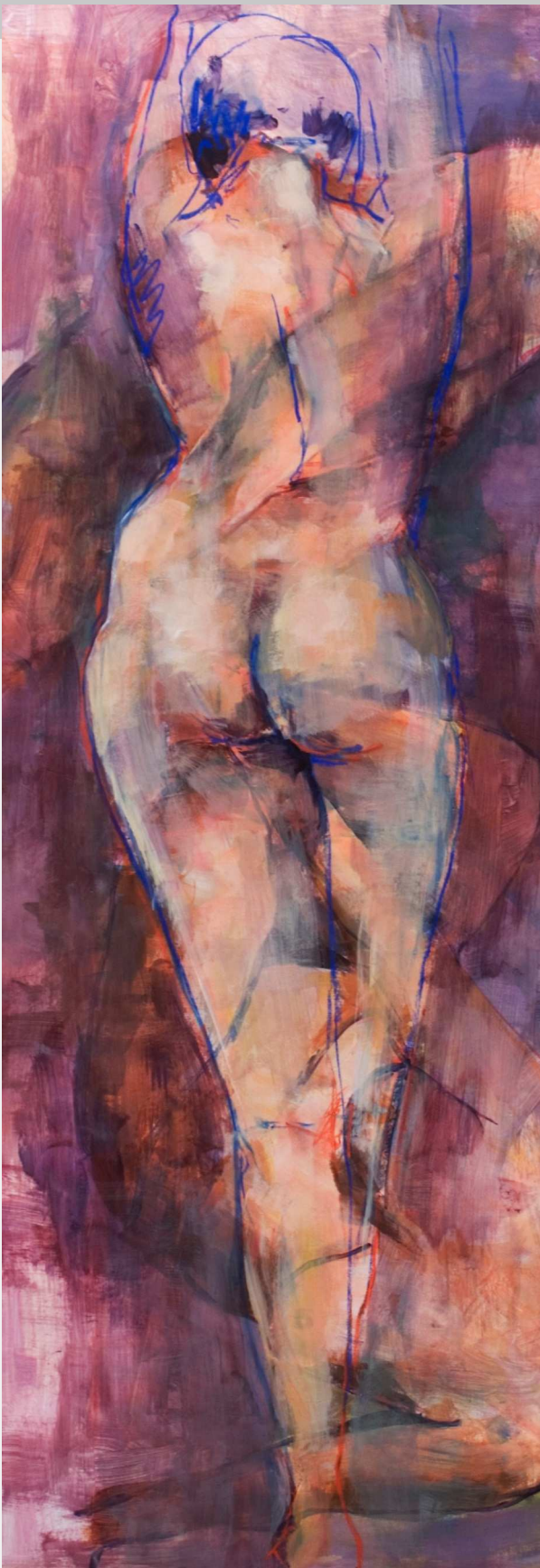
"Nee", antwoordde ik. "Dit is onze eerste keer."

"Het is hier fantastisch", vervolgde hij. "Dit is het paradijs!"

Ik gaf hem gelijk dat het een zeer mooie plek was, maar zei dat ik mij in het paradijs iets beter weer voorstelde. Ik geloof niet dat hij mij niet helemaal begreep. Of misschien was hij het niet met mij eens, en wilde hij ondanks het weer, volop genieten van wat deze mooie plek hem te bieden had.

"Heeft u de veldsla hier weleens geproefd?", vroeg hij mij. "Die is heerlijk! Met een beetje vinaigrette." (Vergeet u zeker niet bij dit laatste woord u de geaffecteerde tongval in te beelden!)

De volgende dag vervolgden wij onze weg. Niet naar de Provence, want daar was het weer niet veel beter. Wij gingen naar het zuidwesten van Frankrijk, de enige streek in Frankrijk waar het wel goed weer was. Wij

streken neer op een terrein in de buurt van Cahors, waar wij vanuit onze tent regelmatig een hop langs konden zien huppen.

Na een paar dagen, het weerbericht een beetje volgend, trokken wij toch richting Provence waar het weer inmiddels behoorlijk was opgeknapt. Wij belandden op een camping in de buurt van Minerve. Ook hier hadden wij vanaf onze plek een prachtig uitzicht over het landschap met veel, niet nader door mij gedetermineerde roofvogels.

De eerste ochtend liep ik richting sanitair en wie zie ik daar? De man van de veldsla!

Ik zei: "Nou, dat is ook toevallig dat we elkaar weer zien!"

Hij keek mij nadenkend aan en zei: "Inderdaad! Was dat niet drie jaar geleden?"

"Nee", zei ik, "Het was vijf dagen geleden, bij Vienne. Weet u nog?"

"Ach, dat is waar ook", zei hij.

"Maar bent u hier al eens eerder geweest?", sprak hij.
"Het is hier fantastisch. Dit is het paradijs!"

Erie Merkus: Magnificent VIII (2014)

Bijzondere ervaringen (2): C'est le bar!

In Normandië, vlakbij Etretat waar Monet de prachtige rotskust heeft geschilderd, vlakbij Fécamp waar een man, zichzelf Alexandre Le Grand noemend, het uit de 13e eeuw daterende recept voor de Bénédictine heeft herondekt, hier ontzettend rijk mee is geworden en een enorm protserig paleis heeft neergezet, ligt het plaatsje Yport. In de bossen bij Yport ligt het terrein "Bois des 40 Acres" van naturistenvereniging Club Soleil de la Porte Océane. Zoals de meeste naturistenverenigingen biedt deze club gastvrijheid aan vakantievierders.

Wij hadden op dit terrein een caravan gehuurd. De verwachting dat deze caravan iets van luxe en comfort zou bieden, werd niet ingelost. Maar daarover niet getreurd. Het terrein was prachtig, de mensen waren aardig en op een wat killere dag konden we er gebruik maken van de sauna.

In het midden van het terrein, in het bos dus, bevond zich een grasveld. In de dagen dat wij er verbleven, begaven wij ons in de loop van de middag, na uitstapjes naar de genoemde plaatsjes, met ons handdoekje naar dat grasveld om er nog wat zonnestrallen mee te pikken. Het was tenslotte een Club Soleil!

Onze buurman, één van de clubleden, woonde in Parijs. Bij goed weer toog hij in het weekend naar Yport om daar van zijn tweede huisje te genieten. Ook hij installeerde zich aan het einde van de middag op het grasveld. Maar niet alleen met zijn handdoekje, maar compleet met tafel, stoel en allerlei lekkers. Hij posteerde zich pontificaal in het midden van het terrein, keek om zich heen of iedereen hem ook gezien had en riep: "C'est le bar!"

Hij trok natuurlijk ook onze aandacht. Toen hij deze aandacht opmerkte, vroeg hij of wij een glaasje wijn wilden. Dat wilden wij wel. Ik haalde glaasjes uit onze caravan en wij begaven ons richting "bar".

De man vertelde ons dat de wijn door zijn broer was gemaakt. "C'est du bon vin! C'est du vin Bourgogne!" En hij schonk onze glaasjes royaal vol. Wij bedankten hem, namen een slokje en keken elkaar veelbetekenend aan. Wij wisten niet hoe snel we weer bij onze handdoekjes moesten komen. Daar aangekomen zorgden wij ervoor dat hij onze glaasjes niet kon zien. Wij gooiden het vocht dat hij wijn noemde, hopelijk uit zijn zicht, in de struiken. We hadden nog nooit zoiets vies geproefd. Je komt af en toe wijnen tegen die je niet zo lekker vindt, maar dit was ronduit smerig, niet te drinken.

Na verloop van tijd vroeg hij of wij nog een glaasje wilden. Dat hebben we beleefd doch resoluut afgeslagen.

De man was wel de aardigheid zelve.

Bijzondere ervaringen (3): Château de la Rivière

We zijn, alweer in Normandië, onderweg naar Château de la Rivière. In Frankrijk noemen ze iets al gauw “château”, dus we weten eigenlijk niet goed waar we naartoe onderweg zijn. We laten ons verrassen. Op zoek naar kleine bordjes met meestal aanwijzingen en afkortingen die niet op het eerste gezicht duidelijk zijn voor mensen die niet zo goed thuis zijn in de wereld van de naturisterterreinen. De terreinen liggen nogal eens verborgen.

De weg wordt smaller, onverhard, dus we weten dat we in de buurt komen.

Plotseling staan we voor een poort in een lange muur. Naast de poort is een bel. Ik bel aan. Na enige tijd opent de poort zich automatisch. Na de poort is een soort van sluis, waar ik de auto in kan rijden. Nadat ik mij met auto en al in de sluis bevind, sluit de poort zich achter mij. Daarna opent de poort vóór mij zich. Ik loop door de poort en zie een soort van lege vierkante vlakke voor me die aan vier zijden ommuurd is. Op elke hoek bevinden zich restanten van torens van wat ooit een kasteel geweest is. Ik zie aan de zijkanten een stuk of drie tenten of caravans. In het midden van de vlakke zit een man op een stoel. Ik loop naar de man toe. De man staat op en loopt op mij af. Naderbij gekomen ontwaar ik een sterke alcoholgeur. Het is ongeveer 12 uur in de middag.

Ik vraag aan de man of hij een plek voor ons heeft waar we een paar dagen mogen kamperen. “Mais bien-sûr!”,

zegt de man. We lopen naar iets van een kantoortje in het restant van één van de torens, voor de nodige formaliteiten. Vervolgens mogen we onze tent opzetten waar we willen.

Het is ontzettend rustig op het terrein. Het is prachtig weer. Voor één van de tenten zit een man met een aanzienlijke stapel boeken voor zich. Bij een andere tent zit een man met naast zich een joekel van een Mechelse herder. Een erg lief beest, zo blijkt later.

De man met de boeken vertelt ons dat hij aan het begin van zijn vakantie altijd hiernaartoe komt om tot rust te komen. De man met de herder vertelt ons dat hij hier graag naartoe komt omdat hij hier welkom is met zijn hond. Dat is niet overal het geval.

Wij zetten onze tent op. Daarna verkennen wij het terrein. In één van de torens zijn provisorisch douches en wasbakken gemaakt. In een hoek van het terrein is een zwembad. Er staat geen water in het zwembad. Op de bodem liggen een paar dode muizen.

Af en toe vliegt er een ooievaar over het terrein. Het blijkt dat hij vlak naast het château een nest heeft. In het kantoortje ligt enige informatie over het terrein en de omgeving. Het château dateert uit de dertiende eeuw. Het bevindt zich op steenworp afstand van de Normandische invasiestranden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het kasteel nog heel. De Duitsers

gebruikten het ondermeer als opslagplaats voor munitie.
Na de invasie is het door de geallieerden
platgebombardeerd.

Het château dient inmiddels niet meer als
naturistenterrein. Geen idee of de betreffende
vereniging inmiddels elders een terrein heeft.
Wij genieten van de rust maar zijn ook verbaasd over
de geschiedenis van het kasteel en de sfeer die er
heerst. De lezende man, de man met hond, de
overvliegende ooievaar, de dode muizen in het lege
zwembad, en de "beheerder" die op zijn stoel midden
op het terrein zit. Het enige wat hij doet is twee keer per
dag zijn stoel omdraaien en andersom gaan zitten.
Verder gebeurt er niets.

Bijzondere ervaringen (4): Vin ploupe, des gâteaux de Chambord et du sangria

Plaats van handeling is het kleine maar fraaie terrein van naturalistenvereniging Club Soleil de Loir et Cher, net buiten Blois. Aan de randen van het terrein staan caravans, de vaste verblijfplaatsen van de leden van deze vereniging. De caravans zijn met name in het weekend bewoond.

In het midden van het terrein, een grasveld met bomen, hebben wij al regelmatig delen van onze kampeervakanties in Frankrijk doorgebracht. En met ons met name andere Nederlanders. Het lijkt een tweedeling: Franse leden en Nederlandse vakantiegangers. Maar de leden doen er alles aan om de vakantievierders bij het verenigingsleven en de gezamenlijke activiteiten te betrekken. Men verstaat de kunst om een warme sfeer te creëren waar de relatieve buitenstaander zich welkom voelt. De gezamenlijke activiteiten bestaan met name uit boulen, eten en drinken. Joie de vivre! Daar zijn ze hier goed in.

14 Juli (of Quatorze Juillet, zoals de Fransen zeggen) nadert. De nationale feestdag. Overal op het terrein, bij de afwasplek, bij de douches, bij de boulebaan, in het clubgebouw hangen aankondigingen van een dansavond in het clubgebouw. Aanvang 20.30 uur. Diverse leden vragen ons in de aanloop naar deze dag met enige regelmaat of wij ook van de partij zullen zijn. De kneuterigheid van dit soort bijeenkomsten kennende, is onze reactie steeds wat aarzelend. Achteraf gezien niet helemaal een passende reactie op hun gastvrijheid.

Op de avond zelf komt tegen acht uur een man naar onze tent. Wij hebben net de maaltijd genuttigd. De man, één van de oudste leden die wij er elk jaar dat wij het terrein bezoeken hebben ontmoet, vraagt ons of wij die avond ook komen dansen. Hij prijst de avond met verve aan. Ze hebben “vin ploupe” (hij maakt het gebaar van het openen van een fles bubbels, inclusief wegschietende kurk) en “des gâteaux de Chambord”. Het duurt enige tijd voordat we dat laatste verstaan en begrijpen, maar het vooruitzicht op “vin ploupe” haalt ons definitief over de streep.

Een half uur later schalt de dansmuziek uit het clubgebouw. Wij begeven ons naar het feestgedruis en worden onthaald met een glaasje “Crémant de Loire”, een heerlijke bubbel. Het glas heeft gedurende de rest van de avond geen kans om op te drogen. Het wordt regelmatig bijgevuld.

Men is niet alleen royaal met de bubbels, maar ook met de aangekondigde gâteaux. Het blijkt een regionale lekkernij die vooral rond het beroemde kasteel van Chambord, dat zich niet zo ver van het terrein bevindt, aan toeristen wordt gesleten. Het blijken relatief eenvoudige, maar wel lekkere zandkoekjes te zijn. Menige doos van deze koekjes gaat deze avond leeg. Wat betreft het dansen zetten we ons beste beentje voor. Op een onbewaakt ogenblik blijk ik mijzelf aan het hoofd van een heuse polonaise te bevinden. Een gedenkwaardige avond.

Een aantal jaren daarvoor zijn wij bezig met datgene waar wij op vakantie heel goed in zijn: alles heel langzaamaan doen. Tegen de tijd dat wij onze hoofden buiten de tent steken, zijn de Fransen al druk bezig met de voorbereidingen van de zondagse lunch, het wekelijkse hoogtepunt op het terrein. Een lange tafel wordt op het terras van het clubgebouw gezet. De tafel wordt mooi gedekt (vrouwenwerk!) en op de barbecue worden enorme hoeveelheden vlees geroosterd (mannenwerk!).

Het terrein heeft een mooi zwembad. De bloemperken rond het zwembad zijn minutieus onderhouden. Een

genot om hier een baantje te zwemmen. (Even een uitstapje voor de niet-naturistische vrienden. Hebt u al eens zonder zwembroek of badpak gezwommen? Zo nee, doe dat eens. Daarna wilt u nooit meer mét.)

Tegen de tijd dat de lunch van de Fransen op het punt van beginnen staat, zitten wij op de rand van het zwembad. Ons vaste ochtendritme: laat opstaan, een baantje zwemmen, lekker zitten op de rand van het zwembad, douchen en daarna pas ontbijten.

De afstand van het clubgebouw tot het zwembad is ca. 50 meter. Wij hebben zicht op het clubgebouw. Een man loopt van het clubgebouw naar het zwembad. Als hij dichterbij komt, zien we dat hij twee glaasjes in de hand heeft. Bij het zwembad aangekomen, zet hij de glaasjes op de grond om het hek open te maken. Franse regels schrijven voor dat een zwembad altijd omheind moet zijn met een hek. Hij pakt de glaasjes weer op en loopt naar ons toe. Hij overhandigt de glaasjes aan ons en zegt: "Du sangria!" Wat een manier om de dag te beginnen!

Bijzondere ervaringen (5): Alleen in een jacuzzi in een boerenschuur

Zondagmiddag, 4 uur. Het is prachtig weer, de zon schijnt uitbundig, het is ongeveer 28 graden. We zijn onderweg naar het terrein van een naturistenvereniging tussen Albi en Gaillac. We zijn er nog nooit geweest. We rijden het terrein op, parkeren onze auto en lopen richting een paar mensen die we een eindje verderop bij een soort van boerenschuur zien. We vragen of we er een paar dagen mogen kamperen. We worden hartelijk welkom geheten.

In de schuur, die aan een zijkant open is, staat een koelkast. De koelkast blijkt voor gasten. Eén van de eerste dingen die we te horen krijgen, is dat we gebruik mogen maken van de koelkast. Dit opent perspectieven op een koud biertje, of een heerlijk koele witte wijn of rosé.

Eén van de aanwezige mannen steekt de stekker van de koelkast in het stopcontact. De koelkast stond dus niet aan. We krijgen zo langzamerhand door dat wij de enige gasten zijn.

Yves, die kennelijk belast is met het gastheerschap die middag, leidt ons rond over het terrein en wijst ons een aantal plekken waar we onze tent kunnen opzetten. De meeste plekken zijn wat aan de kleine kant voor onze ruim bemeten tent. We mogen ook op een wat grotere plek staan, maar Yves zegt ons dat die plek ook gebruikt wordt voor eventuele campers. Maar, zegt hij, ik denk niet dat er nog iemand komt.

Na verloop van tijd vraagt Yves of we ons realiseren dat we de komende nacht helemaal alleen op het terrein zijn. De aanwezige leden van de club gaan immers

allemaal aan het begin van de avond naar huis. Nee, dat hadden we ons niet gerealiseerd. Bijzonder! We overleggen met hem over het aantal nachten dat we willen blijven. Drie, vier, of vijf, dat weten we meestal niet zo goed van te voren.

Yves vraagt aan een aantal aanwezige leden of zij komende week nog aanwezig zullen zijn. Ze antwoorden allemaal van niet. Dus de verwachting is dat we ons hele verblijf alleen zullen zijn. Daarop rijst de vraag hoe we dat zullen doen met betalen, als we nog niet zeker weten hoe lang we willen blijven.

De schuur kent een afgesloten gedeelte dat alleen voor leden toegankelijk is. Yves vraagt of wij een envelop bij ons hebben. Nee dus, enveloppen behoren niet tot onze standaard kampeeruitrusting. Zijn idee is dat wij het aantal nachten dat we er verblijven vermenigvuldigen met het bedrag dat wij per nacht verschuldigd zijn, en dat we het uit die rekensom voortvloeiende bedrag in een envelop stoppen en onder de deur van het afgesloten gedeelte door schuiven. Hij heeft wel een envelop voor ons. Een aardige vrouw, die zich ook bij de schuur bevindt, neemt het zekere voor het onzekere en test of de envelop wel onder de deur door kan. We concluderen dat er een dermate dik pak bankbiljetten onder de deur door kan, dat we gemakkelijk drie maanden kunnen blijven.

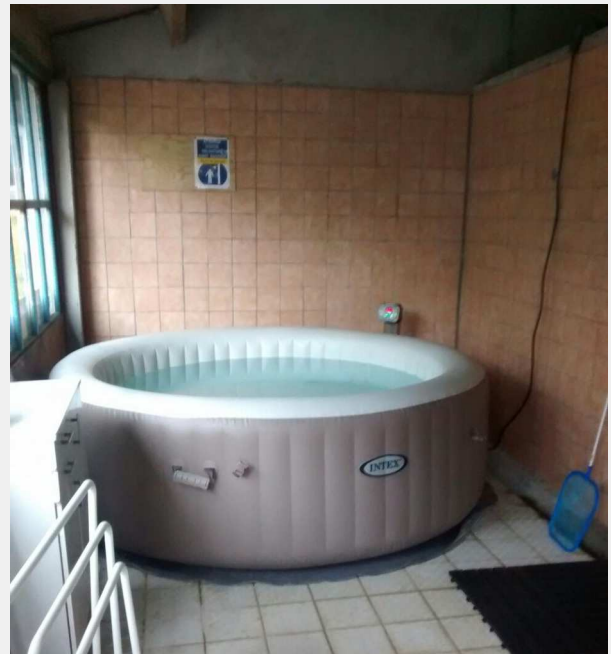
Rond zeven uur zijn we alleen. Het is er rustig, en dat is nog zacht uitgedrukt. Een heerlijke avond volgt. Tegen bedtijd begeven wij ons met een zaklamp naar de wasgelegenheid om onze tanden te poetsen. Twee

enorme padden schrikken zich een ongeluk. Zij hadden, uiteraard, niet op onze aanwezigheid gerekend.

Yves heeft ons verteld dat ze een probleem met het zwembad hebben. Dit is helaas niet bruikbaar. Ter compensatie hebben ze een opblaasbare jacuzzi aangeschaft. Dit gevaarte hebben ze in de doucheruimte, in de schuur naast de al vermelde schuur, geplaatst. Hij heeft ons gewezen waar de aan- en uitknop zit. De aanwezigheid van de jacuzzi, in de schuur, op het lege terrein waar wij, naast vogels, padden, kikkers, hagedissen en insecten, de enige levende wezens zijn, maakt de sfeer nog maar bijzonderder en ook wel een tikje bizar.

Wij hebben wel dankbaar gebruik gemaakt van de jacuzzi.

Na drie fantastische dagen en nachten besluiten wij om de bewoonde wereld maar weer eens op te zoeken. Het geld past gemakkelijk onder de deur door.

Perfecte harmonie tussen hoofd en hart

Ik zal een jaar of zeven zijn geweest. Ik was met mijn ouders en mijn broer op vakantie in Oostenrijk. Op een ochtend zat ik met ons draagbare radio'tje op het balkon van onze pensionkamer. Mijn ouders constateerden dat ik in een soort van trance was geraakt door de muziek die ik hoorde. Het was klassieke muziek, geen muziek die bij ons thuis doorgaans te horen was. De enige klassieke muziek die ik me van vroeger bij mijn ouders kan herinneren is operettemuziek en de ouverture van De Barbier van Sevilla van Rossini. Veel verder kwamen we niet. Ik weet niet meer zeker welke muziek mij zo in zijn ban had gekregen. Maar het zou zo maar eens een deel uit één van de cellosuites van Bach kunnen zijn geweest. Mijn fascinatie en bewondering voor Bach is pas later ontstaan, dus het kan zijn dat mijn latere muzikale voorkeur mijn herinnering aan dat moment in Oostenrijk heeft gekleurd.

Vandaag begint in Utrecht het jaarlijkse Festival Oude Muziek. De organisatie had mij geen groter plezier kunnen doen dan door in het openingsweekend twee prachtige concerten met muziek van Bach te programmeren. Tijdens het openingsconcert vanavond staat het kersverse barokorgel in de grote zaal van TivoliVredenburg centraal. Hoe kan je een barokorgel nou beter inwijden dan met muziek van Bach? Het wordt vast prachtig!

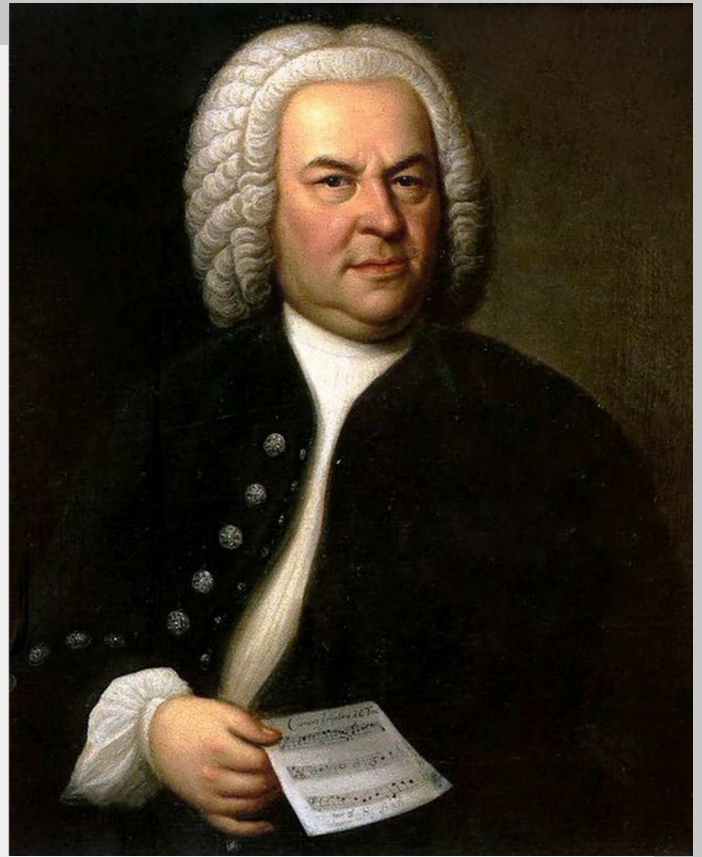
En zondag een uitvoering van Bachs Hohe Messe door het onvolprezen ensemble Vox Luminis onder leiding van Lionel Meunier. Hoeveel mooier wil je het hebben.

Ik maakte pas echt kennis met de muziek van Bach in mijn tienerjaren, toen ik elke zondagochtend op mijn kamertje luisterde naar één van de cantates van Bach die, ik meen nu nog steeds, op Radio 4, toen nog Hilversum 4, werden uitgezonden. Deze muziek raakte mij vanaf het begin diep.

In de jaren daarna ontdekte ik meer kanten van Bachs oeuvre en raakte ik gefascineerd door de meesterlijke combinatie van de wiskundige precisie waarmee de muziek gecomponeerd is en de uitwerking die die muziek heeft op je gemoed. Bachs muziek gaat rechtstreeks mijn hart binnen. Een betere synthese van ratio en gevoel, van hoofd en hart, is voor mij niet voorstelbaar.

“Over smaak valt niet te twisten”, is een gevleugelde uitdrukking. Ik weet niet of de waardering van de muziek van Bach met smaak te maken heeft. Sommige zaken ontstijgen de smaak. Dat geldt mijns inziens niet alleen voor de muziek van Bach maar bijvoorbeeld ook voor de schilderijen van Rembrandt, nog zo'n kunstenaar die ik mateloos bewonder.

Over Bach gaat het verhaal dat hij op zekere de dag te voet en per postkoets op weg ging van zijn toenmalige woonplaats Celle naar Hamburg om daar de Deense componist en organist Dietrich Buxtehude te horen spelen. Buxtehude was destijds een beroemdheid.

Gelukkig is er de laatste jaren een Buxtehude-revival aan de gang, waardoor deze grootheid de aandacht en waardering krijgt die hij verdient.

Maar Bach was destijds op de hoogte van het genie van Buxtehude en kreeg van zijn baas verlof om Buxtehude te gaan horen.

Bach was een gepassioneerde man. Er zijn verhalen bekend over de niet malse wijzen waarop hij de koorknappen de les las, als zich tijdens repetities zaken voordeden die hem niet zinden. Maar ook zijn liefde voor zijn echtgenotes (ja, hij had er meerdere, na elkaar, dat wel) en zijn vele kinderen mogen bekend verondersteld worden.

Zijn passie voor muziek was sterker dan zijn gehoorzaamheid aan zijn baas. Dat zorgde ervoor dat hij veel langer in Hamburg bleef dan waarvoor zijn werkgever hem toestemming voor had gegeven.

Passie, een perfect evenwicht tussen hoofd en hart, muziek die recht mijn hart in gaat. Mijn weekend kan niet meer stuk.

Gedeeld verleden

Ik heb onlangs afscheid moeten nemen van mijn zeer dierbare vriendin Elly. In een periode van krap vijf weken werd een zeer agressieve vorm van kanker haar fataal. In de spaarzame momenten dat we elkaar in die periode gezien hebben, keek zij terug op een goed leven. We hebben dierbare herinneringen met elkaar gedeeld en hebben naar elkaar uitgesproken wat we voor elkaar hebben betekend. Bizar om dit soort gesprekken te voeren met iemand van mijn leeftijd, die nog volop in het leven stond, die nooit ziek was, en die volgens mij kort daarvoor er nog geen moment bij stil had gestaan dat haar leven binnenkort zou kunnen eindigen. Een absurde situatie, voor haarzelf, maar ook voor degenen die haar lief waren.

We hebben haar afgelopen zaterdag een mooi afscheid bezorgd.

Ik kende Elly vanaf het begin van mijn studie. 37 jaar geleden begon zij aan haar studie Andragologie, ik aan mijn studie Pedagogiek. De programma's van deze studies vertoonden in de eerste jaren een grote overlap. We waren vanaf dag één bevriend en dat is nooit meer anders geworden.

Zij was één van de twee studiegenoten waarmee ik nog contact had. Via haar hoorde ik wel af en toe verhalen over andere studiegenoten die zij wel nog zag. Twee van hen zag ik met tussenposen van af en toe een paar jaar, op verjaardagen van Elly.

Op haar afscheid doken meer studiegenoten op.

Mensen met wie ook ik tijdens mijn studie goed bevriend was. Ik had hen dertig jaar niet gezien. Het was een bijzonder weerzien, omdat we een

gemeenschappelijk verleden delen, een verleden waarin Elly een belangrijke rol had gespeeld.

Dit verleden zat natuurlijk, sinds bekend was dat Elly niet meer lang te leven had, prominent in mijn hoofd. In dit verleden was onze vriendschap immers ontstaan.

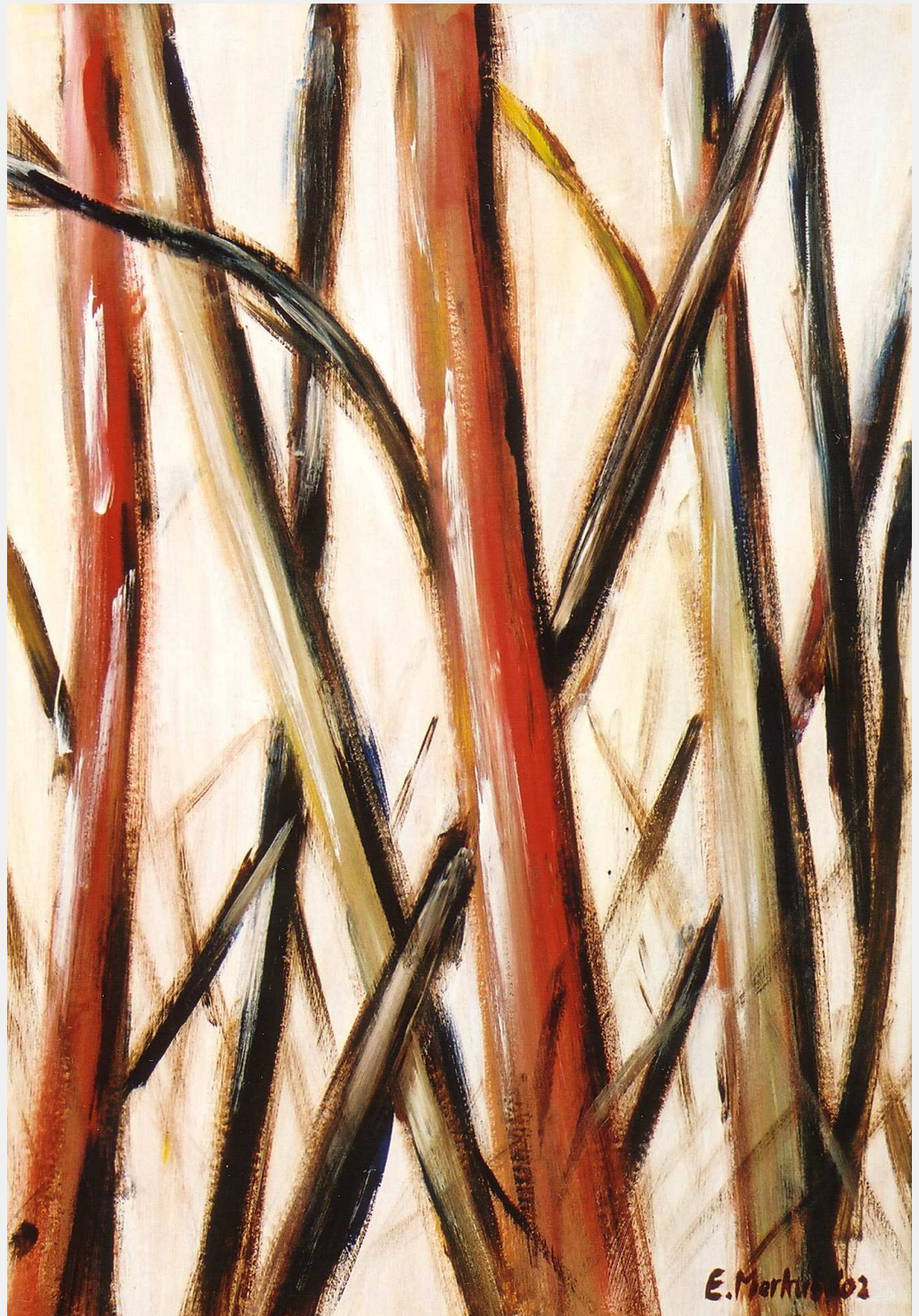
Het is verbazingwekkend hoe snel andere mensen die dit verleden met Elly en mij deelden weer zo vertrouwd waren en hoe fijn het was om hen weer te zien. Ook het contact met de twee die ik wel nog af en toe gezien had, kreeg zaterdag een extra dimensie.

Het duurde niet lang of er ontstonden ideeën om elkaar binnenkort weer te ontmoeten. Het zou een cynische gedachte zijn dat Elly dood heeft moeten gaan om deze vriendschappen te doen herleven. Een dergelijke gedachte is niet aan mij besteed. De dood heeft geen bedoeling.

Maar het is frappant dat op het moment dat ik afscheid nam van Elly, op het moment dat haar leven eindigt, maar tegelijkertijd doorgaat in de herinnering en in de harten van velen, mijn leven ook een nieuwe impuls krijgt. Mijn leven dat door mijn vriendschap met haar zo verrijkt is, mijn vriendschap die verbonden is aan die studiegenoten die ik zo lang niet gezien had, mijn vriendschap met die studiegenoten die hopelijk een nieuw begin krijgt.

Het leven houdt niet op met de dood. Elly leeft verder in de herinnering en in de harten van zovelen die haar gekend hebben. Elly is een blijvende inspiratiebron. Ze blijft altijd bij me en verrijkt mijn leven nog steeds. Een deel van die verrijking was de hernieuwde ontmoeting met diegenen waarmee ik een verleden deel.

Ik ga haar enorm missen.

Erie Merkus: Bomen II (2002)

Nicht schlafen

Stadsschouwburg Utrecht: tegen een decor van dode paarden vechten negen dansers elkaar de tent uit. Muziek van Mahler klinkt als voorbode van een eeuw waarin grote wereldoorlogen worden uitgevochten. De dansers scheuren elkaar de kleren van het lijf. Ze staan tegenover elkaar maar zoeken ook steun bij elkaar in een tijd waarin niets meer vanzelfsprekend is en niets zeker is. Ongelofelijke krachten komen vrij en hebben zowel een positieve als negatieve uitwerking. Het is even prachtig als onthutsend.

Ik beleef mijn zoveelste slapeloze nacht. Sinds een aantal jaren ben ik een slechte slaper. De laatste maanden ging het redelijk, maar vanaf Elly's overlijden is het weer goed mis.

Nicht schlafen.

Het cliché zegt dat je van een dergelijke gebeurtenis leert dat niets vanzelfsprekend is en niets zeker is en dat je volop moet profiteren van wat er goed gaat in je leven, maar volgens mij wist ik dat al. Daar had Elly niet voor dood hoeven gaan.

Haar uitvaart was even prachtig als onthutsend. Mensen staan dicht bij elkaar en zoeken steun bij elkaar. Er komen krachten vrij.

Nicht schlafen.

Uit mijn speakers klinkt zacht de Mondscheinsonate. De volle maan van eergisteren zal er ook wel iets mee te maken hebben.

Perfect imperfections

“Als je een schilderij maakt, dan maak je eerst de compositie, dan de vorm en daarna de kleur. En als je schilderij af is, dan geeft je je schilderij een titel. Want als je je schilderij geen titel geeft, wil dat zeggen dat je niets te vertellen hebt.” Een gevleugelde uitspraak van één van mijn schilderdocenten van jaren geleden. Hij kwam oorspronkelijk uit Frankrijk en debiteerde dit soort wijsheden met een onvervalst Allo-allo-accent. Probeer u zich dat eens voor te stellen! Kostelijk!

Een andere uitspraak van hem: “Het verschil tussen een kunstenaar en een amateur: een kunstenaar doet wat hij kan, een amateur doet wat hij niet kan.”

Geweldige uitspraak, maar ik ben het dit keer niet met hem eens. Misschien komt dat omdat ik een amateur ben. Mooi woord trouwens: amateur. Het betekent eigenlijk liefhebber.

Elk schilderij is een worsteling. Aan het begin en gedurende het maakproces kom ik regelmatig op punten waarop ik verzucht “Ik kan het niet” of “Hoe moet ik nu weer verder?”. Het is een soort masochisme: niemand dwingt me om te schilderen, maar het proces heeft af en toe echt kenmerken van zelfkastijding.

Ik schilder nu al jaren mensen, en toch blijft het steeds een hele opgave om mensen goed op het papier of op het doek te krijgen. Maar die opgave is een deel van de lol. Als elk schilderij mij geen enkele moeite zou kosten, dan zou de lol er snel af zijn, dan heeft het het gevaar in zich om in een trucje te ontaarden.

Carel Willink: Rustende Venus

Afgelopen weken heb ik gewerkt aan een schilderij dat ik inmiddels “Een goed gesprek” heb gedoopt. Collega-schilders op mijn schildersvereniging wezen mij genadeloos op de anatomische onvolkomenheden in dit werk. En ik ben het met hen eens. Er klopt veel niet aan dit schilderij, tenminste als je doel is om een perfect anatomisch schilderij neer te zetten. Dat was bij dit schilderij zeker één van de doelen, maar niet het enige. Dit doel heb ik niet gehaald, bij dit schilderij is het niet gelukt. Ik ben dus weer een amateur gebleken.

Een ander doel heb ik wel gehaald: anderen merkten op dat het schilderij een verbondenheid tussen de twee figuren uitdrukt. Ze zijn betrokken op elkaar. Fijn dat anderen dit opmerkten. Ik heb het schilderij daarna pas “Een goed gesprek” genoemd. Eén van de zaken die ik

Erie Merkus: Een goed gesprek (2017)

wilde uitdrukken was dus kennelijk al duidelijk voordat ik het schilderij een titel had gegeven. Of daaruit blijkt dat ik niets te vertellen heb, mag u zelf bepalen.

Maar nog even over die anatomische perfectie. Hoewel ik die wel nastreefde, ben ik niet heel erg rouwig om het feit dat dit niet gelukt is. Want wat is er saaier dan op een perfecte manier perfecte mensen uit te beelden, als die al bestaan. Niemand is perfect, en dat is maar goed ook. De mens verschijnt in vele gedaanten, niemand is hetzelfde. Die diversiteit, en het mooie van die diversiteit wil ik ook uitdrukken: iedereen is goed zoals hij/zij is, of hij/zij nu wel of niet aan het schoonheidsideaal voldoet of niet. Een zin uit het nogal

sentimentele liefdeslied "All of me" van John Legend schiet mij te binnen "Love your curves and all your edges, all your perfect imperfections".

Afgelopen vrijdag bezocht ik Museum More in kasteel Ruurlo. Hier hangt een aanzienlijk deel van het oeuvre van Carel Willink. De schilderijen, maar ook het kasteel en zijn omgeving zijn prachtig! Een bezoek meer dan waard!

Ik zag het schilderij "Rustende Venus". Een naakte Venus ligt nogal ongemakkelijk in een vervreemdend landschap. Willinks eerste vrouw Wilma heeft voor dit schilderij geposeerd. Ik vond het verbazingwekkend dat een schilder als Willink haar zo "onbeholpen" heeft afgebeeld. Kennelijk was het voor Willink ook geen vanzelfsprekendheid om een anatomisch kloppend schilderij te maken. Ik weet niet of hij dat erg vond. Gezien het bovenstaande vond ik het in ieder geval niet meer erg.

"Be careful: It's like viagra!"

Tijdens een rondreis door Noord-Portugal deden wij een klooster aan: het Convento de Nossa Senhora de Balsemão. In dit klooster kon je overnachten en mee-eten: eten wat de pot schaft, dat dan weer wel. De weg naar het klooster liep steil bergop en was zeer bochtig. In elke bocht stond een klein kapelletje met een statie van de kruisweg. Wij bevonden ons op zeer katholieke bodem!

Bovenop de berg aangekomen zagen wij het klooster, nog niet al te oud, maar toch de sfeer van vroeger tijden ademend. Op de parkeerplaats stonden drie auto's. Er heerste een serene rust die uitnodigde tot bezinning.

We ontwaarden een deur waarvan wij vermoedden dat deze toegang tot het klooster verschaft. Achter de deur bevond zich een ruimte die onder meer dienst deed als receptie. Achter de balie zat een jonge vrouw die ons welkom heette. Uiteraard konden wij er overnachten. En zij vroeg direct of wij 's avonds wilden mee-eten. Wij hadden deze vraag aan zien komen. Portugal is nou niet bepaald een land waar je als rechtgeaarde vegetariër goed aan je trekken komt, dus hadden wij ons voorgenomen om deze vraag vriendelijk af te slaan. Wij hadden enige mondvoorraad meegenomen om de dag en nacht in het klooster niet al te hongerig door te komen.

De dame begeleidde ons naar onze kamer en wees ons en passant op de eetzaal, de tv-kamer, de ontbijtruimte etc. Zo kregen wij al een eerste indruk van het klooster. Onze kamer was sober zoals een kamer in een klooster hoort te zijn, met aan de muur een kruis en op het nachtkastje een Bijbel.

Nadat we ons geïnstalleerd hadden, leek het ons een goed moment om het klooster verder te gaan bekijken. De binnentuin, maar vooral de buitenkant, met prachtige tuinen en een magnifiek uitzicht over het landschap was zeer de moeite waard.

Wij werden op onze wandeling rond het klooster kennelijk gespot door een bewoner van het klooster. Een man die zich voorstelde als Ruiz knoopte een praatje met ons aan. Een alleraardigste man. Met de woorden "Ik zie jullie later wel weer" vervolgde hij na een tijdje zijn weg en wij de onze.

Met een zelf meegebracht biertje (het was warm en dorstig weer) streken wij neer op een bankje, aangenaam verrast over waar we nu weer terecht waren gekomen. Twee in rap tempo voorbijlopende monniken groetten ons vriendelijk.

Na het korte maar leuke gesprek met Ruiz hadden wij spijt van onze beslissing om niet mee te eten in het klooster. Een ontmoeting met de andere kloosterlingen leek ons toch wel boeiend. We besloten om terug naar de receptie te gaan met de wellicht onmogelijke vraag of een vegetarische maaltijd niet teveel gevraagd was. Ruiz bleek inmiddels plaats te hebben genomen achter de balie en verzekerde ons dat een vegetarische maaltijd zeker mogelijk was. We spraken een tijd af waarop er gegeten kon worden en begaven ons weer richting onze kamer.

Na enige tijd ging de telefoon op de kamer. Verbaasd nam ik op, mij afvragend wie er aan de andere kant van de lijn kon zijn. Niemand wist immers dat wij hier waren. Ruiz meldde zich met de mededeling dat er in de

koelkast zalm was aangetroffen en met de vraag of we die wilde eten. Ik antwoordde dat wij liever ook geen vis aten. (Het valt de laatste jaren op dat het eten van vis steeds vaker ook tot de vegetarische leefwijze wordt gerekend. Een vreemde opvatting, maar dat terzijde). Ruiz verklaarde dat dat geen enkel probleem was, en dat ze met liefde een dierloze maaltijd konden bereiden.

Tegen het afgesproken tijdstip begaven wij ons richting eetzaal. We konden met enige moeite de weg reconstrueren die de dame van de receptie ons gewezen had. De eetzaal was een grote ruimte met veel lange tafels. De zaal was leeg. Geen monnik te zien! Wij vroegen ons af of we wel goed waren. We gingen op zoek naar een aanspreekpunt buiten de eetzaal. Uiteraard had Ruiz ons snel gespot en wees ons naar onze tafel in de eetzaal die wij net hadden verlaten. Onze tafel was de enige tafel die gedekt was. Wij bleken de enige gasten. De monniken aten in een andere ruimte. Verbaasd, enigszins teleurgesteld maar deemoedig schikten wij ons in ons lot en namen plaats aan de tafel. Wij werden door Ruiz en een in alle haast opgetrommelde keukenhulp met alle égards bediend. Eerst een heerlijk soepje, daarna een enorme ovenschaal met allerlei groente onder een laag bladerdeeg. Hier had gemakkelijk een hele kloosterorde van kunnen eten, maar dit was voor ons alleen! Wij kregen het bij lange na niet op. Het toetje bestond uit vers fruit uit eigen tuin.

Na de maaltijd wees Ruiz ons op een tafel in de hoek waarop een indrukwekkende collectie zelfgemaakte likeuren was uitgesteld. We konden zoveel nemen als we wilden. Hij gaf ons een kleine uitleg bij de diverse soorten. Voor één van de likeuren waarschuwde hij mij in het bijzonder. Hij was gemaakt van cactus. Ruiz zei met een ondeugende twinkeling in zijn ogen: "Be careful: It's like Viagra!" Verbazing maakt zich weer van ons meester. Dit hadden we niet verwacht uit de mond van een monnik.

Ik kon ondanks de waarschuwing de verleiding niet weerstaan en heb een kleine hoeveelheid van de gevaarlijke vloeistof genuttigd. Enig effect in de lagere regionen van mijn lichaam heb ik echter niet gemerkt.

Na de proeverij vroeg Ruiz ons of hij ons nog iets van het klooster mocht laten zien. Hij toonde ons de "schatkamer": een ruimte waarin een bonte verzameling voorwerpen uit de geschiedenis van het klooster werden tentoongesteld. Ook liet hij ons stiekem een blik werpen in de gebedsruimte die eigenlijk alleen toegankelijk was voor de monniken.

Uit het gesprek dat wij al wandelend met hem voerden, bleek dat hij helemaal geen monnik was. Hij woonde eigenlijk in Porto, had een vrouw en kinderen, maar bracht als een soort van vrijwilliger een groot gedeelte van het jaar in het klooster door. Dat verklaarde wellicht zijn schalkse opmerking over het cactusdrankje!

Na een heerlijke nachtrust nuttigden wij een prima ontbijt, met wederom overvloedig fruit, in de ontbijtruimte. Er zat nog één andere gast: een man uit Griekenland die een soort vaste gast in het klooster was.

Wij rekenden af, hebben Ruiz niet meer gezien om afscheid te nemen, en begaven ons op weg naar onze volgende bestemming, ons verwonderend over de bijzondere plek die wij zojuist hadden verlaten.

Kees

Afgelopen week schilderde ik een portret van Kees. Kees heeft wat je noemt een nogal karakteristiek hoofd: zijn behoorlijk lange neus maakt vanaf de wortel tot de punt een soort zigzaggende beweging naar beneden, zijn ogen lijken diep verstopt in hun kassen.

Bij het schilderen van portretten is het goed om enige vuistregels wat betreft de verhoudingen in acht te nemen: de ogen liggen in het midden tussen kruin en kin, een hoofd is vijf ogen breed, de afstand tussen de ogen is gelijk aan de breedte van een oog, enz. Hoofden onderscheiden zich van elkaar in de mate waarin ze afwijken van deze standaardmaten. Het enigszins overdrijven van deze afwijkingen maakt een portret tot een karakteristiek portret, uiteraard zonder in een karikatuur te vervallen.

Bij Kees was een aantal afwijkingen zonneklaar. Een standaarduitdrukking onder schilders is dan: "Wat een mooie kop!", terwijl Kees bij lange na niet voldoet aan het klassieke schoonheidsideaal. Daarom was Kees een feest om te schilderen.

Al schilderend liet ik mij, wellicht onbewust, meeslepen door zijn specifieke kenmerken en verloor ik een aantal van de hierboven genoemde standaardmaten volledig

uit het oog. Dat zou je, als je er achter komt, natuurlijk kunnen corrigeren, maar dat heb ik bij Kees op een gegeven moment bewust niet gedaan. Het is daardoor een karakteristiek portret geworden.

Eergisteren trakteerde ik mezelf op een saunabezoekje. Het was nogal een grote sauna, het was druk, maar niet te druk om niet op een ontspannen manier van alle faciliteiten te kunnen genieten.

Drukte in een grote sauna zorgt er uiteraard voor dat je veel blote mensen, uiteraard niet letterlijk, zo druk was het nou ook weer niet, tegen het lijf loopt. Wat mij dan direct opvalt, is de diversiteit die de menselijke soort laat zien. Ik kan niet in de hoofden van de saunabezoekers kijken, maar mij komt het voor dat de bezoekers zonder enige gêne hun blote lijf laten zien, welke verschijningsvorm dat ook heeft: dik, dun, lang, kort, noem het allemaal maar op. Misschien moet een aantal mensen tien drempels over om zich onbedekt te tonen aan anderen, maar dat viel mij in ieder geval niet op. U moet mij niet van voyeurisme beschuldigen, maar ik vind die diversiteit een feest om te aanschouwen. Bij deze grote hoeveelheid bloteriken was duidelijk zichtbaar dat mensen die voldoen aan de klassieke

verhoudingen, vergelijkbaar met de vuistregels voor het schilderen van een hoofd, niet of nauwelijks bestaan. Echte mensen zijn anders, iedereen wijkt op zijn/haar eigen manier af van dat ideaal. Dat maakt mensen mooi, ongeacht hun verschijningsvorm.

Wat mij daarnaast wel opviel, was het nagenoeg ontbreken van mensen met een andere kleur dan wit. Ik meen dat ik twee mensen heb gezien met een Indisch uiterlijk, en één zwarte man. De sauna laat, ondanks de tentoongespreide diversiteit, dus toch een eenzijdig beeld van de mensheid zien.

Gisteren was er op facebook een mooie actie gaande, als tegenwicht tegen de demonstratie van Geert Wilders en de zijnen in Rotterdam. Het kenmerkende van de tegenactie was dat mensen duidelijk maakten dat Nederland van ons allemaal is, ongeacht kleur, afkomst, seksuele voorkeur etc. Ik heb gisteren niet heel intensief het nieuws gevolgd, maar ik heb meer meegekregen van die tegenactie dan van de in mijn ogen verwerpelijke demonstratie van de PVV.

Ieder mens is mooi. Ieder mens mag er zijn. Lang leve de diversiteit.

Utopia

Ik vind het nogal belangrijk om doelen te stellen in je leven. Zonder doelen wordt je leven letterlijk een beetje doelloos. Een niet zo'n aantrekkelijk leven als je het mij vraagt.

Maar wat doe je als je je doelen bereikt hebt? Op je lauweren gaan rusten en alsnog je leven doelloos laten worden? Geen optie voor mij. Het is dan een kwestie van nieuwe doelen stellen. Je onbereikte doelen, datgene wat je (nog) niet hebt, vormen dus een belangrijke drijfveer in je leven. Een beetje teleurstellend, dat wel.

De filosoof Peter Bieri zegt dat je je teleurstellingen moet koesteren. Via je teleurstellingen kom je erachter wat voor jou belangrijk is in het leven.

Wie fantaseert er niet over een leven waarin alles perfect is? Waarin er ruimte is voor iedereen om zich te ontwikkelen en te ontplooiën, waarin iedereen zichzelf kan zijn, waarin we lief zijn en respect hebben voor elkaar.

In mijn blog "Bijzondere ervaringen (5): Alleen in een jacuzzi in een boerenschuur" schreef ik over mijn verblijf op een prachtige plek afgelopen zomer. Het leven was daar goed. Ik fantaseerde over een verblijf op die plek met goede vrienden, gedurende een dag of vijf. Wat zouden we daar een goede tijd kunnen hebben met elkaar. Met goed eten en drinken, goede gesprekken, aandacht voor elkaar en uiteraard veel plezier. Het feit dat je op die plek in een paradijselijk kostuum begeeft, zou alleen maar bijdragen aan het gevoel van het paradijs op aarde, al was het maar voor een paar dagen. Dit doel is natuurlijk niet geheel onbereikbaar is,

maar toch blijft het waarschijnlijk bij een fantasie. Een mooie fantasie.

Afgelopen week maakte ik het schilderij "No place". No place is een echt bestaand gehucht in het noorden van Engeland. De foto's die ik als uitgangspunt heb gebruikt, laten een redelijk troosteloze wereld zien. Het dorp lijkt verlaten, de tijd lijkt er stil te staan. Als er in de huizen al mensen wonen, kun je je afvragen welke fantasieën de mensen hebben over wat ze met hun leven willen. Niet dat de doelen in een mensenleven voor mij altijd enorm verheven moeten zijn, maar toch vraag ik mij af wat mensen in een dorp als No place te zoeken hebben en wat maakt dat ze daar blijven. Bizarre naam trouwens, No place, voor een dorp dat echt bestaat. Het wordt nog meer bizar als je bedenkt dat No place een vrijwel letterlijke vertaling is van het woord utopia. Utopia komt uit het Grieks en komt enerzijds van ou-topos, vertaald als niet bestaande plaats, en anderzijds van eu-topos, vertaald als een goede, gelukkige plaats.

Utopia, een niet bestaande, ideale werkelijkheid, waarover het goed fantaseren is, waarnaar je ook kunt verlangen. Je verlangt dan wel naar niets dat onbereikbaar is, anders zou het immers geen utopie zijn. Ondanks het enigszins frustrerende hiervan gedijs de mens naar mijn smaak toch bij het streven naar onbereikbare dingen. Zoals ik hierboven al schreef, zou je bij het bereiken van al je doelen wel op kunnen houden. En dat is wel een erg sombere gedachte. Maar zou je verlangen naar een plaats als No place, met zijn troosteloze aanblik? Misschien juist wel. Misschien is juist deze sobere plek bij uitstek de plaats

waar mensen tot zichzelf kunnen komen, waar ze zijn aangewezen op zichzelf, waar ze niet worden afgeleid door zaken die er in het leven eigenlijk niet toe doen, waar een gemeenschapszin ontstaat waarin mensen kunnen gedijen.

Het schilderij leek een vreemde eend in de bijt in mijn schildersoeuvre, totdat mijn buurvrouw mij wees op het pure, het onopgesmukte en daarmee het naakte van het geschilderde.

Erie Merkus: No place (2018)

Teleurstellingen van een componist

In 1979 bestond de Venlose muziekschool 25 jaar. Eén van de activiteiten die vanwege dit heuglijke feit werden georganiseerd, was een compositieprijsvraag voor de leerlingen. De directeur himself, een in de regio redelijk bekende componist, was voorzitter van de jury. Die prijsvraag heb ik gewonnen. Ik was toen 17. Ik weet niet of er behalve de mijne nog meer inzendingen waren.

Ik had, in een stijl die zich ergens tussen barok en rococo bevond, een sonate geschreven voor fluit en klavecimbel. Een deel van de prijs die ik gewonnen had, was een uitvoering van mijn stuk op een voorspeelavond die regelmatig werden gehouden.

Tijdens zo'n avond konden ouders horen wat hun kroost zoal presteerde op het muzikale vlak. Het was altijd een hele happening die met veel zenuwen gepaard ging.

Maar dit keer zou ik niet bang hoeven te zijn dat ik ergens al spelenderwijs uit de bocht vloog; ik hoefde alleen maar de luisteren en trots te wezen.

Maar het is nooit tot een uitvoering gekomen. Telkens als de directeur mij in de gangen van de muziekschool tegenkwam, had hij een andere reden waarom de performance van mijn stuk nu niet door kon gaan. Maar de volgende keer.... Er is nooit een volgende keer gekomen.

Ik was niet boos, maar wel teleurgesteld.

Twee jaar later, ik was dus 19, heb ik meegedaan aan een compositieprijsvraag voor amateurcomponisten die was uitgeschreven door de gemeente Haarlem. Om deel te nemen moest je een stuk schrijven voor harmonie- of fanfare-orkest.

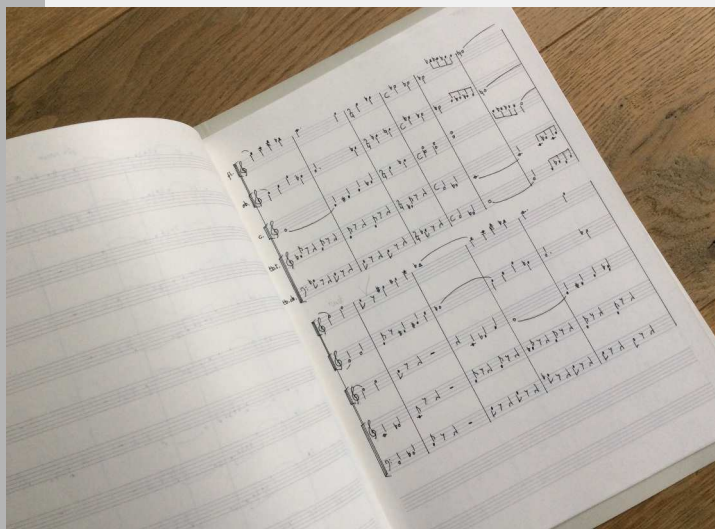
Ik kreeg het verheugende bericht dat mijn stuk op basis van de partituur door de voorronden heen was. Mijn stuk zou door de harmonie van Santpoort worden uitgevoerd in het Concertgebouw van Haarlem. Ik werd in de gelegenheid gesteld om repetities van de harmonie bij te wonen.

Ik toog op een avond waarop het muziekgezelschap repeteerde naar het dorpshuis in Driehuis. Ik maakte kennis met de dirigent, nam plaats achter in de zaal en luisterde aandachtig naar hoe de harmonie mijn stuk ten gehore bracht. Ik had het stuk zelf uiteraard ook nog nooit gehoord, behalve in mijn hoofd. Eerlijk gezegd schrok ik een beetje. Niet van mijn eigen stuk, maar hoe de harmonie het uitvoerde. Men wist er duidelijk geen raad mee. In de pauze heb ik de dirigent even apart genomen. Ik was 19, weet u nog? Ik heb hem zo goed en zo kwaad als ik kon, uitgelegd hoe ik mijn noten bedoeld had. Na de pauze ging het een stuk beter! Ik meen dat ik de week daarna nog een keer naar Driehuis ben geweest. Ik was er kennelijk nog niet helemaal gerust op.

Op de avond van de uitvoering toog ik met mijn hele vriendenclub naar Haarlem. Wederom hoefde ik alleen maar te luisteren en trots te zijn. Ook mijn vrienden waren trots, maar ook wel benieuwd wat ze zouden gaan horen.

De uitvoering ging goed. Nadat alle zes geselecteerde werken waren uitgevoerd, trok de jury zich terug om zich over een mogelijke uitslag te buigen. De spanning steeg.

De eerste drie werken zouden op de nationale radio worden gedraaid. Helaas is dat met mijn compositie niet gebeurd; ik werd vierde. De winnaars van de eerste drie

stukken kregen een gouden, zilveren respectievelijk bronzen speldje in de vorm van een muzieknoot. Ik kreeg een prachtig naslagwerk over muziekinstrumenten. Ik was hierdoor toch wel stiekem blij dat ik de vierde prijs had gewonnen, en niet zo'n speldje.

Enige tijd later was de radio-uitzending met de winnende stukken, en een interview met de winnende componist. Hij wist in geuren en kleuren te vertellen hoe hij altijd beroepsmatig met muziek bezig was geweest. Ik herinnerde mij de voorwaarden voor de prijsvraag die alle deelnemers hadden moeten tekenen. Mensen die beroepsmatig met muziek bezig waren of waren geweest, waren uitgesloten van deelname. Wederom beekroop mij geen boosheid, maar teleurstelling.

Ik heb, met hulp van mijn vader, een brief naar de organisatie geschreven waarin ik bezwaar maakte

tegen de uitslag. Ik was nog steeds 19! In het antwoord op mijn brief gaf men toe dat het niet helemaal volgens de regels gelopen was, dat ik gelijk had, maar dat ze toch niets aan de uitslag wilden veranderen. En dat was maar goed ook, anders had ik misschien alsnog mijn mooie boek moeten inruilen voor een speldje.

Onlangs vertelde een vriendin, die ik op mijn 19e nog niet kende, dat een collega van haar trompet speelt in de harmonie van Santpoort. Zij wist niets van mijn componistenverleden en van mijn ervaring met de betreffende harmonie. Zij heeft daarna navraag gedaan bij die collega. Hij blijkt in 1981 mijn stuk te hebben gespeeld in het Concertgebouw van Haarlem. Over de opgedane teleurstellingen ben ik inmiddels ruimschoots heen.

De naakte waarheid

Kunst en de relatie tot de werkelijkheid, dat is altijd wel “een dingetje”, om die uitdrukking maar eens te gebruiken. Je hebt kunstenaars die de realiteit zo dicht mogelijk proberen te benaderen, maar ook die er in hun abstracties zo ver mogelijk vandaan willen geraken. De meeste kunstenaars bevinden zich ergens tussen deze twee uitersten.

Voor mij als schilder van voornamelijk naakten is het ook een continue vraag in hoeverre ik dicht bij de werkelijkheid wil blijven, of dat ik, door me te beperken, slechts “de essentie” van de figuur in kwestie wil weergeven.

Vanaf de klassieke oudheid tot ver in de 19e eeuw namen veel kunstenaars die naakten afbeeldden, het klassieke schoonheidsideaal als uitgangspunt, en gingen daarbij naar hun opvatting en naar de opvatting van veel kijkers zeer realistisch te werk.

Het merkwaardige feit doet zich voor dat geen mens voldoet aan dit schoonheidsideaal. Met de werkelijkheid hebben hun afbeeldingen dus eigenlijk niet veel van doen.

Bij een aantal kunstenaars van de meer abstracte soort (denk aan Mondriaan, Rothko) zie je dat zij de af te beelden werkelijkheid steeds meer abstraheren tot essentiële vormen en kleuren. De relatie tussen abstract werk en de werkelijkheid is er dan dus wel degelijk.

Gisteren bezocht ik de expositie “Hyperrealisme Sculptuur” in de Kunsthall in Rotterdam. Er was werk te zien van kunstenaars die de realiteit zo dicht mogelijk proberen te benaderen.

De vraag dient zich dan aan wat het verschil is tussen de werkelijkheid en het kunstwerk.

Daar valt van alles over te zeggen. In de eerste plaats bewegen de mensfiguren niet, terwijl echte mensen dat wel doen. Tenminste als ze nog leven. Maar ook dood maken mensen een veranderingsproces door (we noemen dat ontbinding) dat zich anders voltrekt bij de kunstwerken.

De kunstenaars hebben duidelijk gekozen voor de manier waarop ze de mensen willen uitbeelden. De kunstenaars hebben er een bedoeling mee. Die bedoeling is vaak een essentieel kenmerk van een

Sam Jinks: Zonder titel (knielende vrouw)

Marc Sijan: Omhelzing

kunstwerk. Bij het waarnemen van de werkelijkheid geeft de kijker betekenis aan wat hij ziet. Bij het maken van een kunstwerk doet de kunstenaar dat.

Of de kijker de bedoeling van de kunstenaar opmerkt, is een ander verhaal.

De kijker die een kunstwerk waarneemt en daarmee dus de realiteit van het kunstwerk in kwestie, geeft daar dus ook zijn eigen betekenis aan. Kunst is een vorm van communicatie, waarbij zowel de zender als de ontvanger een rol speelt.

Het was fascinerend om te zien hoe de kunstenaars in de Kunsthall hun boodschap verpakten in zeer realistische beelden.

Bij een aantal beelden had de boodschap betrekking op een uitgedrukte emotie, zoals bij de oude vrouw die een baby in haar armen houdt. Of bij het oudere stel dat in een innige omhelzing is afgebeeld.

Bij andere beelden zat de boodschap meer in de vaak subtiele maar ook overduidelijke afwijking van de werkelijkheid: een pasgeboren baby van 5 meter lang! een over een tafel gebogen meisje met een arm en hand van een volwassen man.

Er was veel naakt te zien op de tentoonstelling. Door te kijken naar de vaak zeer realistische (de expo heette niet voor niets "Hyperrealisme") naakten, ervaar je de kwetsbaarheid van mensen. Tenminste, dat was mijn

ervaring. Mensen stonden, zaten, lagen onbeschermd in de ruimte, ten prooi aan de blikken van de toeschouwers. Een dag na het bezoek van de tentoonstelling realiseer ik me dat pas. Tegelijkertijd ben ik me direct bewust van de absurditeit van deze gedachte. Er stonden, zaten, lagen immers geen mensen maar kunstwerken, voorwerpen.

De hyperrealistische weergave zal voor dit enigszins onbehaaglijke gevoel gezorgd hebben, waarbij je inderdaad steeds afvraagt waar je eigenlijk naar kijkt: naar de werkelijkheid of naar een reflectie daarvan. De afwijkingen ten opzichte van de werkelijkheid versterken dit gevoel van vervreemding.

Hierboven had ik het over het klassieke schoonheidsideaal, waaraan geen mens voldoet. Dat was ook duidelijk zichtbaar op deze expo. De meeste beelden zijn gemaakt met afgietsels van echte mensen. Dit maakt dat de afbeeldingen ook iets individueels hebben, iets dat meer verband houdt met echte mensen dan de beelden uit de klassieke oudheid. Dit zorgt ervoor dat de beelden dichtbij komen, dat je ook in feite naar jezelf kijkt, naar de manier waarop je waarneemt, naar hoe je je verhoudt tot de afgebeelde personen, naar hoe je je verhoudt tot de intimiteit, de kwetsbaarheid van de naakte lichamen.

Het is een tentoonstelling die bij mij onherroepelijk leidt tot zelfreflectie: over wie ik ben, wie ik wil zijn, hoe ik tegen andere mensen aankijk, hoe ik met andere mensen wil omgaan. Maar ook over hoe ik wil zijn als kunstenaar.

Sam Jinks: Vrouw en kind

Resetten in Veenhuizen

Precies 200 jaar geleden werd in Drenthe een aantal “koloniën” gesticht, waarmee de oprichter met de beste bedoelingen aan mensen die het wat minder getroffen hadden in het leven, met name armoedige gezinnen uit de grote steden, een beter leven trachtte te geven. Het betere leven moest worden verkregen door een huisje in een groene omgeving, door een soort van heropvoeding, door noeste arbeid, door orde en regelmaat, en uiteraard door een godvruchtig leven. De koloniën werden bestierd door de Maatschappij van Weldadigheid, opgericht in 1818 door generaal Johannes van den Bosch.

Er waren vier zogenaamde vrije koloniën: Frederiksoord, Wilhelminaoord, Boschoord en Willemsoord. (Voor de fijnslippers onder ons: Willemsoord ligt in Overijssel.) De koloniën worden wel beschouwd als het begin van de Nederlandse verzorgingsstaat. De kleine huisjes staan er nog steeds.

Naast de vrije koloniën waren er strafkoloniën, waar bedelaars en landlopers werden “opgevangen” en aan het werk werden gezet. Ook als bewoner van de vrije koloniën kon je in een strafkolonie terecht komen, als straf voor drankmisbruik, ontucht, maar ook als je je niet hield aan de regels van de kolonie.

Veenhuizen was een dergelijke strafkolonie. Er waren drie “gestichten” waar de onfortuinlijken woonden. Het vierde gesticht was de begraafplaats.

Van de drie gestichten is er nog slechts één over. Er is nu het Nationaal Gevangenis­museum gevestigd. Het museum geeft een prachtig beeld van hoe we aankijken tegen afwijkingen van de norm en hoe dat in de loop van de tijd is veranderd. Ook de wijziging in de achterliggende gedachte achter straf (als vergelding, als bescherming van de maatschappij, als heropvoeding en resocialisatie) is prachtig in beeld gebracht. In Veenhuizen zijn op dit moment nog twee gevangenen in gebruik: Esserheem en Norgerhaven.

De bewoners van de strafkolonie werden vroeger aan het werk gezet op de omliggende boerderijen en in allerlei bedrijfjes die zorgden voor de noodzakelijke voorzieningen in de kolonie. Veenhuizen was vroeger geheel zelfvoorzienend.

Een van de bedrijfjes die nog bestaan, is de brouwerij, Maallust geheten. Ik weet niet of het bier bestemd was voor de bewoners van de kolonie of voor het personeel. Ik denk het laatste. De bieren die er nu gebrouwen worden hebben illustere namen als Vagebond, Landloper en Zwarte Jongen.

Ook de namen op de gebouwen in de omgeving moesten bijdragen aan de heropvoeding van de bewoners: Kennis is macht, Leering door Voorbeeld, Werken is Leven, etc.

Ik las ergens dat je niet in Veenhuizen kwam als je er niets te zoeken had. Het is nog maar de vraag of diegenen die in de strafkolonie terechtkwamen, vonden dat ze er iets te zoeken hadden, maar dat terzijde.

Ik breng een kleine week door in de Consistorie: een tot vakantiehuisje omgetoverd gebouwtje naast de koepelkerk van Veenhuizen. Een weekje om even pas op de plaats te maken, om wat te mijmeren over de zin van het leven, om te lezen, misschien wat te schilderen, of zelfs niets van dat alles. Kortom, even een weekje rust.

Heb ik hier iets te zoeken? Ik denk het wel. Ik weet alleen nog niet wat.

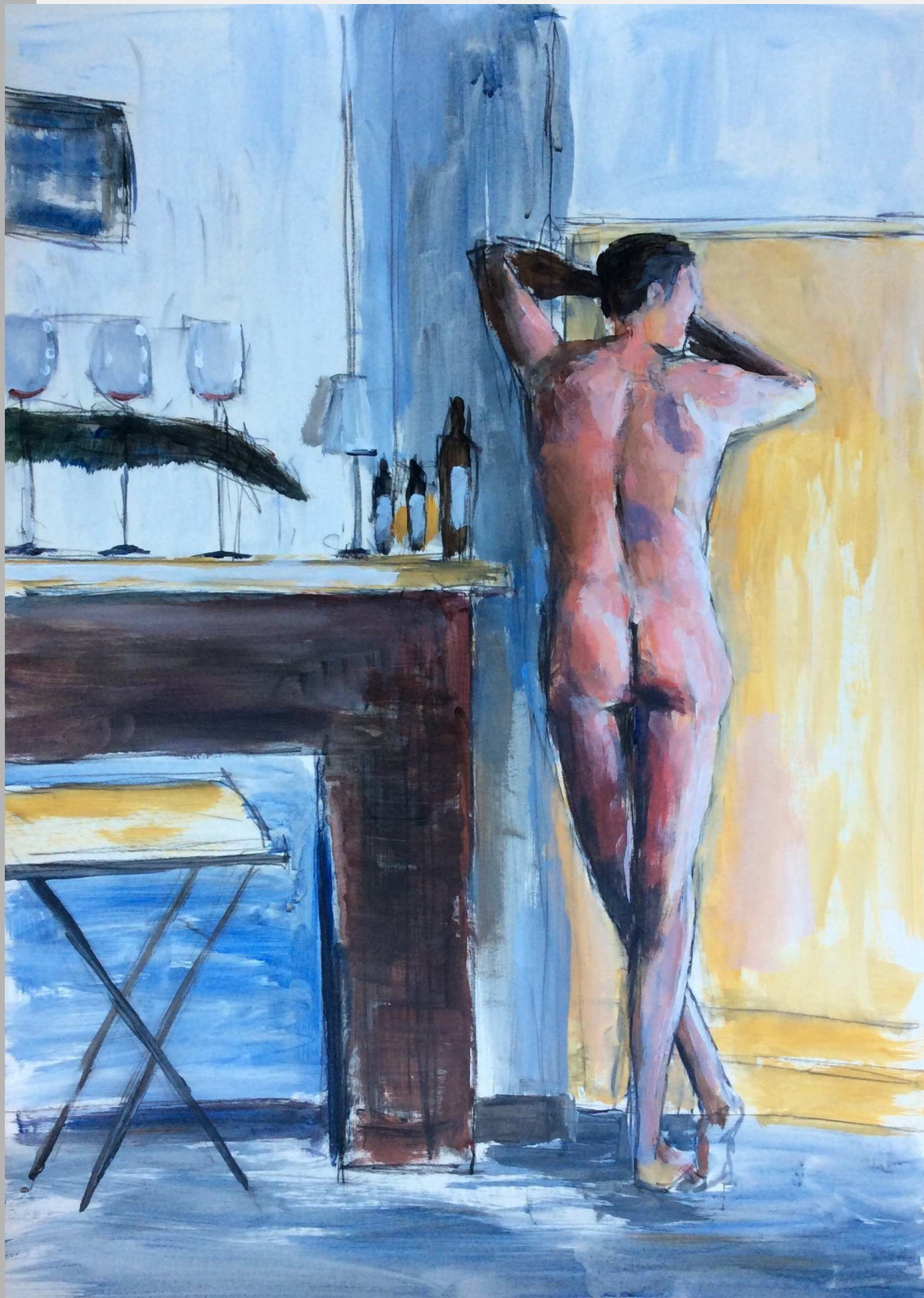
Zoeken is iets anders dan vinden. Ik weet nog niet wat

ik hier zoek, laat staan of ik weet of ik het hier ga vinden. Het is zoiets als het gedicht van Vasalis over de reis naar Ithaka, waarbij de reis belangrijker is dan het doel.

Veenhuizen, de plek bij uitstek om je leven te herijken. Niet dat ik plotseling aan de bedelstand ben geraakt, of misstappen begaan heb, of aan de drank ben geraakt, en dat ik met een streng regime van tucht en orde terug op het rechte pad moet zien te geraken. Niets van dat alles. Ik verkeer in goeden doen. Desondanks, ik schreef er al vaker over, is het goed om op gezette tijden even stil te staan en opnieuw je koers te bepalen.

Ik ben benieuwd wat Veenhuizen me gaat brengen.

Resetten in Veenhuizen: the sequel

Een week geleden vertoefde ik in een prachtig huisje in Veenhuizen. Ik was daar alleen. Tijd voor mezelf om te lezen, naar muziek te luisteren, het

Gevangenis­museum en de bijzondere geschiedenis van Veenhuizen tot me te nemen, te schilderen en om na te denken.

Nadenken over mijn leven. Gaat het nog goed? Wil ik iets veranderen? Hier was geen directe aanleiding toe. Maar ook zonder directe aanleiding vind ik het belangrijk om me op gezette tijden dit soort vragen te stellen. Voor je het weet hobbel je door op een pad dat je ooit bent ingeslagen en kom je erachter dat dit pad je niet brengt waar je wil zijn. Het is daarom goed om af en toe stil te staan en om na te gaan of je nog wel op het juiste pad bent. In vroeger tijden en nu nog worden mensen naar Veenhuizen gestuurd om ze weer op het rechte pad te krijgen, maar dat is een ander verhaal.

Ik heb een heerlijke week gehad. Ik had met mezelf afgesproken dat het geen ramp zou zijn als er niets van mijn voornemens voor die week terecht zou zijn gekomen.

Maar de week heeft me gebracht waar ik naar op zoek was, voor zover je van “op zoek” kunt spreken. Nogmaals, er was geen directe aanleiding.

Ik heb voor mezelf op een rijtje gezet wat ik zoal gedaan heb en nog doe in mijn leven, en eerlijk gezegd schrok ik daar een beetje van. In positieve zin dan. Ik heb altijd gevonden dat ik me niet in één richting moest ontwikkelen, maar dat ik meerdere kanten van mezelf moest ontwikkelen. Ik ben tot de conclusie gekomen dat dat tot nu toe aardig gelukt is: ik vind dat ik leuk en

belangrijk werk heb, ik schilder, ik doe/deed veel aan muziek, actief en passief, ik lees, ik schrijf, en zo nog wat meer van die dingen.

Ik doe veel, maar ik denk er ook veel over na wat ik doe. Doe ik wel de juiste dingen, zijn er niet andere dingen die ik ook nog wil doen, enz. (Je zou er bijna moe van worden!)

Die laatste vragen brengen af en toe nogal wat onrust met zich mee. Een continu onbehaaglijk gevoel dat ik misschien niet de juiste dingen doe en dat er meer in me zit dan eruit komt.

Behalve dat ik tot de conclusie kwam dat ik wel degelijk de juiste dingen doe, heb ik ook besloten dat ik het niet erg vind dat ik altijd dat onrustige gevoel heb. Dit gevoel houdt me scherp, houdt me alert, om die vragen te blijven stellen waarmee ik dit stukje begon. Dit gevoel zorgt er ook voor dat ik niet zelfgenoegzaam word, en dat ik teveel ga opscheppen over hoe goed mijn leven wel niet is. Het kan altijd beter, ik wil altijd op zoek naar verbetering en ontwikkeling.

Ik moet het ook niet overdrijven; het onrustige gevoel is zeker niet allesoverheersend aanwezig, maar altijd wel ergens stilletjes op de achtergrond, als u begrijpt wat ik bedoel.

Ik kan dus weer een tijdje vooruit op het pad dat ik ben ingeslagen. Voorlopig is dit voor mij het juiste pad. Veenhuizen heeft me geen windeieren gelegd. Behalve deze inzichten was er ook prachtige muziek, goede boeken, heerlijke biertjes en natuurlijk een omgeving die tot contemplatie, tot nadenken over je eigen leven uitnodigt. Het kon slechter, zoals ze in het Noorden zeggen.

Erie Merkus: Bare existence (in wording)

Parallel I: Over het afstand nemen van het dagelijkse leven

Hoogmoed komt voor de val. Maar valse bescheidenheid vind ik toch ook niet heel fijn. Ik zwiepte een beetje heen en weer tussen deze gedachten toen mij in de vakantie die net achter me ligt een paar zaken opvielen. Op het gevaar af dat u mij een aanmatigend persoon vindt, schrijf ik er toch maar iets over op; in dit stukje en in de twee stukjes die nog volgen.

Ik bezocht een dag of wat geleden de toren waar Michel de Montaigne ruim dertig jaar van zijn leven doorbracht en waar hij zijn gedachten vormde en aan het papier toevertrouwde. Een bijzondere man, die Michel. Als telg van een welgestelde familie was hij al rechter in Bordeaux toen hij nog maar net twintig was. Een klein aantal jaren later werd hij benoemd tot burgemeester van Bordeaux.

Nadat hij vier jaar dit ambt bekleed had, trok hij zich terug uit het openbare leven en nam zijn intrek in de toren van het kasteel op het landgoed dat hij had geërfd, ergens tussen Bordeaux en Bergerac. Hij zou de toren gedurende de resterende ruim dertig jaar van zijn leven niet of nauwelijks verlaten.

Het was bijzonder om de vertrekken te zien waar Montaigne woonde en schreef: zijn slaapkamer, zijn kleedkamer, zijn werkkamer waar zich ook zijn bibliotheek van ruim duizend boeken – een gigantisch aantal voor die tijd – bevond. In zijn werkkamer bevonden zich teksten op het plafond. Michel schijnt al lopend door zijn werkkamer de blik veelvuldig omhoog te hebben gericht om zich door deze teksten te laten inspireren. De tekst die hem het meest na aan het hart schijnt te hebben gelegen is: “Ik ben een mens, niets menselijks is mij vreemd”, een uitspraak van Publius Terentius Afer. Dat Montaigne een humanist was, wordt daarmee direct duidelijk.

Een mooi voorval tijdens de rondleiding die wij kregen. We bevonden ons met de rest van het gezelschap – een mens of 20, schat ik zo in – in de kleedruimte. De ruimte was net groot genoeg om dit gezelschap te herbergen. Plotseling werden we opgeschrikt door een rondvliegend wezen: een heuse vleermuis. Onze gids schrok in het geheel niet van het diertje en deed een stap opzij om de vleermuis vrije toegang te verlenen tot de schouw waarin hij kennelijk zijn verblijfplaats had. Een minuut of wat later kwam nummer twee die dezelfde gang naar de schouw maakte. Prachtig! Ik had mij, voordat ik wist dat wij in de buurt van de toren zouden komen, voorgenomen om mijn vakantie een filosofisch tintje te geven. Ik had De Toverberg van Thomas Mann als belangrijkste lectuur meegenomen. Nu ben ik een langzame lezer en ik hou van nietsdoen, zeker tijdens de vakantie. Deze combinatie maakte dat ik het dikke boek lang niet uit heb gekregen, maar ik heb toch een behoorlijk begin gemaakt. Wat een rijk boek! Ik kan het iedereen aanraden.

Ergens in de eerste hoofdstukken schrijft Mann over het feit dat je altijd een zekere tijd nodig heb om te acclimatiseren in een nieuwe omgeving. Dit is voor de hoofdpersoon Hans Castorp natuurlijk een belangrijk onderwerp, aangezien hij zich vanuit het laaggelegen Hamburg naar het hooggelegen Davos begeeft, ver van de hem bekende en vertrouwde wereld. In het sanatorium hebben de bewoners een eigen subcultuur gecreëerd, waarin zij (“wij hierboven”) zich enigszins afzetten ten opzichte van de rest van de wereld.

In een betoog over tijdsbesef schrijft Mann: “Wij weten heel goed dat het inlassen van periodes, waarin wij ons gewennen aan andere en nieuwe gewoontes, het enige middel is om ons leven tegen te houden, ons tijdsbesef op te frissen, een verjonging, versterking en vertraging van onze tijdsbeleving en daarmee de vernieuwing van ons levensgevoel in het algemeen te bewerkstelligen.” Ik moest bij het lezen van deze passage denken aan de filosoof Peter Bieri, die in zijn onder het pseudoniem Pascal Mercier geschreven roman Nachttrein naar Lissabon zijn hoofdpersoon van het ene op het andere moment alle schepen van zijn saaie leven achter zich laat verbranden om op een volstrekt onbekende plek op zoek te gaan naar nieuwe inspiratie voor zijn leven.

En hoe zit dit dan bij Montaigne? Hij trok zich terug in zijn toren op zijn eigen landgoed, een omgeving die hem vertrouwd was. Hij hoefde niet te acclimatiseren en had ook geen nachttrein naar Lissabon nodig. Wel had hij behoefte om afstand te nemen van het leven wat hem tot dan toe in beslag had genomen, met veel politiek gedoe, oorlogen en conflicten. Dit was zijn “sleur“ waarvan hij afstand moest nemen om zijn gedachten te vormen over datgene waar het volgens hem in het leven echt om gaat.

Lezers van mijn blogs weten dat ik een paar maanden geleden een kleine week in mijn eentje heb vertoefd in Veenhuizen. De auto ernaartoe was mijn nachttrein, mijn vakantiehuisje was mijn toren. Ik had afstand en afzondering nodig om over de koers van mijn leven na te denken, de ingeslagen koers te herijken. U begrijpt

nu waarom ik dit stukje begon zoals ik het begon. Het kan nogal arrogant overkomen dat ik mezelf vergelijk met Montaigne en Mann. Ik kan natuurlijk niet in de schaduw staan van deze grote denkers en schrijvers. Maar wat ik wil zeggen is dat ik zelf maar weer eens ervaren heb hoe waar het is dat je af en toe een nieuwe omgeving nodig hebt, met nieuwe ervaringen en inzichten, maar ook een zekere afzondering om deze ervaringen en inzichten te verwerken en te vertalen naar de betekenis daarvan voor je eigen leven.

Elke vakantie heeft op deze manier wel trekjes van een nachttrein naar Lissabon, of in dit geval een autotocht naar de toren van Montaigne.

De Toverberg is nog niet uit. Maar deze klus ga ik nog wel klaren, hoewel ik wel ervaren heb dat een zekere rust en een zekere afstand van de dagelijkse beslomeringen wel nodig is om de volle betekenis van dit rijke boek tot je te laten doordringen.

Parallel II: Over het leven op een berg

Er schijnt een lijst te bestaan van boeken die je gelezen moet hebben. En uiteraard ook van de plaatsen die je bezocht moet hebben, films die je gezien moet hebben, etc. Ik ben niet zo van dit soort lijstjes. Het woord bucketlist is mij vreemd. Het “moeten” bij dit soort lijstjes staat mij tegen. Ik moet helemaal niets. Ik wil wel een heleboel. Maar ik laat me niet opjagen; ik doe de dingen in mijn eigen tempo. Ik ga wel in een soort continu proces bij mezelf na wat ik nog meer zou willen. Ik heb daar al vaker over geschreven.

En stel je voor dat je je bucketlist hebt afgewerkt, wat dan?

Eén van de boeken die ik nog zou willen lezen, was *De Toverberg* van Thomas Mann. Dit boek wordt wel beschouwd als het schoolvoorbeeld van de filosofische roman, een genre dat mij wel ligt. Ik ben er in mijn vakantie dapper aan begonnen.

In *De Toverberg* vertrekt de jonge Hans Castorp naar het hooggelegen Davos om daar zijn neef te bezoeken die in het plaatselijke sanatorium verblijft vanwege een longaandoening. Hij voelt zichzelf ook niet helemaal topfit, dus een time-out in de heilzame lucht van Davos is mooi meegenomen. Maar al snel blijkt dat hij zelf ook zieker is dan hij zich heeft gerealiseerd waardoor zijn verblijf in het sanatorium aanzienlijk wordt verlengd. Hij wordt zo van slechts een bezoeker, een buitenstaander, al snel één van de patiënten.

Het is een bont gezelschap, daar op die berg: een afspiegeling van de diversiteit in de toenmalige Europese samenleving, met personages die staan voor verschillende denkwijzen die de Europese cultuur destijds liet zien. Het levert boeiende gesprekken tussen de personages op en minstens even boeiende bespiegelingen van Thomas Mann zelf over de “condition humaine” aan het begin van de twintigste eeuw.

Maar los van de diversiteit is er een minstens even grote bindende factor tussen de patiënten in het sanatorium: men is ziek, weliswaar in verschillende gradaties, maar het verschil tussen de zieken op de berg en de gezonden “daar beneden” wordt breed uitgemeten. Men voelt een lotsverbondenheid met elkaar waardoor het verblijf op de berg enigszins geïdealiseerd wordt en waardoor er een tegenstelling ontstaat tussen “wij hier boven” en de rest van de mensheid. Het is een boeiende metafoor voor de vraag in hoeverre je als mens een individu bent en hoe je je verhoudt tot de gemeenschap waartoe je behoort. In mijn vorige blog schreef ik over een aantal zaken die mij tijdens de afgelopen vakantie waren opgevallen. Trouwe lezers van mijn blogs weten dat ik een fervent naturist ben. De zomervakantie wordt dan ook redelijk standaard doorgebracht op naturistenterreinen. Zo ook de afgelopen vakantie. Een tweetal terreinen die ik bezocht, bevonden zich boven op een berg. De parallel tussen mijn verblijf “op zekere hoogte” en het boek dat ik aan het lezen was, drong zich al snel aan me op.

Ik hoef de belangrijkste overeenkomst tussen de mensen die zich op naturistenterreinen bevinden, denk ik niet uit te leggen. Maar op het gevaar af dat ik enigszins generaliseer, valt mij altijd op dat, naast de ongekende toestand, de mensen altijd zeer aardig en vriendelijk zijn, rekening houden met andere mensen, geen rommel achterlaten etc. De mensen op de berg vormen in die zin ook een gemeenschap, die zich kenmerkt door een bepaalde gezamenlijke levenshouding. Het was daar ook een soort van “wij hier boven en zij daar beneden”.

Maar tegelijkertijd zijn het “gewone mensen”, waarbij niets menselijks hen vreemd is. Ik breng de favoriete spreuk van Michel de Montaigne nog maar even in herinnering.

Daarmee zijn de verschillen tussen de mensen natuurlijk net zo groot als de overeenkomsten. Die verschillen die zijn er: in leeftijd, in geslacht, in lichamelijke gesteldheid en verschijningsvorm, maar ook in maatschappelijke positie. Het mooie is dat keer op keer blijkt dat de overeenkomsten vele malen belangrijker zijn dan de verschillen.

Het was mooi op beide bergen!

Parallel III: Over het individu als onderdeel van een gemeenschap

In mijn vorige blog schreef ik over de verhouding tussen het individu en de gemeenschap waartoe dat individu behoort. Thomas Mann schrijft daarover in zijn roman *De Toverberg*. De patiënten in het sanatorium op de berg bij Davos vormen een gemeenschap waarbij het gezamenlijke ziek zijn hen onderscheidt van de mensen “daar beneden”. Tegelijkertijd verschillen de patiënten enorm van elkaar.

Onderweg van onze kampeerplek in het natuurpark de Brenne, een stuk ten zuiden van Parijs, naar onze volgende plek net onder Limoges, stuitte mijn reisgenote, in haar reisgids op zoek naar bezienswaardigheden onderweg, op het plaatsje Oradour-sur-Glane.

Wij hadden nog nooit van dit plaatsje gehoord. Gezien de gebeurtenissen die zich hier hebben afgespeeld, is dat anders in Frankrijk. Op 10 juni 1944 vond er namelijk een enorme massaslachting plaats onder de bevolking van dit dorpje. 642 mensen werden door de nazi's vermoord, slechts zes mensen overleefden het bloedbad. Het dorpje werd volledig verwoest. De aanleiding voor het bloedbad was waarschijnlijk een actie van het Franse verzet waarbij een nabijgelegen spoorbrug werd opgeblazen, maar helemaal zeker is dat niet.

Het dorp bevindt zich nog in dezelfde staat waarin het op de fatale dag belandde. Afgebrande en gebombardeerde huizen, restanten van auto's in de straten, het is pijnlijk voelbaar wat voor drama zich hier heeft afgespeeld.

Het dorpje is toegankelijk via een monument en een klein museum waarin de achtergronden van het dorp en de gebeurtenissen in de oorlog zichtbaar zijn gemaakt.

Borden manen de bezoekers tot stilte, maar die borden zijn overbodig. Op een dergelijke plek word je vanzelf stil.

In één ruimte van het museum zijn kleine portretten te zien van de meeste mensen die zijn omgekomen. Men heeft hiermee de slachtoffers hun identiteit willen teruggeven, waardoor zichtbaar wordt dat het abstracte en onvoorstelbare getal van 624 uit evenzovele individuen bestaat. Tegen wil en dank zijn deze individuen door de gebeurtenissen voornamelijk als groep beschouwd. De inwoners werden door de ervaringen die ze niet konden navertellen, een gemeenschap met een gedeeld verleden. Het was mooi dat de portretten de slachtoffers hun individualiteit teruggaven.

Behalve deze parallel met de thematiek uit *De Toverberg*, drong de gedachte zich bij ons op dat er in onze tijd mensen zijn die iets soortgelijks meemaken: in Syrië en in andere brandhaarden van de wereld. We realiseerden ons dat de vluchtelingen uit Syrië maar weinig verschilden met de slachtoffers uit Oradour. Het verschil is dat de vluchtelingen uit Syrië nog leven en de gelegenheid hebben om elders een nieuw bestaan op te bouwen. Als je in Oradour in al je vezels voelt wat zich daar heeft afgespeeld, kun je eigenlijk niets anders dan andere mensen die voor een dergelijke terreur vluchten, een warm welkom bieden.

Amor fati: omarm je lot!

Onlangs zag ik een interview met de abt van de abdij van Orval. Lekker bier maken ze daar trouwens! De abt verwees naar de Dalai Lama die heeft gezegd dat een probleem pas een probleem is als je het kunt oplossen. Als je het niet kunt oplossen is het geen probleem maar

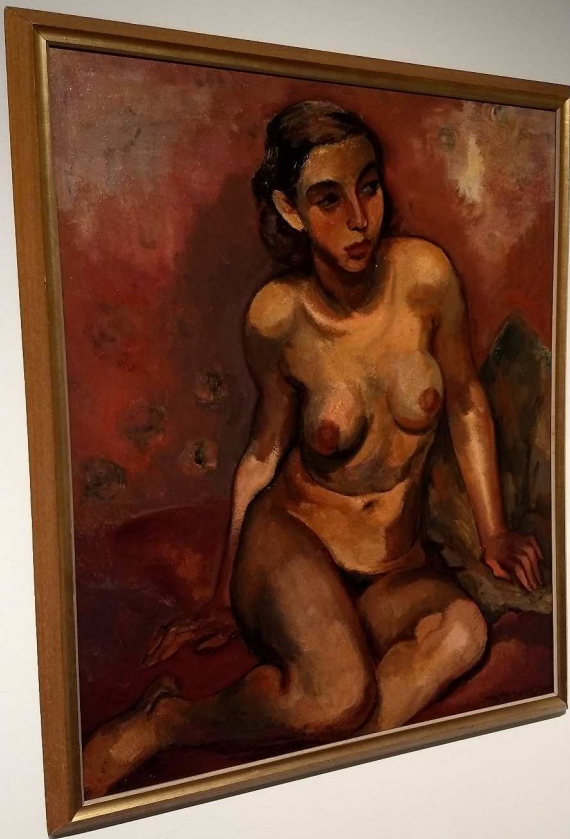
een gegeven. Een interessante gedachte. Zo origineel is die gedachte trouwens niet. De stoïcijnen vonden ook al dat je je niet druk moest maken over zaken waar je geen invloed op hebt, die je niet kunt oplossen dus. En er is een klein legertje filosofen, van kerkvader Augustinus tot Nietzsche, dat zei dat je je lot moest aanvaarden, omarmen, liefhebben zelfs.

Maar origineel of niet, het blijft een interessante gedachte, omdat die aangeeft waar je je druk over moet maken en waarover niet.

Het einde van het jaar is de tijd van de lijstjes en goede voornemens. Bij mij hebben de goede voornemens niet alleen betrekking op het nieuwe jaar, maar ook op de periode die in het oude jaar al begint: de kerstvakantie. Het is een gegeven dat mijn lijstje van voorgenomen activiteiten altijd langer is dan de vakantie zelf. Een gegeven, dus maak ik me er niet druk over dat ik niet al mijn voornemens in daden kan omzetten. Een paar voornemens kan ik inmiddels doorstrepen, of bijna. De keuken heeft een grote beurt gehad, ik heb wat geschilderd, gekookt voor en lekker gegeten en gedronken met vrienden en familie. Het boek "Goede mannen" van Arnon Grünberg is bijna uit.

Van het lijstje met te bezoeken tentoonstellingen kan ik alleen "Bloot – het kwetsbare lichaam" in museum Kranenburgh in Bergen doorstrepen. Gezien mijn fascinatie voor het naakte bestaan, was een reisje naar Bergen een must.

Matthieu Wiegman: Susanna

De tentoonstelling laat zien hoe het kijken naar bloot verbonden is aan het kijken naar de wereld. “In de jaren ’60 stond bloot voor vrijheid en puur natuur. Hoe verhoudt de nieuwe preutsheid zich tot de grenzeloze openheid van het internet? Staat bloot nog wel voor open en eerlijk”, aldus een passage van de introductietekst bij de tentoonstelling.

De expositie viel mij eerlijk gezegd een beetje tegen. De woorden die werden gebruikt om de tentoonstelling in te leiden, waren groter dan de geëxposeerde werken waarmaakten. Er was weinig bloot te zien. Niet dat dat per se moet, maar ik had het toch wel een beetje verwacht. En bij veel van de werken was de relatie met het thema ver te zoeken. En dat is natuurlijk belangrijker dan het ontbreken van de nodige dosis naakt.

Het boeiendst was nog dat men uit hun vaste collectie, van schilders van de Bergense school een aantal

schilderijen had geselecteerd, die een relatie met de tijdelijke expositie weerspiegelden, en die de worsteling lieten zien van de Bergense kunstenaars met de maatschappelijke acceptatie van het weergeven van naakt.

Ik heb al met al geen spijt van mijn reisje naar Bergen. Het zet mij weer aan het denken over wat ikzelf wil in mijn kunst, waarin het naakt ook een centrale plek inneemt. En natuurlijk hoef je in je leven niet alleen dingen te doen, waarvan je van te voren weet dat die een doorslaand succes zullen worden. Je moet af en toe een gokje wagen, nietwaar? Je moet ook open staan voor iets wat je nog niet kent. En als het dan tegenvalt, is dat kennelijk je lot. Ik aanvaard het met liefde: “amor fati”!

Iets wat ik ook nog niet ken, maar wat ik toch eigenlijk altijd wel had willen doen, is de Nieuwjaarsduik. Dit jaar, nee volgend jaar, aanstaande 1 januari dus, gaat het gebeuren. In mijn omgeving lopen de reacties uiteen van “leuk, stoer, dapper” tot “jij bent echt gek”. Ik ga het toch doen. Ik weet niet hoe het koude water me gaat bevallen, maar dat zie ik dan wel weer. Als het me tegenvalt, is dat een gegeven, geen probleem. En uiteraard is mijn Nieuwjaarsduik bloot.

Ik wens jullie een goede jaarwisseling en alle goeds voor 2019!

Gestuntel in Veenhuizen

Verbazingwekkend hoe snel een plek gaat voelen als thuis. Tweede thuis weliswaar, maar goed... Vorig jaar omstreeks deze tijd zat ik hier ook, in het vakantiehuisje "De consistorie" aan de rand van het gevangenisdorp Veenhuizen.

Ik heb mijn verblijf hier vorig jaar voornamelijk gebruikt om eens op een rijtje te zetten hoe mijn leven eruit zou kunnen gaan zien als ik over een paar jaar stop met betaald werk. Het resultaat hiervan staat nog steeds mooi op een rijtje, dus met dat vraagstuk hoef ik me nu niet uitputtend mee bezig te houden. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat ik meer plannen heb dan dat ik tijd zal hebben. De kunst zal dus met name zijn om deze plannen allemaal ten uitvoer te brengen, met daarbij voldoende tijd voor het mij zo dierbare lummelen, het zalige nietsdoen.

Sinds twee dagen zit ik dus weer in de Consistorie, het tot vakantieverblijf omgetoverde voormalige verblijf van koster en kerkenraad van de hiernaast gelegen achthoekige hervormde kerk. Je kunt jezelf een slechtere plek toewensen om zo je gedachten te laten gaan over de zin van het leven. Maar ook om lekker naar muziek te luisteren, te lezen, te tekenen en te schilderen en een stukje te schrijven.

Het is de laatste dag van de maand van de filosofie. Het laatste nummer van het tijdschrift *Filosofie Magazine* maakte dus deel uit van mijn reisbagage. Het thema van de maand van de filosofie en ook van het tijdschrift

is "stuntelen". Diverse filosofen en andere geleerde types, steken in dit tijdschrift vanuit diverse invalshoeken de loftrumpet af over stuntelen, onder meer als tegenwicht tegen de druk die veel mensen ervaren om te presteren, om succesvol te zijn, om een flitsend leven te hebben om daar op social media blijf van te geven. Deze druk staat werkelijk geluk in de weg. We moeten maar eens erkennen dat het niet altijd rozengeur en maneschijn is en dat het leven voor een groot deel bestaat uit gestuntel. Door schade en schande wordt men wijs, je leert met vallen en opstaan, van zijn fouten leert men, zijn van die zegswijzen die de waarde van het gestuntel onderschrijven. "Het leven is een gedootje", zei de voormalig denker des vaderlands René Gude.

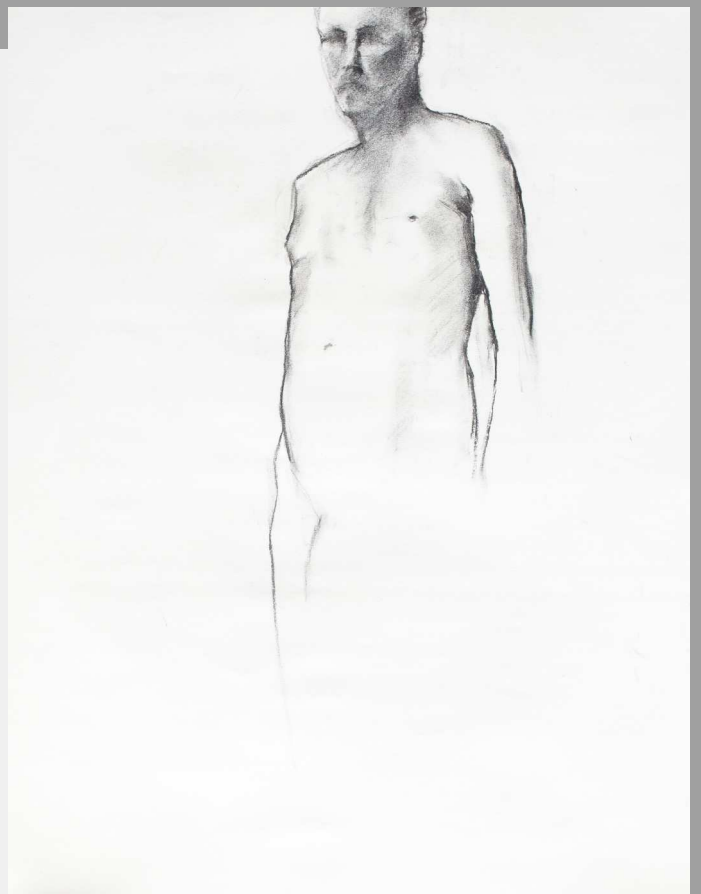
En toch heb ik het idee dat de scribenten van de diverse stukjes een beetje doorslaan in hun verheerlijking van het gestuntel. Natuurlijk moet je niet bang zijn om fouten te maken, kun je niet alles perfect doen. Maar hoe leg ik aan professionals in de jeugdhulp, mijn werkveld, uit dat ze maar wat aan moeten stuntelen? Jeugdigen die het om wat voor reden dan ook wat minder hebben getroffen en op de hulp van deze professionals zijn aangewezen, hebben het recht op de best mogelijke hulp. De professionals zijn het aan deze jeugdigen verplicht om hun stinkende best te doen en om gestuntel zoveel mogelijk te voorkomen. Uiteraard blijft het mensenwerk, er zullen altijd fouten worden gemaakt, maar het is belangrijk dat je achteraf kunt uitleggen dat je, ondanks je gemaakte fouten, je best hebt gedaan.

Je best doen, met “best” als de overtreffende trap van “beter”. Je bent het volgens mij niet alleen aan de ander verplicht, maar ook aan jezelf. Je doet jezelf tekort als je niet het beste van je leven probeert te maken, je uiteraard rekenschap gevend van het feit dat je niet alles in de hand hebt. Er zijn omstandigheden waar je geen invloed op hebt. Maar waarom zou je, binnen die gegeven omstandigheden, er niet het beste van maken. Wie wordt er beter van als jij niet je best doet? Jijzelf in ieder geval niet!

Ruimte geven aan gestuntel, niet bang zijn om fouten te maken. Natuurlijk zijn dit belangrijke zaken. Als je iets niet probeert, weet je immers zeker dat het niet lukt. En succes is niet verzekerd! De meeste dingen in het leven moeten we leren, en dat gaat zoals hierboven als gezegd met vallen en opstaan. Succes komt niet vanzelf, daar moet je je best voor doen.

Dit zijn ook waardevolle gedachten in mijn verblijf hier in Veenhuizen. Een verblijf waarbij ik even stilsta, nadenk over waar het naartoe moet met mijn leven, wat ik kan, wat ik niet kan, wat ik nog zou willen leren. Niet dat dat nu zoveel oplevert. Zoals ik hiervoor al schreef, hebben de resultaten van dit denkproces van vorig jaar nog volop hun waarde. Maar een continue herijking hiervan vind ik belangrijk. De reis is ook in dat verband belangrijker dan de bestemming.

En ondertussen geniet ik hier volop van de rust, van mooie muziek, van boeiende boeken en van de heerlijke biertjes van brouwerij Maallust. En van het tekenen van mezelf, als verbeelding van mijn zelfonderzoek.

Erie Merkus: Schets voor Unlock (2019)

Mijmeren aan een meer

Rust, rust en nog eens rust. Dat is wat het Zweedse landschap naar mij uitstraalt. Op mijn eerste reis door nog maar een heel klein stukje van dit immense land, ben ik onder de indruk van de eindeloos lange wegen, de immense bossen en de ontelbare meren. De dorpjes zijn stil. Een zoektocht naar een leuke plek voor een kop koffie, een gezellige lunch of avondeten, draait onherroepelijk uit op een teleurstelling. Er lijkt niets te beleven. Om die teleurstellingen te voorkomen, zit er niets anders op dan je verwachtingen bij te stellen en je over te geven aan wat dit prachtige land wel te bieden heeft.

Al mijmerend aan de rand van één van de vele meren, vraag ik me af hoe het leven van de gemiddelde Zweed eruit ziet. Het is natuurlijk zeer aanmatigend om na een kleine twee weken in dit land doorgebracht te hebben te beweren de Zweedse volksaard te kunnen doorgronden, zo die al bestaat. De meeste Zweden die ik ontmoet heb, zijn vreselijk aardig. De begroeting "hej-hej" die doorgaans gebezigd wordt, klinkt oprecht vriendelijk, lief zelfs.

De Zweden lijken me een tevreden volk. Ik kan me daar, zo aan de rand van dit meer en genietend van het uitzicht en de rust, alles bij voorstellen, hoewel de gemiddelde Zweed ongetwijfeld meer doet dan alleen maar zitten aan de rand van een meer.

Ik betrap me er tijdens deze weldadige rust op dat ik ook nadenk over alles wat ik na deze vakantie zou willen doen. Ik heb uiteraard weer teveel plannen, gezien de beschikbare tijd waarbinnen ik die plannen wil uitvoeren. Dat nadenken is niet vervelend, maar staat wel in schril contrast met de rust die ik ook volop wil ervaren. Ik besluit om van twee walletjes te eten.

Ik vraag me toch af hoe de Zweden hun leven invullen. Voor zo ongeveer alles wat je wil doen moet je kilometers rijden. Alle voorzieningen zijn per definitie ver weg. Hoe kom je in een andere omgeving dan de rustgevende natuur? Een omgeving die je nieuwe prikkels geeft, die je op nieuwe ideeën brengt, die je uit je comfortzone sleurt?

Maar misschien willen de Zweden dat helemaal niet. Hebben ze geen behoefte aan een andere omgeving. Hebben ze meer dan genoeg aan de prachtige, rustgevende natuur. Prikkelarm, zou ik bijna zeggen, maar daarmee doe ik dat landschap onrecht aan. Je overgeven aan de prikkels die de omgeving wel te bieden heeft, geen verwachtingen hebben die in dat land toch niet uit zullen komen, leren leven met wat het leven daar op die plek je wel te bieden heeft, geen plannen maken die je niet waar kunt maken, niet alleen omdat de tijd je ontbreekt, maar ook omdat de omgeving je daarvoor niet de juiste randvoorwaarden biedt.

Het begint zowaar een beetje op mindfulness te lijken, terwijl degenen die mij een beetje kennen, zullen weten dat deze manier van denken ver van mij afstaat.

Zweden heeft mij goed gedaan: rust gebracht. Wat wil je ook op zo'n prachtige plek zoals op de foto. Maar Zweden heeft mij ook bevestigd in het feit dat je omgeving in zekere zin bepalend is voor hoe je leven eruit ziet, voor wat je wel en niet kunt doen.

Je kunt er voor kiezen om in die omgeving te blijven, maar je kunt ook elders je heil zoeken. Gelukkig kun je als mens zelf je omgeving kiezen, en zo de voorwaarden creëren voor datgene wat je wil doen in je leven. En om daarover te mijmeren. En waar kan dit beter dan aan zo'n mooi meer.

De paradox van social distancing

Het is een rare tijd. Raar omdat we dit in ieder geval in de westerse wereld na de middeleeuwen met zijn pestepidemieën nog nooit hebben meegemaakt. De Spaanse griep van begin 20e eeuw komt misschien nog het dichtst in de buurt. In verre oorden hebben ze helaas wel recente ervaringen met ebola, sars en andere narigheid.

In diverse landen wordt verschillend omgegaan met het onder controle krijgen van het virus: van een redelijk totale lockdown, tot wat we in Nederland zijn gaan noemen een “intelligent lockdown”. Een beetje een rare term. Alsof we willen zeggen dat ze in andere landen niet intelligent te werk gaan.

Een andere nieuwe term die verbonden is aan de “intelligent lockdown” is “social distancing”. Zo zie je maar dat deze ellende wel zorgt voor verrijking van de taal, ook al zijn het dan Engelse termen.

Social distancing: we schudden geen handen, houden anderhalve meter afstand (nog zo'n nieuw woord: de “anderhalvemetersamenleving”), we gaan niet bij elkaar op bezoek, we werken zoveel mogelijk thuis, gaan niet naar buiten om te recreëren, maken geen onnodig gebruik van openbaar vervoer, etc.

Er zit uiteraard iets tegennatuurlijks in social distancing. De mens is een sociaal wezen dat zich ontwikkelt en tot wasdom komt in contact met andere mensen, een enkele kluizenaar daargelaten. We willen helemaal geen social distancing, we willen samen zijn met degenen die ons dierbaar zijn. Maar het is een belangrijk en wellicht ook het enige middel om het virus onder controle te krijgen, waarna we ons weer volop in het sociale leven kunnen storten, hoewel dat laatste na deze pandemie er echt anders uit zal gaan zien. Hoe, dat weet nog niemand. Er wordt wel nagedacht of en hoe we weer met elkaar kunnen omgaan, of en hoe we weer uit eten kunnen gaan, of en hoe we weer op vakantie kunnen gaan, of en hoe we weer naar theaters en concerten kunnen, of we elkaar straks nog mogen zoenen en omhelzen, enzovoorts.

Nu we allemaal aan huis gebonden zijn, moeten we opnieuw nadenken over hoe we onze dagen doorbrengen, hoe we met onze huisgenoten omgaan als we niet gewend zijn om 24 uur op elkaars lip te zitten, hoe we ons voorbereiden op een naar verwachting aanzienlijke periode die de intelligent lockdown nog duurt. De vanzelfsprekendheden waarmee we ons leven inrichtten, zijn plots verdwenen. Niets is meer helemaal zeker, en zelfs dat niet.

Het doet enigszins denken aan de situatie waarin de westerse mens in de moderne tijd terecht is gekomen, waar steeds minder van je bestaan wordt bepaald door tradities, afkomst, familieverbanden, religie en nog wat van die dingen. De moderne mens moet veel zelf

uitzoeken. Sartre noemt dat “geworpen zijn in de vrijheid”. Die vrijheid heeft zo zijn voordelen, maar voor de meeste mensen valt dat helemaal niet mee. Hoe ga je met die vrijheid om? Hoe bepaal je wat je wil doen in het leven? Hoe ga je om met de maatschappelijke druk om authentiek te zijn, om een interessant leven te leiden? Hoe ga je om met voor- en vooral tegenspoed? De moderne mens moet het allemaal maar zelf uitzoeken. Een hele opgave. Je kunt je als mens dus knap eenzaam voelen in deze nieuwe situatie.

Eenzaamheid is ook nu aan de orde. In de eerste plaats in verpleeghuizen en andere zorginstellingen, waar bezoek verboden is of in ieder geval tot het minimum beperkt. Maar ook zelfstandig wonende ouderen die verstoken blijven van bezoek van kinderen en kleinkinderen. En niet te vergeten die hele hordes “gewone mensen” die niet heel royaal in de sociale contacten zitten.

Maar deze epidemie heeft ook een andere kant. Er is nog nooit zoveel getelefoneerd, geskyped, gefaceted, gezoomd, geteamd (aha, weer twee nieuwe woorden), gewhatsapped dan in de tijd van social distancing. We zoeken andere manieren om met elkaar in contact te blijven. We ervaren, nu de meeste contacten fysiek niet meer mogelijk zijn, hoe belangrijk die contacten zijn. Het sociale in ons laat zich niet temmen.

Mijn partner en ik hebben in de laatste weken van heel dichtbij mogen meemaken hoe goed mensen voor elkaar zorgen in deze lastige tijd. Allebei gevloerd door

vermoedelijk het vermaledijde virus (we zijn gelukkig allebei weer redelijk opgeknapt) werden we overspoeld door lieve buren die zorgden voor de boodschappen en avondmaaltijden, door bloemen, kaartjes, berichtjes en telefoontjes van familie, vrienden, bekenden en collega's. Voorzichtig zou je kunnen zeggen dat Rutger Bregman gelijk heeft als hij in zijn fascinerende boek “De meeste mensen deugen” betoogt dat juist in tijden van crisis het beste in de mens naar boven komt, in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt dat dan het beest in ons tevoorschijn komt.

Ook van anderen hoor je dat de saamhorigheid toeneemt. Wat een mooie maar toch ook wel een beetje wrange paradox: als contact bemoeilijkt wordt, groeien we meer naar elkaar toe.

Ik schreef hierboven dat we moeten nadenken hoe ons leven er na de intelligent lockdown uitziet. Laat ik aan het genoemde rijtje toevoegen dat we moeten nadenken over hoe we de nu ontstane nieuwe saamhorigheid en verbondenheid kunnen vasthouden. Laten we nu maar zeker in de toekomst wat meer naar elkaar omkijken. Dan zullen we blijvend ervaren dat we er in het leven niet alleen voorstaan.

"Je gaat het pas zien als je het doorhebt"

Dit verhaal begint in Veenhuizen, in april 2019. Ik zit in vrijwillige quarantaine, in een intelligent lockdown toen nog niemand van deze term gehoord had. Het is weer eens tijd om mijn leven tegen het licht te houden: gaat het nog zoals ik wil? Wie ben ik eigenlijk? En belangrijker nog: wat wil ik eigenlijk? Relevante vragen, zeker nu het einde van mijn werkzame leven in zicht komt, en ik het straks allemaal lekker zelf mag uitzoeken. De introspectie levert geen spectaculaire nieuwe inzichten op, maar dat is ook niet erg. Ik constateer dat ik tevreden ben over hoe het gaat en dat ik plannen genoeg heb voor de toekomst. Ik heb afstand van mijn eigen leven nodig om daar goed over na te denken. Reflectie vereist afstand.

De navelstaarderij gaat gepaard met het maken van een paar foto's van mezelf die het proces van zelfonderzoek moeten illustreren. Misschien zou ik deze foto's ook nog wel een keer kunnen gebruiken voor een paar schilderijen, was de gedachte.

Een jaar later breekt de pleuris uit. De wereld staat op zijn kop. Ook mijn wereld verandert van het ene op het andere moment. Mijn levensgezel en ik worden allebei getroffen door het virus. Een lockdown is ons lot. Een deeltje erfelijk materiaal, verpakt in een eiwitomhulsel, zet ons leven even stil en zorgt voor een periode van "naarbinnengerichtheid". We hebben noodgedwongen even genoeg aan onszelf en zijn onze naasten eeuwig dankbaar voor aandacht, bliken van medeleven, boodschappen en pannetjes soep.

Als het virus is uitgewoed, neemt het leven weer zijn (nieuwe?) normale vorm aan en is het hoog tijd om de

Erie Merkus: Lockdown II (the third) (2020)

schilderkwast weer ter hand te nemen. Ik pak de Veenhuizense foto's erbij en zie dat een aantal poses die ik heb aangenomen extreem naar binnengekeerd zijn: de lockdown ten voeten uit. Die poses verschijnen dus op het doek: Lockdown I en II ontstaan.

Een derde pose is meer open. Ik besluit om deze pose te gebruiken voor een derde schilderij: Unlock. Het schilderij is af, ik ben tevreden, het staat nog op mijn ezel waardoor het af en toe mijn aandacht vraagt.

Ik heb in mijn blogs al een aantal malen betoogd dat bij het maken van een schilderij er sprake is van een wisselwerking tussen bewustzijn en on(der)bewustzijn. Je bent je vaak van te voren niet geheel bewust van wat je met een schilderij wilt uitdrukken. Een schilderij wordt nooit exact zoals je het voor ogen had. Het verhaal van een schilderij ontstaat en vertelt zich als het ware zelf. Je moet als creator vaak maar afwachten wat het schilderij uitdrukt. Natuurlijk is het altijd uiteindelijk jouw verhaal, maar je ziet het vaak pas achteraf. De grote JC zei het al: "Je gaat het pas zien als je het door hebt."

Het schilderij Unlock staat dus op mijn ezel en vraagt mijn aandacht. Ik zie er, nadat het al een tijdje klaar is,

een aantal zaken in die ik er niet bewust in heb gelegd, maar die wel passen bij mijn intentie met dit schilderij. Wonderlijk. Ik weet niet goed hoe ik dit moet duiden. Is mijn on(der)bewustzijn erg actief geweest tijdens het maken van dit schilderij waardoor er een aantal zaken zijn verschenen die ik niet bewust heb aangebracht maar wel zijn ontstaan en wonderwel passen? Of ken ik echt achteraf pas betekenis toe aan zaken die oorspronkelijk die betekenis helemaal niet hadden? Ik weet het niet. Maar dat datgene wat ik er nu in zie, goed past bij mijn state of mind van de laatste weken en maanden, vind ik frappant.

Ik zie in de huid van mijn romp kleuren die een ongezonde indruk geven: blauwe, paarse en grijze kleuren die de indruk geven dat ik letterlijk gekwetst ben. Ik krijg ook associaties met een lijkkleur. Ben ik te lang opgesloten geweest? Is mijn lichaam te lang bedekt geweest? Is er een gebrek aan gezonde buitenlucht zichtbaar?

Ik zie een blik, met grote ogen, die verbazing, verwondering, angst, onwennigheid uitdrukt. Die blik wordt versterkt door de totale houding: de schouders opgetrokken en iets naar achteren, waardoor er iets geschrokkens, iets angstigs, iets terughoudends ontstaat.

Eric Markus '20

Ik zie een mens die opstijgt uit mist, die verrijst uit een zekere wazigheid, uit een onduidelijk geheel. De houding is naar boven gericht. Op weg naar een nieuw leven, een nieuwe werkelijkheid? Waarin zaken opnieuw duidelijk worden?

Zie ik de wereld, na een periode van gedwongen lockdown, als iets nieuws? Zie ik zaken die ik daarvoor niet gezien heb? Zie ik een veranderde wereld die ik nog niet ken? Is dit het nieuwe normaal?

Dat zijn zo van die vragen die bij mij opkomen. Wat levert deze periode ons op? Eerlijk gezegd weet ik het nog niet. Ik kan wel van alles gaan roepen, zoals dat social distancing juist heeft gezorgd voor méér contact tussen mensen. Of dat we ons nu realiseren dat het oude normaal helemaal niet zo normaal was, en dat het vanaf nu echt anders zal gaan bijvoorbeeld in onze omgang met elkaar, maar ook met ons milieu.

Het is nog helemaal niet duidelijk wat de effecten van de corona-crisis op lange termijn zullen zijn. Leren we echt van deze crisis en gaan we dingen anders doen? Of schieten we, zodra het maar even kan, terug in onze oude gewoonten en reflexen?

Ik denk dat het te vroeg is om daar nu al iets zinnigs over te zeggen. Het is goed om een aantal van dit soort zaken expliciet te maken en bespreekbaar te maken. We zullen later pas zien welke effecten er echt zijn opgetreden. De tijd zal het in zekere zin leren.

Om dit te zien is een zekere afstand nodig; afstand in tijd dus. Net zo goed als er afstand nodig was voordat ik mijn schilderij echt begreep. Reflectie vereist afstand. Reflectie leidt tot bewustzijn. "Je gaat het pas zien als je het door hebt."

Opruimactie

Het boek waaraan ik net ben begonnen, begint met een scene waarin de ik-figuur haar foto-albums verbrandt. Zonder al precies haar beweegredenen te doorgronden, lijkt het erop dat ze wil afrekenen met haar verleden. Die veronderstelling lijkt me niet zo moeilijk.

Ik moest daarbij onherroepelijk denken aan mijn opruimactie van vorig weekend. Zoals half Nederland werk ik al ruim een half jaar thuis. Mijn werkkamer annex schilderatelier is in de loop van de jaren verworpen tot een verzamelplek van van alles waar ik zo gauw geen andere plek voor kon vinden. Om mijn bureau weer terug te brengen naar een plek waaraan je goed kunt werken, had ik een tijdje geleden al een aantal stapels papier naar de oud-papierbak verbannen. Nu was het tijd voor de tweede ronde.

Het opruimen stond ook wel in het teken van het naderende einde van mijn werkzame leven, waardoor allerlei zaken die verbonden zijn aan de vele banen die ik heb gehad, binnenkort een stuk van hun relevantie verliezen: ordners vol oude sollicitatiebrieven, mappen van vele congressen die ik heb bezocht en trainingen die ik heb gevolgd, en nog wat van die dingen.

De schoonveegactie had niets te maken met afrekenen met het verleden, wat in het genoemde boek hoogstwaarschijnlijk aan de hand is. Als het moment van afscheid van mijn werk daar is, kan ik terugkijken op een boeiende periode in mijn leven waarin ik veel heb geleerd en veel heb kunnen doen wat ik belangrijk vind: zowel voor mijn eigen leven, als voor de levens van mensen die het wat minder hebben getroffen in het leven en daardoor aangewezen zijn op zorg en

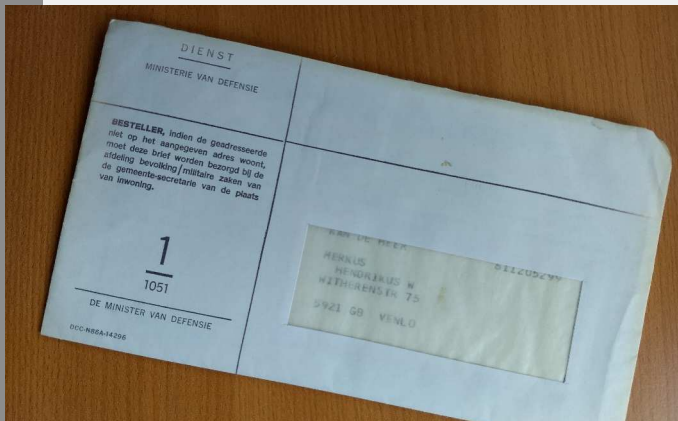
ondersteuning. Ik heb daar met hart en ziel mijn steentje aan bijgedragen. Er valt dus niets om mee af te rekenen, maar wel veel om met genoeg op terug te kijken.

Los van deze werkgerelateerde zaken lagen er nog stapels post te wachten op een gang naar het oud papier, post die in een aantal gevallen een respectabele leeftijd had bereikt.

Het oudste stuk heb ik niet weggegooid, namelijk de uitslag van de keuring voor militaire dienst.

De lezer moet weten dat ik in mijn puberteit er aardig pacifistische gedachten op nahield. En eigenlijk nog steeds. Het idee om opgeleid te worden tot soldaat die in voorkomende gevallen andere mensen om zeep moest helpen, stond mij maar matig aan. In militaire dienst gaan was dus voor mij geen optie.

Ik had een tweetrapsstrategie bedacht: ik zou eerst proberen om afgekeurd te worden. En als dat niet lukte, zou een poging om erkend te worden als gewetensbezwaarde worden ondernomen. Mijn vader was het niet erg eens met de eerste stap. Hij vreesde negatieve consequenties voor het werkzame leven voor afgekeurde types, vooral als ze werden afgekeurd met de veelbetekenende aanduiding S5, wat duidde op een zeer grote mate van geestelijke instabiliteit. Maar ik gooide mijn poging om afgekeurd te worden niet over de geestelijke boeg, maar zette al mijn kaarten op mijn knieën. Nu had ik sinds het begin van de groeisput

regelmatig last van mijn knieën, waardoor ik ook menige gymnastiekles noodgedwongen aan de kant doorbracht. Ik vond dat niet zo heel erg, zoals velen die mij een beetje kennen, zullen begrijpen. Sporten is nooit mijn favoriete bezigheid geweest.

Wij hadden in die tijd een welwillende huisarts die mij, gewapend met een indrukwekkende tube zalf, en met dik ingezwachtelde knieën, richting de keuring stuurde.

Tijdens de keuring was sprake van behoorlijke hilariteit toen een of andere officier aan het gezelschap pubers vroeg wie er dacht afgekeurd te worden. Ik stak mijn vinger op en meldde luidkeels dat ik versleten knieën had. Ik maakte uit het opstijgende lachsalvo op dat dit in ieder geval door mijn leeftijdgenoten nogal komisch werd gevonden. De officier had zichtbaar moeite om zijn lachen in te houden.

Na afloop van de keuring moest ik in een aparte ruimte nog even wachten, samen met één of twee andere "speciale gevallen". Ik moest wachten op een verwijfsbrief voor het ziekenhuis waar röntgenfoto's van mijn knieën zouden worden gemaakt. Die stap had ik toch maar mooi voor elkaar gekregen.

Een paar weken later vielen er twee brieven van het Ministerie van Defensie in onze brievenbus. In de eerste brief werd mij meegedeeld dat ik was goedgekeurd. De tweede brief meldde mij dat ik buitengewoon dienstplichtig was verklaard, hetgeen betekende dat ik niet in dienst hoefde. Waarschijnlijk waren er teveel jongeren van mijn lichter en hadden ze de zwakke broeders er op deze manier uitgefilterd.

Mijn vader was het meest blij met de eerste brief. Hij drukte mij op het hart dat ik die brief goed moest bewaren. Dat was immers het bewijs dat ik niet was afgekeurd, en zeker niet vanwege het door hem zo gevreesde S5.

Die brief kwam ik dus afgelopen weekend weer tegen. Ik geloof niet dat hij mij nog eens van pas zal komen, maar ik gooi hem toch maar niet weg.

Wordt vervolgd.

Opruimactie II

In mijn vorige blog meldde ik dat een aantal zaken die ik aantrof in mijn grote opruimactie inmiddels een respectabele leeftijd had bereikt. Zo vond ik een felicitatiekaart die ik ooit van de ouders van mijn levensgezellin had gekregen. In die kaart bevond zich een gestreken bankbiljet. Ja, u leest het goed: het biljet was gestreken om het mooi glad te krijgen. Het betrof een biljet ter waarde van honderd gulden. Ja, u leest het wederom goed: honderd gulden. Aangezien de euro in Nederland is ingevoerd op 1 januari 1999, was deze felicitatiekaart dus minstens 20 jaar oud. Ik heb deze kaart goed bewaard, wat gezien de inhoud niet geheel onverstandig was. Verjaardagskaarten gooi ik toch doorgaans een aantal weken na het verstrijken van mijn verjaardag weg, behalve als het om mooie kunstkaarten gaat. Die bewaar ik. En in dit geval dus een kaart met een bijzondere inhoud.

De kaart is daarna aan mijn aandacht ontsnapt. Ik heb er nooit iets leuks, moois, nuttigs of lekkers van gekocht. Dat heb ik nog tegoed. Want een korte speurtocht op het internet leerde mij dat ik nog tot 2032 de tijd heb om dit biljet in te wisselen. Ik ga er zeker nog iets, leuks, moois, nuttigs of lekkers van kopen. Het object uit het verleden houdt zijn waarde voor de toekomst.

En zo is het met veel zaken die ik in mijn opruimwoede (nou, zo erg was het nou ook weer niet!) heb

aangetroffen. Zaken die in een bepaalde fase van mijn leven de moeite van het bewaren waard waren. Het was fascinerend om in deze actie een groot deel van mijn leven voorbij te zien komen. Ik heb in de opruimactie het merendeel van de spullen, voornamelijk stapels papier, weggegooid. Dat wil niet zeggen dat ik daarmee mijn verleden ook naar de prullenbak heb verwezen. In tegendeel. Ik realiseerde mij, toen ik alles door mijn handen liet gaan, hoe deze zaken een belangrijke rol in mijn leven hebben gespeeld, en mij mede hebben gemaakt tot wie en wat ik nu ben. Alle ervaringen en gebeurtenissen, deels gematerialiseerd in spullen en documenten, neem je mee en vormen je tot wie en wat je bent.

Met de opruimactie maak ik de weg vrij naar een nieuwe fase in mijn leven, maak ik ruimte voor nieuwe activiteiten en ervaringen. Nieuwe activiteiten en ervaringen die niet uit de lucht zullen komen vallen, maar die voortkomen uit en voortbouwen op wat ik heb meegemaakt en gedaan, op zaken die mij hebben gemaakt tot wie ik ben. Deels heb ik deze zaken zelf in de hand gehad, maar deels ook niet. Het leven is volgens mij altijd een combinatie van die twee dingen. Maar ook bij de dingen die je niet zelf in de hand hebt, ben jij nog altijd degene die daar op een bepaalde manier mee omgaat. En die manier heb je dan wel weer zelf in de hand. Het is een interessante wisselwerking. Mijn opruimactie vormt het scharnierpunt tussen mijn verleden en mijn toekomst. Het briefje van honderd gulden, een overblijfsel uit het verleden, biedt mogelijkheden voor mijn toekomst. Ik moet maar eens goed nadenken hoe ik dat bedrag, nadat ik het heb omgewisseld in euro's, wil omzetten in iets dat deze overgang symboliseert. Het verleden houdt zijn waarde voor de toekomst.

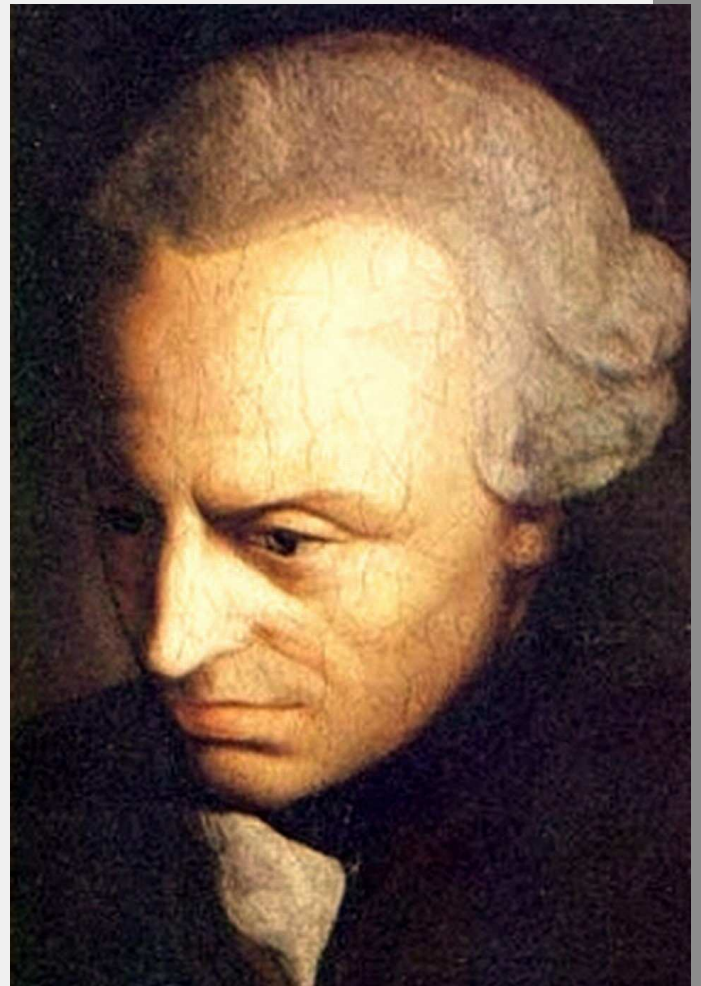

Toch een kerstwens, mede namens Immanuel Kant

“Als alle andere mensen uitkijken, dan komen wij veilig op onze plaats van bestemming.” Mijn moeder wilde zoiets nogal eens zeggen als zij samen met mijn vader in de auto op pad gingen. Andere mensen schrokken daar dan van en vonden het onverantwoord dat mijn ouders met een dergelijke instelling de weg op gingen. Ze hadden niet in de gaten dat mijn moeder een grapje maken. Ze wil wel eens gevat uit de hoek komen. Degenen die mij een beetje kennen, weten dat ik niets heb met het christelijk geloof en dat van mij dus geen kerstwens te verwachten valt.

Ik heb wel een andere wens voor vandaag, namelijk dat iedereen de regels t.a.v. corona een beetje serieus neemt en naleeft. Volgens mij zijn er best wel veel mensen die vinden dat zij het maximum van drie bezoekers wel een beetje soepel mogen hanteren. Ze gaan er dan, denk ik, vanuit dat anderen zich wel netjes aan de regels houden. Zij zijn in hun ogen dan de uitzondering. Een houding die verdacht veel lijkt op de uitspraak van mijn moeder, maar dan serieus bedoeld. De grote verlichtingsfilosoof Immanuel Kant hanteerde de stelling dat een leefregel die je voor jezelf hanteert, pas waarde heeft als je die ook op alle andere mensen van toepassing kunt verklaren. Hij noemde dit “het categorisch imperatief”. Goed bedacht van die Kant. Ik hoop en wens van harte dat iedereen deze dagen een beetje veilig doorkomt, en dat we niet over een paar dagen moeten constateren dat dermate veel mensen zichzelf als een uitzondering hebben gezien en dat we dit terugzien in de cijfers.

Ik wens iedereen een fijne vrijdag en zaterdag!

Surrealisme, veel bloot en een joggende non

Een licht surrealistisch gevoel bekwam me, toen ik de afgelopen drie weken vakantie vierde. Ik realiseerde me dat dit mijn laatste vakantie ooit was. Hierna krijg ik nooit meer vakantie, omdat ik eind dit jaar stop met werken. Het idee dat ik daarna continu vakantie heb, werp ik verre van me. Hoe ik in de toekomst onderscheid ga maken tussen wat ik nu vakantie zou noemen en de rest van mijn bezigheden, dat zal de tijd moeten leren. Ik moet ook wel denken aan Pippi Langkous die het onrechtvaardig vond dat kinderen die naar school gingen wel vakantie kregen, en zij niet.

Maar goed, het was dus vakantie. Een heerlijke vakantie! In eigen land, omdat ik me er niet prettig bij voel om in deze onzekere tijden naar het buitenland te gaan.

Er is niets mis met vakantie in eigen land. We hebben een klein rondje door een deel van Nederland gemaakt en veel dingen gedaan en gezien.

Veel kunst en cultuur ook: het klooster van Ter Apel, het Drents Museum in Assen, Museum De Pont in Tilburg, het Dordrechts Museum. Stuk voor stuk de moeite van het blijven in eigen land waard.

De wijninkoop was wel beduidend minder dan tijdens onze vakanties in Frankrijk in de afgelopen jaren: vijf flessen wijn van het wijngoed Thorn.

Wat kunst betreft wil ik er twee tijdelijke exposities in het Drents Museum even uitlichten. Tamara Muller maakt enigszins bevreemdende schilderijen over uiteenlopende emoties waarin zij telkens een zelfportret verwerkt. Zij geeft je een inkijk in haar eigen zielenroerselen en kijkt je vanuit de schilderijen toe met een blik van: Hoe zit het dan met jou? Prettig confronterend.

De combinatie met de andere expositie, met schilderijen van Deborah Poynton, is goed gekozen. In een zeer realistische stijl creëert zij een wereld waarin ze de kijker uitnodigt om betekenis te geven aan datgene wat zij afbeeldt. Ze beweert dat ze er zelf geen betekenis in legt, maar dat waag ik te betwijfelen. Wat mij betreft zijn haar schilderijen een rechtstreekse weerspiegeling van haar eigen innerlijke wereld, wat overigens vaker bij kunst het geval is. Het siert haar dat ze wil dat de kijker er zelf zijn verhaal bij maakt, maar dat ze zelf geen verhaal vertelt, dat wil er bij mij niet in. Daarover zou ik nog wel eens een boom met haar willen opzetten.

Een andere indrukwekkende ervaring was een kort verblijf in Midden-Limburg, op hetzelfde moment dat zich in andere delen van de provincie een regelrechte ramp voltrok. Gelukkig verbleven wij net buiten het rampgebied, maar ik kan me niet herinneren dat ik ooit heb meegemaakt dat er zoveel regen uit de lucht kwam vallen. Onze onvolprezen tent is maar weer eens waterdicht gebleken.

Onze laatste verblijfsplek was net buiten Dordrecht. Ik moet tot mijn schande bekennen dat ik nog nooit in deze prachtige stad was geweest. Een stad met een

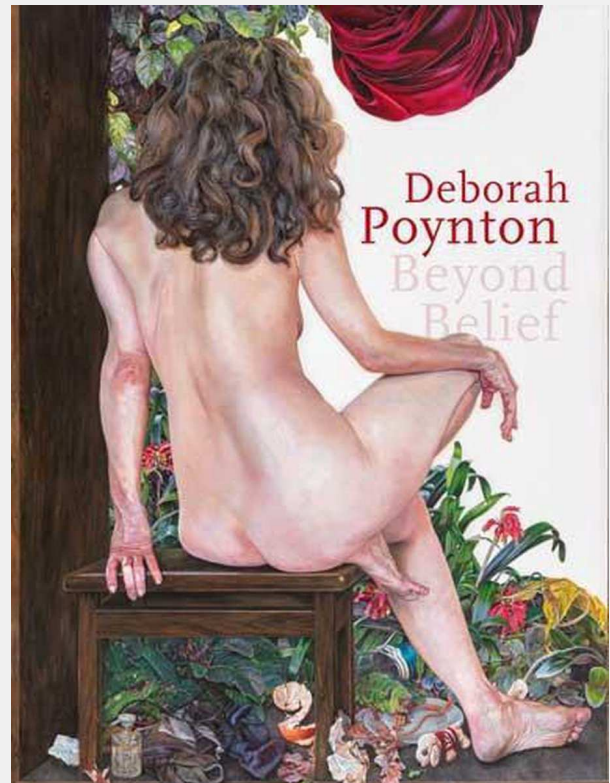
rijke historie, een museum dat zeer de moeite waard is, met veel gezellige terrasjes, en de unieke natuur van de Biesbosch naast de deur.

Op de voorlaatste dag werd na het verlaten van onze camping onze blik getrokken door een joggende non.

Ook een enigszins surrealistisch fenomeen waarvan ik nog niet eerder getuige was geweest.

En o ja, dat vele bloot dat ik in de titel heb beloofd:

Deborah Poynton beeldt in een aantal schilderijen zichzelf en haar geliefden meer dan levensgroot in volle glorie af. En we verbleven uiteraard op naturistenterreinen.

Deborah Poynton: Beyond Belief. De catalogus bij de tentoonstelling

(Foto: Roland van den Eijnden)

Koffie, **kwasten** en een koel glas

Vrij en zorgeloos: zo voelt **Erie Merkus** (59) uit Zeist zich als hij zonder kleren over een zonnig campingterrein banjert. Een jaar of veertig geleden liet hij zijn zwembroek voor het eerst thuis. Daarna heeft hij 'm nooit meer nodig gehad. Bloot speelt ook een belangrijke rol in Erie's schilderwerken.

"Bloot zijn geeft mij een enorm gevoel van vrijheid. Wat is er lekkerder dan 's morgens uit je tent kruipen en de koele ochtendlucht op je lijf voelen? Het natte gras dat onder je voeten kriebelt, het gekwetter van de vogels die ontwaken... Dan drink ik eerst in alle rust een **kopje koffie**. Daar geniet ik intens van. Ga ik douchen of neem ik een tweede kopje, denk ik dan. Het wordt altijd dat tweede kopje. Als mijn vriendin wakker wordt, drinken we samen nog een bakje voor de tent. Dat zijn heerlijke, luie vakantieochtenden.

Naaktrecreatie heb ik pas rond mijn twintigste ontdekt. Ik ben opgegroeid in Venlo, maar kwam voor mijn studie in Amsterdam terecht. Op warme dagen vluchtten we dan naar Zandvoort toe. Daar lagen we tussen de zwembroeken en bikini's, maar eigenlijk was ik wel benieuwd naar het naaktstrand, ietsje verderop. Dat werd mijn eerste blootervaring.

Een onbekommerd gevoel

De eerste naturalistische vakantie beleefde ik met mijn vriendin in Denemarken. Al snel wilden we niet anders meer. Het mogen zijn wie je bent, het onderlinge respect en het onbekommerde gevoel van bloot zijn: het heeft iets zorgeloos. Het liefst trek ik op vakantie minimaal één, twee dagen helemaal niets aan.

Blijven we lekker op de camping hangen. Zwemmen, wandelen, lezen of nietsdoen. In de middag komt er iets lekkers op tafel, met een koel **glaasje wijn** erbij. We vinden het leuk om wijnen uit verschillende streken te proeven. De laatste jaren nemen we die passie mee in het plannen van onze zomervakanties.

'Je hebt **meer invloed op je leven** dan je denkt'

Bloot op het doek

Al sinds mijn jonge jaren schilder ik graag. Het menselijke, naakte lijf vind ik intrigerend: het leeft. Met de **kwast** beeld je alle kenmerken van iemands buitenkant af, maar een lichaamshouding of een bepaalde blik verraad soms ook wat er binnenin leeft. In de kern kan ieder mens goed zijn, daar geloof ik als rasoptimist heilig in. De puurheid van het blote lichaam symboliseert dat voor mij.

Het **boek** dat je op de foto ziet: ik kwam er maar niet doorheen. Het bleek uiteindelijk het mooiste dat ik ooit gelezen heb. Ik nam het mee naar een camping in Frankrijk. En nu ga ik het uitlezen, dacht ik. Het boek gaat over toeval, dat het niet bestaat. En ineens las ik een passage die zich afspeelt in Troyes, waar ik op dat moment was. We reisden naar de volgende camping en ik las verder. Het verhaal voerde naar Étampes, precies waar wij naartoe waren gegaan. In Normandië las ik wéér een stuk. Je raadt het al. Bestaat toeval echt niet? Vast wél. Maar ik ben ervan overtuigd dat niet alles in je leven je alleen maar overkomt. Je hebt meer invloed op je leven dan je denkt.

Een nieuwe levensfase

Toen ik veertig werd, veranderde de wereld niet. Ook niet toen ik vijftig werd. Dus als ik in december zestig wordt, zal het ook niet anders zijn. Ik zie juist uit naar een nieuwe levensfase, want ik stop na mijn verjaardag met werken. Ik heb altijd betekenisvol werk gedaan, maar het is een fijn idee dat ik straks alle tijd heb voor de dingen die ik nog meer belangrijk vind. Lekker in je vel zitten, leuk contact met de medemens: daar gaat het volgens mij om. Als ik 's zomers met een glaasje wijn voor de tent zit, dan denk ik vaak: wat wil je nog meer? En dan kan ik niets bedenken."

www.natuurlijkknf.nl / UITI 41

Jubileumeditie van het magazine UITI, ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de NFN, de belangenorganisatie voor naaktrecreatie. Maart 2021

Save the date!

Lieve mensen,

Aan het eind van dit jaar heb ik twee mijlpalen te vieren!
Op 5 december word ik 60.

En met ingang van het nieuwe jaar stop ik met betaald werk. Ik krijg daardoor meer tijd voor andere dingen die ik ook leuk en belangrijk vind. Ik wil beide mijlpalen graag samen met jullie vieren.

Van **vrijdag 26 t/m zondag 28 november** heb ik een expositie van mijn schilderijen in de Geheerzaal van de Willem Arntszhoeve in Den Dolder.

Op **vrijdag 26 november** vier ik op die plek vanaf het einde van de middag beide mijlpalen. Ik nodig jullie daar van harte voor uit en wil jullie vragen om deze datum alvast in jullie agenda te reserveren. Na de zomer ontvangen jullie een definitieve uitnodiging met meer details.

Lieve groet,
Erie

Uitnodiging

Lieve mensen,

Aan het einde van dit jaar heb ik twee mijlpalen te vieren. Op 5 december a.s. word ik 60. En met ingang van het nieuwe jaar stop ik met betaald werk. Ter gelegenheid hiervan organiseer ik van vrijdag 26 t/m zondag 28 november een expositie van mijn schilderijen onder de titel **"Life in Perspective"**.

Ik nodig jullie graag uit om op

vrijdag 26 november 2021
vanaf 18.30 uur

beide mijlpalen met mij te komen vieren en het glas met mij te heffen. Rond die tijd zal er een buffet voor jullie klaar staan.

De expositie en het feest vinden plaats in:

Galerie Geheerzaal, Willem Arntszhoeve
Vijverhof 1
3734 DA Den Dolder

In verband met de voorbereidingen hoor ik graag (via e.merkus@xs4all.nl) vóór 5 november of jullie aanwezig zullen zijn.

De Geheerzaal bevindt zich op ca. 15 minuten lopen vanaf Station Den Dolder. Helaas gaan er na ca. 18.30 uur geen bussen meer van en naar de dichtstbijzijnde bushalte (halte Willem Arntszhoeve).

De Geheerzaal is per auto goed bereikbaar. Er is voldoende parkeerruimte in de directe omgeving.

De expositie is ook op zaterdag 27 en zondag 28 november te bezoeken tussen 12.00 en 17.00 uur. Uiteraard ben ik dan zelf ook aanwezig.

Ik zou het fantastisch vinden om jullie op 26 november te mogen begroeten. Hopelijk tot dan!

Lieve groet,
Erie Merkus

e.merkus@xs4all.nl
06-12599584

P.S. Hopelijk kan het feest doorgaan volgens de dan geldende coronamaatregelen. Zo niet, dan verzijn ik een plan B.

Beste genodigde,

Onze collega Erie stopt eind dit jaar met betaald werk. Hij neemt dus ook afscheid van zijn werk bij de VOBC en het Landelijk Kenniscentrum LVB.

Om dit op gepaste wijze te vieren, nodigen wij u uit voor een borrel op **vrijdag 26 november van 16:00-18:00 in Galerie Geheerzaal, Vijverhof 1, 3734 DA Den Dolder.**

Tijdens de afscheidsborrel kunt u in dezelfde ruimte de expositie "Life in Perspective" met schilderijen van Erie bekijken (zie bijlage). Deze expositie is ook nog te bezoeken op zaterdag 27 en zondag 28 november, van 12.00 tot 17.00 uur. Erie zal dan zelf ook aanwezig zijn.

Uitnodiging voor de avond:

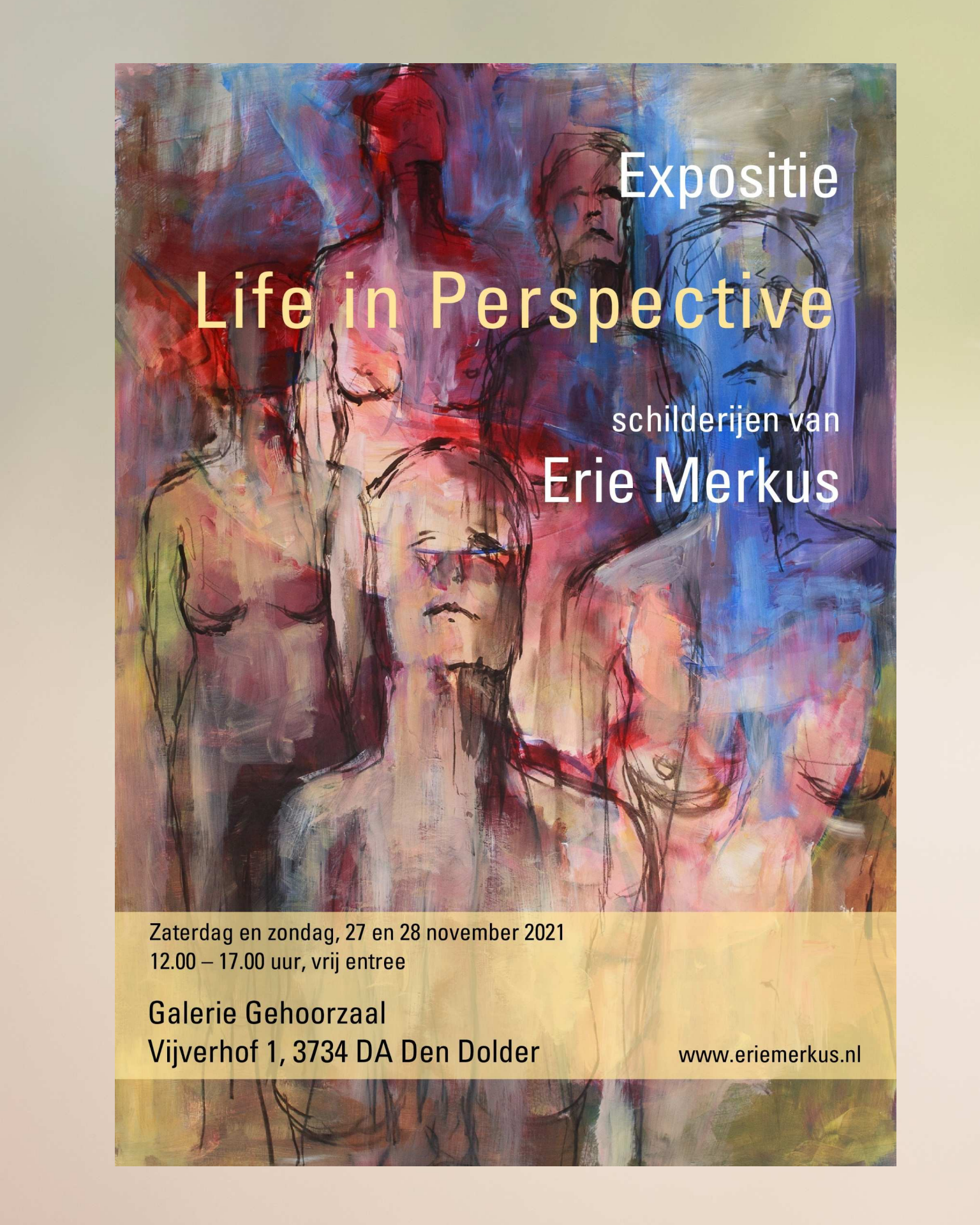
Erie viert aansluitend aan deze bijeenkomst zijn 60e verjaardag en nodigt u hiervoor graag uit. Wilt u i.v.m. de catering **uiterlijk 5 november** via e.merkus@xs4all.nl laten weten of u van deze uitnodiging gebruik wilt maken?

Wij hopen u graag te zien!

Mede namens de collega's,

Met hartelijke groet,
Mischa Vreijzen

Expositie
Life in Perspective

schilderijen van
Erie Merkus

Zaterdag en zondag, 27 en 28 november 2021
12.00 – 17.00 uur, vrij entree

Galerie Gehoorzaal
Vijverhof 1, 3734 DA Den Dolder

www.eriemerkus.nl

www.erieblogt.wordpress.com

www.eriemerkus.nl

Vanaf 2016 schrijft Erie Merkus regelmatig een blog. Het zijn korte mijmeringen, beschouwingen, bespiegelingen over tal van zaken die hem bezighouden: kunst, cultuur, filosofie, eten, drinken, het leven zelf. In dit boek zijn de blogs verzameld. Het boek is gemaakt ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag.

